

Ali Reşad Bey
Mufasssal-Musavver
FRANSA BÜYÜK
İHTİLALİ
TARİHİ

Osmanlıcasından bugünkü yazıya ve dile uyarlayarak
yayına hazırlayan:
Erol Kılınç

YAYIN NU: 1280
KÜLTÜR SERİSİ: 740

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NUMARASI: 16267

ISBN: 978-605-155-643-7

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

1. Basım: 2018

2. BASIM

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®

İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50 • (0212) 293 88 71 - Faks: (0212) 251 00 12

Editör: Göktürk Ömer Çakır

Kapak Tasarımı: Zafer Yılmaz

Dizgi-Tertip: Ötüken

Baskı ce Cilt: İMAK OFSET BASIM YAYIN SAN. VE TIC. LTD. ŞTİ.
Akçaburgaz Mah. 137. Sok.No: 12 Esenyurt / İstanbul / TÜRKİYE
Sertifika Numarası: 45523 Tel: (0212) 444 62 18

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir.
Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği
akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya
tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya
edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

İstanbul- 2021

İÇİNDEKİLER

Ali Reşad Bey ve Eser Hakkında..... 15

BİRİNCİ CİLT

İNKILAPTAN EVVEL FRANSA

XV. Louis Devrine Bir Bakış..... 23
Ahalinin Krala Muhabbeti/23 • XV. Louis/24 • XV. Louis'nin Hükümet Tarzı/27 • Bakanlar/ 28 • Karanlık Oda, Gizli Diploması/29 • Yeni Versailles/31 • Saray Hayatının Değişmesi/32 • Hükümdarlık Âilesi ve Zâdegân [Soylular]/ 33 • Kadınların Nüfuzu: Metresler/36 • Müstakbel Hükümdar ve Zevcesi/ 39 • XV. Louis'nin Vefatı/ 40 • Sarayın Genel Ahlaka Tesiri/ 40 • Memleketin Ahvâli/ 41

XVI. LOUIS

DÂHİLİ İDARE

I-İslahat Teşebbüsleri: Turgot..... 45

Kral ve Kraliçe/45 • Maurepas/46 • Parlamentonun Toplantıya Davet Edilmesi/48 • Turgot: Kökeni/50 • Turgot ve XVI. Louis/51 • İlk Mâlîye İslahatları/53 • Hububat Ticareti Serbestisi/54 • Turgot'nun Faaliyeti/ 55 • Un Muharebesi/ 56 • Tenkil [Cezalandırma] Tedbirleri/57 • Malsheribes'in Tayini; İslahatı/58 • Turgot'nun Nüfûzu/60 • Ocak 1776 Fermanları; Angaryanın ve Esnaf Loncalarının Lağvı/60 • Fermanlara Muhalefet: Parlamentonun İtirazları/62 • Turgot'nun Son İcraatı: Siyasi Planları ve Mesleği/63 • Turgot'nun Düşüşü 65

II- Turgot'nun Halefleri..... 67

İrtica/67 • Necker: Mâlîye İdaresi/67 • Vilâyet Meclisleri/69 • Hesaplarla İlgili Hülâsa; Necker'in Düşmesi/70 • Kraliçenin Hafiflikleri/ 70 • Necker'in Halefleri: Calonne/72 • Gerdanlık Meselesi/73 • Calonne ve İtibarlılar Meclisi/74 • Brienne ve İtibarlılar Meclisi/76 • Brienne ve Parlamento: Troyes'ya Uzaklaştırılması/77 • Kral "Etats Généraux"un Toplantıya Davetini Kabul Ediyor/79 • Parlamentonun Yeni İtirazları/ 80 • Hükümet Darbesi/ 81 • Parlamentolar, Vilayet Meclisleri, Vilayetlerde İsyanlar/82 • Brienne'in Düşmesi/84 • Necker'in Dönüşü/85 • Parlamentonun Herkesin Gözünden Düşmesi/85 • İkinci İtibarlılar Meclisi 86

FİKİRLERDE DEĞİŞME

Yeni Fikirler ve İnkılap Müjdecileri 88

On sekizinci Asırda Hükümet/88 • İngiltere'de İdarenin Değişmesi/89 • İnkılabın Mübeşşirleri [Müjdecileri]/ 90 • Montesquieu/91 • Voltaire/93 • Diderot ve Ansiklopedi/96 • Rousseau/98 • İktisatçılar Eklü/ 100 • Yazarlar ve Hükümet/ 101

1789'DA FRANSA

ETAS GÉNÉRAUX'NUN TOPLANTIYA DAVET EDİLMESİ

"CAHIER"LER

I- 1789'da Fransa..... 104

Krallığın Siyasi Taksimatı/ 104 • Krallık/106 • Üç Sınıf/110 • Mâlîye/113 • Adliye/115 • Ziraat: Küçük Arazi ve Derebeylik Hukuku/116 • Sanayi ve Ticaret/119

• Bayındırlık İşleri/120 • Ordu, Bahriye, Müstemlekeler/120 • Mezhep ve Kilise/122	
• Umûmî Maarif/123 • Acz ve Sefalet/125	
II- Etats Généraux'nun Toplantıya Daveti; “Cahier”ler	128
Seçimler/128 • Risaleler [Broşürler]/129 • “Cahier”lerin Yazılışı/131 “Cahier”-lerin Ruhü/132	

MİLLÎ MECLİS

1789-1791

I- Eski İdarenin Düşmesi	137
---------------------------------------	------------

Etats Généraux'nun Toplanması ve Açılması/137 • Her Mebusun Bir Reyî Olması Meselesi; Üç Sınıf Arasında Müzakereler ve İhtilaflar/144 • Millî Meclis'in Teşekkülü/147 • Ruhban ile Krallığın Mukavemeti/ 150 • “Top Oyunu” Yemini/151 • Ruhbanın Avama Katılması/152 • Sarayın Planı/153 • 23 Haziran Toplantısı; Siéyes, Brezet, Mirabeau/154 • Millî Meclis'in Toplantıları/156 • Paris'te Heyecan; Seçmenlerin Toplanması/157 • Mahpus Askerlerin Tahliyesi/158 • Necker'in Azli ve Uzaklaştırılması/159 • Paris'te Ayaklanma; Camille Desmoulins/161 • Tuileries'de Dragonların Hücumu/162 • Kralın Gevşekliği; İsyan/164 • Invalides'e Hücum/167 • Bastille'in Tehdidi, Savuna Tedârikleri/167 • Bastille'in Muhasarası ve Zaptı/167 • De Launay ve Flesselles'in İdamları/173 • Bastille Zindanları/173 • Bastille'in Yıkılması/174 • Millî Meclis'te/174 • Kralın Vaadleri/175 • XVI. Louis'nin Gidişi/177 • Göçün Başlangıcı/178 • Foulon ve Bertier'nin İdamları/ 178 • Belediyelerde İnkılap/182 • İnkılabın Köylere Sirayeti/183 • Köylüler ve Zâdegân/185 • Belediye İnkılaplarından Sonra/186 • 4 Ağustos 1789 Gecesi/188 • İnsan Hakları Beyannamesi/191 • XVI. Louis'nin Kötü Niyeti ve Millî Meclis'in Atâleti [Ağır davranması]/194 • “Veto” Hakkının Müzakeresi/195 • Kral 4 Ağustos Emirnamelerini Tasdik Etmiyor/198 • Kral Taraftarlarının Nümayişleri/198 • 5 ve 6 Ekim; Kadınların Versailles'a Gidişleri/199 • Stanislas Maillard/201 • Kral İnsan Hakları Beyannamesi'ni Kabul Ediyor; Lafayette'in Müdahalesi/205 • Kral ve Kraliçe ile Millî Meclis'in Paris'e Nakli/208 • Millî Meclis'in Aldığı Kararlar/209 • Dauphine, Vivarais, Burgonya Federasyonları/209 • Lafayette ile Mirabeau'nun Birleşmesi/210 • Sarayın Manevraları; Mirabeau ve Saray/211 • Kiliselere Ait Emlakin Satılması/ 214 • Güney Eyaletlerinde Mezhep Muharebeleri/214

II-Anayasalar ve Teşkilat	217
--	------------

1789 ve 1791 Anayasası/217 • Kralın Saltanat Hakkı/219 • Millî Hâkimiyet/220 • Teşriî Kuvvet/221 • Belediye Teşkilatı/222 • Fransa'nın Departmanlara Taksimi/223 • Departman ve Kazaların İdaresi/225 • Adliye Teşkilatı/226 • Ordu; Kralın Muhafız Askerleri; Jandarma/227 • Millî Askerler; Gönüllüler 230

III-İnkılap ve Kral	232
----------------------------------	------------

1790 senesi/232 • 14 Temmuz 1790 “Federasyon” Merasimi/233 • Orduda Tefrika; Neferler ve Subaylar/ 235 • Château-Vouillon Alayı Meselesi/235 • Göçmenlik/238 • Din Meselesi/241 • Kralın Firarı Tasavvuru/244 • Kralın Gidişi/246 • Kralı Tanıyorlar; Drouet/247 • Varennes'e Varış/247 • Kralın Tutuklanması/250 • Dönüş/252 • Kralın Firarı Hakkında Tahkikat/254 • Cumhuriyet Fikirleri; Dük d'Orleans'in Nâipliği Meselesi/255 • Kralın İştin El Çektirilmesi Hakkında Müzakereler/257 • Kralın Saltanat Hakkından Düşürülmesi Hakkında Genel Mahzar [Toplu Dilekçe]/ 258 • İcra Güçlerinin Geçici Olarak Tatili Hakkında Karar/259 • Champ-du-Mars Meselesi/259 • Jakobenler Kulübü/265 • Füyyanlar Kulübü/266 •

Kordelye Kulübü/267 • Matbuat-ı Mevkute [Süreli Yayınlar]/269 • Millî Meclis'in Dâhili Teşkilatı/269 • Millî Meclis'te Siyasi Fırkalar/272 • Aristokratlar: Aşırı Sağ [Sağ Uç] ve Sağ Cenah/273 • Krallık Taraftarları: Merkez Sağ/ 274 • Vatanperverler; Meşrutiyet Taraftarları/274 • Sol Cenah; Üçler/ 275 • Sol Uç [Aşırı Sol]/275 • Mirabeau: Mesleki; Vefatı/ 276 • Millî Meclis'in Son İçtimaları/ 279

ASSEMBLÉE LÉGISLATIVE

[YASAMA MECLİSİ]

1 EKİM 1791- 20 EYLÜL 1792

I-Siyasi Müzakereler 280

Yeni Millî Meclis'in Teşekkülü ve Toplanması/280 • Assemblée législative'in Dâhili Teşkilatı/281 • Fırkalar: Sağ Cenah ve Merkez/281 • Sol Cenah: Jirondenler; Montanyarlar/282 • “Assemblée législative”in İlk Toplantısı/284 • Avignon Kıtalleri/286 • Dinî Meseleler Vesâire/ 287 • Mülteciler Hakkında Alınan Kararlar/288

II- İnkılap ve Avrupa 290

Avrupa ile İhtilafın Sebepleri/290 • Muharebe Meselesi Hakkında Münakaşalar/292 • Avrupa Ahvâli Hakkında Koch'un Raporu; Krallın Millî Meclis'e Beyanları/293 • Fikir İhtilafları/293 • Jironden Kabinesi/295 • Dumouriez'nin Siyaseti/296 • Avusturya'ya Harp İlanı/298 • Fransız Ordusunun Hali/299 • Harbin Başlangıcında Muvaffakiyetsizlikler/300 • Jironden Kabinesinin Düşmesi/301 • 20 Haziran 1792 Vak'ası/304 • Lafayette Millî Meclis'i Tehdit Ediyor/309 • “Federe”ler; 92 Gönüllüleri; Marseillaise/310 • Ahvâlin Vahâmeti; Flander'de Mağlubiyyetler/312 • “Lamourette Büsesi”; Pétion'un Azlı/314 • “Vatan Tehlikede!”/315 • 1792 “Federe”leri/316 • Brunswick'in Beyannamesi/317

III- Krallın Düşmesi- Valmy Muharebesi 319

10 Ağustos İnkılabı Hazırlıkları/319 • 10 Ağustos Meclis Bildirisi/320 • Tuileries'ye Hücum; Sarayın Zaptı/321 • Krallın İşten Elçekmesi/325 • Departmanlarda Telakkî Tarzı/327 • Avrupa ve 10 Ağustos İnkılabı/ 328 • Düşman İstilas/ 330 • Eylül Kıtalleri/332 • Prusyalılar Champagna'da; Valmy Muharebesi/345 • Millî Meclis'in Son Toplantısı/347

“CONVENTION NATIONALE”

DÂHİLİ SİYASET

20 EYLÜL 1792 -26 EKİM 1795 (4 BRUMAIRE, SENE: 4)

I- Jirondenler, Montanyarlar 348

“Convantione nationale”in Teşekkülü, Vazife ve Selahiyeti/348 • Krallığın İlga; Cumhuriyet/349 • Jirondenler ile Montanyarlar Arasında İlk Çekişmeler; Danton'un Siyaseti/351 • XVI. Louis'nin Davâsı ve İdamı/356 • İhtilafların Şiddetlenmesi/ 362 • Taşraya Gönderilen Vekiller/363 • İhtilal Mahkemesi/ 364 • Birinci Âmmе Selameti Komitesi/365 • Birinci Âmmе Selameti Komitesi'nin Dâhili Siyaseti/ 366 • 31 Mayıs ve 2 Haziran 1793 Olayları/ 370

II- Dâhili Muharebe 377

Haziran Olayının Neticeleri/377 • Federalizm”; 1793 Anayasası/378 • Danton'un Düşüşü; İkinci Âmmе Selameti Komitesi/381 • “Federalizm” ve Krallık Taraftarlarının İsyanı; Marsilya, Lyon, Toulon, Korsika/383 • Vendée İsyanı/388

III- İhtilal Hükûmeti ve “Terror”	391
Terror/ 391 • İnkılap Takvimi/397 • 1793 Anayasası’nın Kabulü ve Tatbikinin Tehiri/ 398 • İhtilal Hükûmetinin Teşkilatı/400	
IV- Robespierre’in Hükûmeti	403
Robespierre, Danton, Hébert Taraftarları/403 • Hébert Taraftarlarının Düşmesi/405 • Danton’un Muhakemesi ve İdamı/ Robespierre’in Siyaseti/407	
V- Robespierre’in Düşüşü	414
9 Thermidor İnkılabının Sebepleri ve Tertipleniş Şekli/ 414 • 8, 9 ve 10 Thermidor Olayları/416	
VI- “Thermidor” Devri	425
Thermidor’dan Sonra İhtilal Hükûmeti/425 • Sol ve Sağ Cenahlar/427 • Jirondenlerin Dönüşü; Salonlar/429 • Terror Aleyhine İrtica/ 431 • 12 Germinal Olayı/ 432 • Prairial, sene: 3 Olayları/434 • Beyaz Terror/436 • Krallık Fırkası/437 • 3 Senesi Anayasası’nın Kabulü; 13 Vendémiaire, sene: 4 Olayları/438 • Konvansiyon Nasyonal’in Kapanması/441	

İKİNCİ CİLT

KONVANSİYON NASYONAL

DİPLOMASİ VE MUHAREBELER (1792-1795)

I- Jirondenlerin Muharebesi (Eylül 1792- Ocak 1793)	445
Savaş Olaylarıyla Dâhilî Siyasî Meseleler Arasındaki Güçlü Münasebetler/ 445 • Cumhuriyetin Tesisi Neticeleri/ 446 • Dumouriez’nin Siyaseti; Prusya ile Müzakereler/ 446 • Tabîî Hudutlar Fikri/447 • Savua ile Nice’in Zaptı/448 • Savua’da Milletın Genel Oyuna Müracaat/448 • Ren Nehri Kenarında/450 • Custine’in Harp Harekâtı/ 451 • Mainz Millî Meclisi/452 • Dumouriez Belçika’da/454 • Jemappes/454 • Propaganda Muharebesi Hakkında Jirondenlerin Nazariyesi/456 • 19 Kasım 1792 Emirnamesi/458	
II- Montanyarların Muharebesi	460
Montanyarlar Fırkasının Nazariyeleri/460 • 15 Aralık 1792 Emirnamesi/460 • Anacharsis Cloots; Yardımcı Askerler/461 • Milletler Fütuhât Aleyhinde: 1; Belçika’da/462 • 2; Palatina’da/463 • XVI. Louis’nin İdamının Diplomatik Neticeleri/464 • Harp İlanları/464 • Dumouriez Hollanda’da/467 • Başarısızlıkların Pespeşe Gelişi; Neerwinden/468 • Dumouriez’nin İhaneti/469 • Custine’in Başarısızlıkları/473 • Mainz Muhasarası/474 • Fransa Büyük Tehlike İçinde/475	
III- Millî Müdafaa	478
Fransa’nın Selameti Sebepleri: 1; Avrupa Devletleri Arasında Tefrika/478 • İngiltere/478 • Avusturya ve Prusya/479 • Diğer Devletler/481 • 2; Millî Meclis’in Faaliyeti/483 • 3; Askerî Teşkilat: Gönüllü Taburlarının Mahzurları/483 • Harbiye Nâzırları: Pache, Bournonville, Bouchotte/484 • Carnot/486 • 300.000 Kişinin Silah Altına Alınması/486 • Nefir-i âm [Halktan Asker Alma]/487 • Karışım: Dubois-Crancé/489 • Ordunun İdaresi/489 • Yeni Tabya/491 • Orduya Memur Millî Meclis Vekilleri/492 • Yeni Kumandanlar/494 • Dâhilî İsyanların Yatıştırılmasından Sonra/ 495 • Muvaffakiyetler: 1; Houchard, Hondschoote’da/496 • 2; Jourdan Vatiegnie’de/498 • 3; Hoche ve Pichegru Wissembourg’da/499 • Landau’nun Muhasaradan Kurtuluşu/ 502 • Fransa Hududunun Kurtuluşu/503	

IV- Tabii Hudutların Zaptı	504
Danton'un Hâricî Siyaseti/504 • Avrupa'da Müzakereler/506 • Robespierre'in Hâricî Siyaseti/508 • Danton'un Düşmesinin Neticeleri/510 • Pitt ve Devletler İttifakı/510 • Deniz ve Müstemleke Muharebeleri/511 • 1 Haziran 1794 Deniz Muharebesi/512 • 1794 Seferi: Kuzey Ordusu/515 • Toircoing Muharebesi/ 516 • Sambre-et-Meuse Ordusu: Fleurus Muharebesi/517 • Robespierre'in Düşmesinin Neticeleri/518 • Âmme Selameti Komitesi'nin Diplomatları/519 • Tabii Hudutlar Hakkında Müzakereler/519 • Belçika ve Hollanda'nın Fethi/ 521 • Ren Nehri Sol Sahilinin Zaptı/522 • Alp Ordusu/ 523 • Pirene Ordusu/ 523 • Devletler İttifakının Zaafı; Avrupa'nın Yorgunluk ve Bezginliği/ 526 • Bale ve Lahey Muahedenâmeleri/527	

DİREKTUVAR

DÂHİLİ TARİH (1795-1799)

I- Krallık Taraftarları ve Jakobenler	531
3 Senesi Anayasası/ 531 • Millet Şûrâsı ile İcra Güçleri Heyeti'nin Görevlerini Yapmaya Başlaması/532 • Vendée'de Asayişin Sağlanması/534 • Direktuvar'ın İdaresinin Başlangıcında Siyasi Fikirler ve Fırkalar/536 • Babeuf'un Hükûmet Aleyhinde Tahrikleri; "Grenelle Ordugâhı" Meselesi/ 539 • Krallık Taraftarlarının Gizli Terbitatı/ 540 • 5 Senesi Seçimleri/ 541 • 18 Fructidör sene: 5 Hükûmet Darbesi/542	
II- Fructidör Olayının Neticeleri	546
Hükûmet Darbesinden Sonra/546 • Direktuvar'ın Siyaseti/547 • Bonaparte Paris'te/548 • 6 Senesi Seçimleri; 22 Floréal Hükûmet Darbesi/549 • Direktuvar'ın Acz ve Zaafı; İtibar ve Haysiyetinin Düşüşü/550 • 7 Senesi Seçimleri/552 • 30 Prairial, sene: 7 Hükûmet Darbesi/553	
III- Terrör Devrinin Yeniden Açılması	555
30 Prairial'den Sonra Şiddetli Tedbirler/555 • Cebri İstikraz ve Teminat Kanunları/556 • 7 Senesinde Jakobenler/ 557 • Krallık Taraftarlarının İşyanı/559	
IV- Direktuvar'ın Düşüşü	561
Bonaparte'in Mısır'dan Dönüşü/561 • Bonaparte ve Siéyes/562 • 18 Brumaire'den Evvel Fransa/564 • Hükûmet Darbesi Tedarikleri/565 • 18 Brumaire Olayı/566 • 19 Brumaire/569 • Direktuvar'ın Lağvı; Geçici "Konsüla"nın Kurulması/572	

DİREKTUVAR

DİPLOMASİ VE MUHAREBELER (1795-1799)

I- Avusturya ile Muharebeye Devam (1796-1797)	573
Direktuvar'ın Orduları/573 • Ordularda Yeni Fikirler/574 • Ren Orduları/575 • İtalya Ordusu/576 • Generaller/578 • Bonaparte/579 • Muharebeye Devam/581 • Pichegru'nun İhaneti/581 • Almanya Muharebeleri (1796); Jourdan/582 • Moreau/583 • Arşidük Charles/584 • 1797 Almanya Seferi/586 • İtalya Seferi (1796)/588 • Bonaparte'in Askerî Dehâsı Nasıl Teşekkül Etti?/588 • Pollio Aleyhindeki Muharebeler/590 • Wurmser Aleyhindeki Muharebeler/592 • Alvinczi Aleyhindeki Muharebeler/595 • Arşidük Charles Aleyhindeki Muharebeler (1797)/597 • Bonaparte ve Barış Müzakereleri/598 • Direktuvar ile Bonaparte'in Siyasetleri	

Arasında Zıddiyet/599 • İtalya'da Zulüm ve Haksızlık/600 • Venedik Meselesi/ 602
• İtalyan Cumhuriyetleri/ 603 • Campo-Formio Muahedenamesi/604

II- İngiltere ile Muharebeye Devam (1795-1799) 606

Pitt'in Fransa Aleyhindeki Şiddet ve Savleti (Atılımı)/606 • Malmesbury'nin Özel Görevle Paris'e Gelmesi/606 • Fransa'da İrlanda Göçmenleri: Wolfe Tone/ 607 • Hoche'un İrlanda Seferi (1797)/608 • İspanyol Donanmasının Saint Vincent Burnunda Hezimet (1797)/ 609 • Yeni Müzakereler: Lille Kongresi (1797)/610 • Hollanda Donanmasının Campre-Doon'da Hezimet (1797)/611 • Humbert'in İrlanda'ya Çıkması/ 613 • Killaloe, Castlebar, Ballinamok (1798)/613 • Mısır Seferi: Malta (1798)/615 • İskenderiye, Rahmaniye, Ehlamlar/617 • Ebukır Deniz Hezimet (1798)/619 • Kahire İsyanı; Yukarı Mısır'ın İtaat Altına Alınması/622 • Bonaparte'in Suriye Seferi/624 • Ebukır Muzafferiyeti (1799)/626 • Mısır'da Fransız İdaresi/629 • Mısır Enstitüsü/630 • Bonaparte'in Gidişi (1799)/630

III- İkinci Devletler İttifakı (1798-1799) 632

Rusya'da I. Paul'un Tahta Çıkışı (1896)/632 • I. Paul'un Barışçı Siyaseti/633 • Fransa ve Rusya Arasında Münasebetlerin Kesilmesi Sebebi/633 • Direktuvanın Avrupa'ya Tecavüzü/634 • Hollanda'nın Yeni Anayasası (1798)/634 • Helvetya Cumhuriyeti'nin Teşkili (Nisan 1798)/635 • Roma Cumhuriyeti'nin İlanı (Şubat 1798)/635 • Sardunya Kralı'nın Tahttan İndirilmesi/636 • I. Paul'un Devletler İttifakına Girmesi (Aralık 1798)/ 637 • Champione Napoli'de; Parthénopé Cumhuriyeti (Ocak 1799)/637 • Fransız Ordularının Düzene Sokulması/639 • Avusturya'ya Harp İlanı (12 Mart 1799), Fransız Murahhaslarının Katli/639 • Karşılıklı Kuvvetler/641 • Avusturyalıların İlk Muvaffakiyetleri: Stockach ve Magnano/ 643 • Suvorof İtalya'da: Cassano, Trebia (Nisan-Haziran 1799)/643 • İtalya'nın Kaybı; Napoli'de İrtica [Geri Dönüş]/645 • Novi Muharebesi (15 Ağustos)/646 • Masséna'nın İsviçre'deki Savaş Harekâtı: Zürich Muharebeleri/648 • Biron Hollanda'da: Bergen Muharebeleri/ 651 • Bonaparte'in Mısır'dan Dönüşü Zamanında Umûmî Ahvâl/652

**İNKILAP ZAMANINDA TANZİM EDİLEN KANUNLAR
(1789-1799)**

I- Hukûkî Kanunlar 654

İnkılap Zamanında Şahsî Hukuk; Medenî Kanun Layihaları/654 • Sosyal Durumlar/656 • Medenî Nikâh ve Boşanma/660 • Derebeylik Hukukunun İlgası Hakkındaki Kanunlar/662

II- Ceza Kanunları 664

Cezaî Maddelerde Yeni Kaideler/ 664 • 1791 Tarihli Ceza Muhakemeleri Usûlü ve Ceza Kanunları/ 665 • 3 Brumaire, sene: 4 Cürümler ve Mücazat Kanunu/667

**KİLİSE VE İNKILAP
(1789-1799)**

I- Kilise Emlakine Ait Tedbirler 668

Aşarın Kaldırılması/ 668 • Ruhbana Ait Emlakın Millî Emlaka Dönüştürülmesi/669

II- Ruhbana Ait Tedbirler 671

Ruhban Kadrosunun Mülkî Teşkilatı/ 671 • Yeminli ve Yeminsiz Rahipler/674 • Ruhanî Tarikatlar Hakkında 13 Şubat 1790 Tarihli Karar/677 • Ruhanî Tarikatlerin Ağustos 1792'de Kaldırılması/678

III- Dini İlgilendiren Tedbirler	680
Hak Mezhep Mukaddematı/ 680 • Hak Mezhep/ 682 • Vücut-ı Azam Mezhebi/685	
IV- Kilise ve Hükümetin Ayrılması Usûlü	688
Mezheplerin Serbestisi (3 Ventiöse, sene: 3)/ 688 • Kilisenin Eski Teşkilatı ve 11 Prairial Kanunu/ 690 • Direktuvar Zamanında Baskılar:1797 Millî Ruhanî Meclisi/692 • “Teofilantrop”lar/694	

İNKILAP ZAMANINDA KURULAN MEKTEPLER VE İLMÎ MÜESSESELER (1789-1799)

I- Tedrisat Planları	695
“Cahier”ler; Birinci Millî Meclis; Talleyrand/ 695 • İkinci ve Üçüncü Millî Meclis’lerin Umûmî Maarif Encümenleri/ 697 • Umûmî Planlar: Condorcet/699	
II- İptidâî ve Tâlî Tedrisat	702
29 Frimaire, sene: 2 (19 Aralık 1793) Kanunu/704 • 27 Brumaire, sene: 3 ve 3 Brumaire sene: 4 Kanunları/705 • Tâlî Tedrisat: Talleyrand ve Condorcet/707 • Merkez Mektepleri/708	
III- Yüksek Tedrisat	710
Yeni Müesseselerin Mahiyeti/ 710 • Yeni Kurulan Mektepler: Harbiye Mektebi/711 • Politeknik Mektebi/711 • Öğretmen Okulu/712 • Islah Edilen Mektepler: Hukuk Mektebi/ 713 • Yollar ve Köprüler, Madenler, İstihkâm, Bahriye Mektepleri/714 • İlmî Müesseseler/715 • Enstitü/717 • İlmî İlerlemeler/718 • Millî Müdafaa Nokta-i Nazarından İlmî İlerlemelerden İstifade/718	

EDEBİYAT (1789-1799)

Şâirler/720 • Felsefe/721 • Hikâye Yazarları/723 • Hatipler/724 •
Gazeteciler/730

İKTİSADÎ İŞLER (1789-1799)

Ziraat/735 • Sanayi/ 737 • Dâhilî Ticaret/740 • Dış Ticaret/742 •
Mâliye İşleri/744

KONSÜLA DÂHİLÎ SİYASET TARİHİ (1799-1804)

I- Geçici Konsüla	747
18 Brumaire Olayından Sonra Kamuoyu/747 • Geçici Konsüla’nın Siyaset ve İcraatı/748 • 8 Senesi Anayasası’nın Tanzimi/751 • 8 Senesi Anayasası/753 • Anayasa İçin Milletin Genel Oyuna Müracaat/755	
II- On Senelik Konsüla	759
8 Senesi Anayasası’nın Uygulanması/759 • Matbuatın Yeni İdare Usûlü/761 • “Prefe”lerin Tayini; İdarî Teşkilat/762 • Yeni Ahlak ve Âdetler/765 • Marengo	

Muzafferiyetinin Dâhildeki Tesirleri/766 • Cumhuriyet Taraftarlarının Uzaklaştırılması ve Tenkili/ 767 • Özel Mahkemeler/769 • Tribuna ile Teşriî Heyet'in Tasfiyesi/770

III- Kaydıhayat ile Konsüla 772

Tribuna ve Senato'nun Kaydıhayat ile Konsüla Tasavvurlarına Muhalefetleri/ 772 • Kaydıhayatla Konsüla İçin Millet'in Genel Oylarına Müracaat/774 • 10 Senesi Anayasası/ 775 • Birinci Konsülün Sarayı/ 778 • Légion d'honneur/ 779 • Bona-parte'in Şahsî Hükümrânlığı/ 780 • Cadoudal, Pichegru ve Moreau; Dük d'Enghien/ 781 • İmparatorluğun Kurulması/783

KONSÜLA

DIŞ SİYASET VE MUHAREBELER

(1799-1804)

I- Avusturya Aleyhine Muharebe 785

Avusturya ve İngiltere Aleyhine Yeni Bir Muharebenin Lüzumu/ 785 • Yaz Seferi (1800)/ 786 • Moreau ve Kray Almanya'da: Parsdorf Mütarekesi/787 • Cenova'da Masséna/788 • İhtiyat Ordusu/790 • Büyük Saint-Bernard Geçidinden Geçiş/791 • Montebello; Marengo (14 Haziran 1800)/793 • Kış Seferi; Treviso ve Foligno Mütarekeleri/794 • Moreau Hohenlinden'de (3 Aralık 1800)/795 • Steyer Mütarekesi/797 • Lunéville Barış Anlaşması (9 Şubat 1801)/798

II- İngiltere'ye Karşı Muharebe 800

İngiltere'nin Deniz Hâkimiyeti/800 • Malta'nın Kaybı (25 Eylül 1800)/800 • I. Paul'un Siyasetinde Değişiklikler: Tarafsızların İkinci İttifakı/801 • İlk Fransa-Rusya İttifakı/802 • Kopenhag'ın Topa Tutulması (2 Nisan 1801)/803 • Mısır Seferinin Sonu; Kléber/805 • El-Ariş Mukavelenamesi/806 • Heliopolis Muharebesi; Kléber'in katli/806 • Menou; İskenderiye Mukavelenamesi/807 • Mısır'ın Tahliyesi/808 • Umûmî Müzakereler/808 • Birinci Bologni Ordugâhı/809 • Amiens Barış Anlaşması/810

III- Amiens Barış Anlaşması'nın Feshi 811

Amiens Barış Anlaşması'nın Zayıf Yönleri/811 • Müstemleke Tasavvurları; Lerc'in Saint-Dominique Seferi/811 • Sébastiani'nin Şark Memleketlerinde Memuriyeti/812 • Décan'ın Hindistan ile Île-du-Frans Seferi/813 • Fransa'nın Yeni Tecavüzleri; Evvela; Hollanda'da/814 • İkincisi; İtalya'da: Lyon Meclisi; Piyemonte'nin İlhakı/814 • Üçüncüsü; İsviçre İşlerine Müdahale/815 • Dördüncüsü; Almanya'da/815 • Amiens Barış Anlaşması'nın İngiltere Tarafından İhlali/818 • Matbuatın [Basının] Hücumu/ 819 • Amiens Barış Anlaşmasının Feshi (Mayıs 1803)/819

Dizin..... 821

Ali Reşad Bey ve Eser Hakkında

Ali Reşad Bey (Lofça, 1877- İstanbul, 9 Nisan 1929)¹; bugün Bulgaristan'da kalan Lofça'da 93 Harbinin (1877-78 Osmanlı-Rus Harbi) başladığı yılda doğmuştur. Babası Lofça Âşar Müdürü Âdil Bey, annesi Habibe Hanımdır. Aile savaşın getirdiği olumsuzluklar sebebiyle İstanbul'a göç etmiş ve Ali Reşad da öğrenimini burada yapmış, ömrünü İstanbul'da geçirmiştir. Sırasıyla Dersaadet Medrese-i Edebiyesi, Mülkiye İdadisi ve Mekteb-i Mülkiye-i Şâhâne'de okumuş, 1897'de mezun olup Maarif Nezâreti'nde vazife almış, ayrıca muhtelif mekteplerde geçici öğretmenlik ve özellikle de tarih öğretmenliği yapmıştır. 1908'de Mercan İdadîsi, sonra İstanbul Leyli İdadisi müdürlükleri ve Tarih muallimliği, 1911-12 yıllarında İstanbul Maarif Müdürlüğü, 1912-13'te İstanbul Dârülmuallimîn-i Âliye Müdürlüğü ve Tarih Muallimliği, Meclis-i Maarif (1913-14) ile Telif ve Tercüme Dairesi (1913-14) azalıkları, Darülfünun Edebiyat Bölümü Tarih Müderrisliği (1915-1922) görevlerini ifa etmiştir. Yine bu arada Mekteb-i Mülkiye Tarih-i Siyasi Muallimliği (1910-15 ve 1918-22), Tedrisat-ı Âliye Umum Müdürlüğü (1919), Maarif-i Umûmiye Nezareti Müsteşarlığı (1919-1922); ek olarak Galatasaray Sultanîsi, Maliye Memurları Mektebi ile Darüşşafaka Lisesi Tarih muallimliklerini de üstlenmiştir. 1923'ten sonra Darülfünun'daki görevinden de istifa edip matbaa makineleri getirterek Yeni Matbaa'yı kurmuş ve yayın işine girmiştir. Hem kendi kitaplarını, hem de Ahmet Rasim, Besim Ömer Paşa, Yusuf Akçura, Süleyman Nazif, Hüseyin Cahit, Abdullah Cevdet başta olmak üzere başka yazarların kitaplarını basmış, piyasa işleri yapmış, 1928 yılında ısrar üzerine Darülfünun Edebiyat Fakültesi Orta Çağ Kürsüsünde Tarih Muallimliğine getirilmiş, bu görevde iken 9 Nisan 1929 tarihinde vefat etmiştir.

¹ Bu kısa biyografiyi şuradan özetledik: Ertürk, B. (2000), "Ali Reşad Bibliyografyası Denemesi", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 3 (10), <http://dergipark.gov.tr/ctad/issue/25233/266747>

Ali Reşad Bey 1897'deki mezuniyetinden sonra yazı hayatına *Saadet, İkdam, Sabah, Gazete (Yeni Gazete), Tanin, Tasvir-i Efkar* ve *Vakit* gibi gazetelerde telif ve tercüme yazılar yazmış, Fransızcadan çevirdiği romanları tefrika etmiştir. 1909-1911 yılları arasında Mekteb-i Mülkiye İttihad ve Teavün Cemiyeti'nin yayınladığı bilimsel *Mülkiye dergisinde*, ardından Satı Bey'in *Tedrisat-ı İptidaiye Mecmuası*'nda (daha sonra kendi adına devam ettiği *Tedrisat Mecmuası*'nda, 1912-1913) idarecilik ve yazarlık yapmıştır.

Darülfünun Edebiyat Medresesi Tarih Muallimliği sırasında yabancı dillerini (Fransızca ve Arapça), bilhassa Fransızcasını çok geliştirmiş, son çağ tarihiyle ilgili eserler tercüme ve telif etmeye yönelmiştir.

“Türkçedeki ilk'lerden olan birçok telif ve tercüme esere imzasını atmıştır. Dreyfüs Meselesi. Bismark'ın kişisel ve siyasal yaşamı, yakınçağ Avrupası'nın siyasal, kültürel, toplumsal ve ekonomik tarihi, Tanzimat Fermanı ve dönemi, Fransız Devrimi ile İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi'nin önemi, Osmanlı-Rus ilişkileri, Faşizm ve bir yabancı gazetecinin gözünden 1911-1922 yılları arasındaki Türk-Yunan ilişkileri onun üzerinde durduğu konulardır.” (B. E. Ertürk, agm.)

Bu incelemelerini kaleme aldığı her kademedeki birçok ders kitaplarına yansıtarak öğrencilere aktarmaya çalışmış; insan hakları, özgürlük, eşitlik, adalet ve millî egemenlik kavramlarına dikkat çekmiş, “ayrıca bilim ve teknoloji den felsefeye, cumhuriyet ve demokrasilerin gelişiminden yeni devletlerin ortaya çıkışına kadar yakın çağlar dünyasında meydana gelmiş önemli gelişmeleri irdelemiştir.” (B. E. Ertürk, a.y.)

Bunların yanı sıra Babanzade İsmail Hakkı, Ali Seydi, Ali Kemal, Macar İskender, Mehmet İzzet, L. Feuillet, Galip Ata(ç), Necip Âsım, Yusuf Behçet, Ali Muzaffer, Galip Bahtiyar ve Avni Bey gibi zevatla müşterek bazı eserler telif etmiştir. Bayram Eyüp Ertürk, yazarın 15'i müşterek imzalı olmak üzere 55 kitabını ve birçok makalelerini tesbit etmiştir. Bunlardan ders kitabı olarak yayınlanmış olanları bir yana bırakarak, bizim tesbit ettiğimiz bazıları şunlardır:

Telifleri:

- 1) *Devlet-i Osmaniye'nin Asr-ı Hazır Târîhi*, 1328, 488 s;
- 2) *Kapitülasyonlar, Târih-i Menşei, Asılları*, 1330, 351 s.;

3) *Fransa İhtilal-i Kebiri Tarihi*, 2 cilt, 1331, toplam 916 s.;

4) *Dreyfüs Meselesi ve Esbab-ı Hafiyesi*, 1315, İsmail Hakkı Baban ile müşterek;

5) *Bismark, Hayat-ı Hussûsiye ve Siyasiyesi*, 1316, İsmail Hakkı Baban ile müşterek;

6) *Târih-i Osmanî, Resimli Haritalı*, 1327, 143 s. Ali Seydî ile müştereken (Herhalde bu da ders kitabı olmalıdır).

Tercümeleri:

7) *Târih-i Siyasî, 1814'ten 1896'ya Kadar, Asr-ı Hazırda Avrupa*, Charles Seignobos'tan tercüme, 3 cilt, 1324-1326;

8) *Türkiye ve Tanzimat, Devlet-i Osmaniye'nin Târih-i Islahatı 1826-1882*, Engelhardt'tan tercüme, 1328, 496 s.;

9) *Devlet-i Osmaniye'nin Rusya Siyaseti*, Sergei Mihailoviç Gorianof'tan Macar İskender ile müşterek tercümesi, 1331.

Mülkiye Mektebi öğrencileri için hazırladığı *Avrupa ile Münasebat-ı Hâriciyemiz Nokta-i Nazarından Tarih-i Osmanî* adıyla 1911 yılında basılmış olan 786 sayfalık eserinin 2017 yılında Ankara'da Palme Kitabevi tarafından yapılan tıpkıbasımını gördük. Bu kitap, tam anlamıyla bir dersler toplamı olup Ali Reşad Bey'in ders notlarından ibarettir. Ali Reşad Bey bunları kitap haline getirmek için özenli bir çalışma yapmamış/ yapamamıştır; bu sebeple kitapta hiçbir bab, fasıl, bölüm başlığı/ ayırımı yoktur, metinler kesintisiz bir şekilde 786 sayfa boyunca sürüp gitmektedir. Muhtemelen âcil ihtiyacı karşılarsın diye aceleyle toplanıp çok az nüsha basılmış olmalıdır. Bizim öğrencilik yıllarımızda da kitaplarını henüz yayınlamamış olan bazı hocalarımızın ders notları tek-sir edilir, ciltlenmiş dosyalar halinde öğrencilerin istifadesine sunulurdu; bu da bize öyle bir metin gibi geldi.

Onun tedrisatın muhtelif kademeleri için ders kitabı olarak yaptığı çalışmalar ve tarih yazıcılığına getirdiği tarz eğitimcilerin dikkatini çekmiştir. Mesela Ömer Faruk Köse “Tarih Öğretmek İçin Yazmak- Ali Reşad ve Ali Seydi'nin Târih-i Umûmîsi²” başlıklı makalesinde buna dikkat çekmiştir.³ Yine onun Tarih yazıcılığı ve Tarih öğretimi konusundaki

² Burada zikredilen “*Tarih-i Umûmî*”, Ali Seydi Beyle birlikte yazdıkları ders kitaplarından biridir.

³ Bkz: http://www.academia.edu/24385760/Tarih_Oğretmek_Için_Yazmak_Ali_Reşad_ve_Ali_Seydinin_Tarih-i_Umûmîsi

düşünceleri hakkında Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi mensuplarından Hamza Keleş- Ayten Kiriş ikilisi şunları söylemektedirler:

“İlk sınıflar ve rüşdiye öğrencilerine tarih derslerinde bilgi vermekteki amacın, çocukların manevi ve ahlakî terbiyelerini tamamlamaya çalışmak olduğunu söyleyen Ali Reşat Bey’e göre, ilk sınıflarda ve rüşdiye de öğrencinin algılama, hayal gücü ve hafızasını uyan, anlama kabiliyetini geliştiren, ahlakî seviyesini olgunlaştıran, millî ve vatanî duygularını geliştiren tarih dersleri vasıtasıyla çocuklarımız ülkemizin Avrupa’daki yerini, menfaatlerini, ne gibi tehlikelerle karşı karşıya olduğumuzu, gelecekle ilgili ne gibi ümitler besleyebileceğimizi, vatana karşı ne gibi görevler ile yükümlü olduğumuzu okul sıralarında iken öğreneceklerdir. Tarih dersinde gereksiz ayrıntıların üzerinde durulmaması gerektiğini söyleyen Ali Reşat, Genel Tarih içerisinde eski ve yeni milletlerin tarihinin çok geniş olduğunu bu milletlerin uygarlık alanındaki katkılarının bilinmesinin çocuklar için yeterli olacağını vurgulamaktadır. Genel Tarih konuları içerisindeki en büyük yerin Çağdaş Tarihe ayrılması gerektiğini, içinde bulunulan devirde ülkemizin Avrupa siyasi hayatındaki yerinin, devrin ticaret ve sanayisinin, kısa fakat faydalı şekilde öğretilmesini, bu bilgilerin Millî Tarihin doğal tamamlayıcısı olduğunu belirten Ali Reşat, ülkemizin medeniyet dünyasındaki yerini öğrenmez isek tarih bilmiş olmayız demektedir.”⁴

Elinizdeki bu kitap muhtelif Fransız İhtilali tarihlerinden faydalanılmak suretiyle tertip ve telif edilmiş bir eserdir. Ali Reşad Bey’in A. Aulard’ın eserlerinden istifade ettiği, metnin bazı bölümlerinden, Danton’la ilgili geniş değerlendirmelerinden, yazarın bir yerde A. Aulard’ın ismini zikretmesinden anlaşılmaktadır. Hatta, kendinden çok daha sonraları yayınlanmış olan Albert Soboul’un 1789-1799 Fransız İhtilali Tarihi metninin bazı yerlerinde, Ali Reşad Bey’in metniyle örtüşen cümleler vardır ki, bundan, her iki müellifin aynı kaynaklardan faydalandıklarını sezmek mümkündür. Eserde ünlü tarihçiler Michélet’den,

⁴ Hamza Keleş- Ayten Kiriş, “Bir Osmanlı Tarihçisi Olan Ali Reşat’ın Hayatı, Eğitimi ve Tarih Öğretimi ile İlgili Görüşleri”, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, Ekim 2006 Cilt:14 No:2 Kastamonu Eğitim Dergisi, 571-586 October 2006 Vol:14 No:2

Albert Sorel'den, bazı Alman ve İngiliz tarihçi ve müdekkiklerinden bahsetmesi de gösteriyor ki, birçok eser görmüş, okumuş ve yazdığı metinlerde, bir öğretmen titizliği ve disipliniyle bunları süzüp telif etmiştir. Fakat, Ali Reşad Beyin eseri, kendinden az önce yayınlanan A. Aulard'ın eserinden de, kendinden en az yarım asır sonra yayınlanmış olan Albert Soubul'un eserinden de kapsam olarak daha şümulü bir plan dâhilinde tertiplenmiştir. Öyle ki iç politik gelişmelerle dış politik münasebetler ve muharebeler birbirini müteakip ve birbirine paralel olarak işlenmiş; dâhilî ve hâricî gelişmelerin yekdiğerini ne şekilde etkilediği ortaya konularak konuların daha net anlaşılması sağlanmıştır ki, bu işi Ali Reşad Bey'in son derece başarıyla gerçekleştirdiğini, eserin bizatihi kendisi ispatlamaktadır. Ali Reşad Beyin tarihçi olmaktan öte, bir tarih öğretmeni yani eğitimci olduğu düşünülecek olursa, bu eserin âdeta ders planlar gibi bir tertip ve üslûpla telif edilmiş olduğu derhal göze çarpmaktadır.

Ali Reşad Bey'in Eduard Philippe Engelhardt'dan tercüme ettiği *Devlet-i Osmaniye'nin Tarih-i Islahatı 1826'dan 1882'ye- Türkiye ve Tanzimat*, tarafımızdan hazırlanmış ve Ötüken Neşriyat'ça 2017'de yayınlanmıştır.

Mufasssal, Musavver Fransa İhtilal-i Kebiri Tarihi adlı bu eseri ise, “Kanaat Kitaphanesi, Ulûm-ı İctimaiye ve Tarihiye Kütüphanesi Serisi, No. 8, İstanbul 1331” kaydını taşımakta olup 2 cilttir. 1. cildi 479, 2. cildi 437+3 sayfadır.

Bir köşede unutulup kalmış olduğuna inandığımız bu kıymetli çalışmayı bugünkü harflerle yazı diline aktararak yayınlamayı uygun bulduk. Bazı yazarlar bu eserin Türkçe'deki “*Fransız Devrimi ve dönemi üzerine yayınlanmış en kapsamlı çalışma*” olduğunu işaret ediyorlar⁵ ki biz de aynı kanaattayız. Bugüne kadar yayınlanmamış olmasını da kitapta zikredilen isimlerin orijinal imlalarıyla kayda geçirilmesinin çok meşakkatli bir çalışmayı gerektirmesinden kaynaklandığını zannediyoruz. Kitabı yayına hazırlarken en müşkilat çektiğimiz mesele, kişi ve yer isimlerinin genellikle Fransızca ve bazan da ait olduğu mahallî lisanların imlalarıyla eserde yer almalarını sağlama konusunda olmuştur. Çünkü Ali Reşad Bey bunları orijinal imlasıyla değil, Fransızca'da nasıl okunuyorsa, Osmanlı harfleriyle o şekilde yazıya aktarmış olduğundan, kelimenin/

⁵ Tefik Çavdar, “Osmanlı Gözüyle Fransız Devrimi”, 1789'dan 1889'a Fransız Devrimi'nin İkiyüzüncü Yılı, s.13, 9.06.1989 tarihli *Cumhuriyet* gazetesi eki.

ismin orijinal imlasını tesbit etmek bizi epeyce uğraştırdı; bununla beraber işi büyük çapta çözdük, bunları orijinal imlalarıyla belirttik. Orijinal imlasını tesbit ve teyid edemediğimiz- oldukça detay teşkil eden bahislerde geçen- az sayıdaki şahıs, dağ geçidi, tepecik, yayla, küçük kale, şato vb. isimlerini ise, *okunuşlarına göre, fakat italik harflerle* aktardık.

Eserin dilini daha kolay anlaşılır hale getirdik. Büyük âlim-târihçi merhum Halil İnalıcık'ın tavsiyesi doğrultusunda, anlaşılmayan bir dille kitap yayınlananın okuyucuya fazla bir yararı olduğuna inanmadığımız için, Türkçemizin bugünkü zengin muhtevasıyla, eseri, orijinaline sâdık kalarak fakat anlaşılır bir dille yayına hazırladık.

Kitaba geniş kapsamlı bir “Dizin” çıkardık. Bu karma dizinin araştırma yapanlara büyük kolaylık sağlayacağına inanıyoruz. Ayrıca “İçindekiler” kısmında da oldukça detaylı olan başlıkları işaret ettik. Bunların yanı sıra, orijinalinde, yayınlandığı tarihe göre oldukça başarırlı şekilde seçilmiş fotoğraflar kullanıldığını görerek, bunların içinden bugün de yayınlanabilir kalitede gördüklerimizi aldık; yayın kalitesi çok düşük olanları almadık; fakat onların yerine, konu ve kişilerle ilgili yeni resimleri internet ortamından bulup ait olduğu bahislerde metin arasına yerleştirdik. Böylece “**Mufasssal = Ayrıntılı**” olan eserin aynı zamanda “**Musavver = Resimli**” olmasına da, yani yazarın koyduğu isimle uyumlu olmasına da özen gösterdik.

Eserin üslubu, konuların çetrefilleştiği noktalarda bile oldukça açık ve nettir. Bize göre, Ali Reşad Bey; Ahmet Refik Bey veya Yılmaz Öztuna derecesinde kıymetli bir tarihçi olmasına rağmen, nedense pek arka planda kalmış ve unutulmuştur. Bunda, yazarın genç denecek bir yaşta -52 yaşında- rahmet-i Rahman'a kavuşmasının yanında, çalışmalarını daha ziyade ders kitaplarına yönelik olmasından dolayı, piyasaya yeterince telif eser hazırlayacak kadar ömrünün vefa etmemesinin etkili olduğunu tahmin edebiliriz. Konuya bu açıdan bakarsak, velud bir kalem sahibi olduğunu rahatlıkla söylemekte bir mahzur yoktur. Bu çalışmasıyla da onun kalitesi herkes tarafından teslim edilecektir.

Fransa Büyük İhtilali, herkesin lafını ettiği ama pek çok kimsenin detaylarından ve boyutlarından yeterince malumattar olmadığı, bütün modern çağları ilgilendiren bir sosyal ve siyasi harekettir. Bu kitap onun anlaşılmasına yardımcı olacak bir tarih çalışmasıdır ve 1917 Rus devriminden önce kaleme alınmış olduğu için de, bu tarihten sonraki eserler-

de oluşan terminolojiden etkilenmeden, sırf tarihçi ve eğitimci gözüyle işlenmiş, propaganda kokusu taşımayan net bir çalışmadır.

Ali Reşad Beyin diğer çalışmalarının, yukarıdaki gösterdiğimiz kaynaktan ve sair mehazlardan araştırılabileceklerini düşünerek, burada teker teker zikretmeyi gereksiz gördük. Esasen bunların çok büyük bir kısmı, yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, muhtelif derecelerdeki okullar için hazırlanmış ders kitaplarıdır.

Eksik ve kusurlarımız için affınıza sığınıyoruz. Faydalı olması temen-nisiyle...

Erol Kılınç

İNKILÂPTAN EVVEL FRANSA

XV. Louis'nin Saltanat Devrine Bir Bakış

Ahalinin Krala Muhabbeti: On sekizinci asırda Fransızların bütün ümitleri kralda idi. Ahali ne ruhân kadrosundan, ne de zâdegân [asilzade, soylu] sınıfından bir şey bekliyordu. Memleketin iyiliğinin, kendilerinin refah ve saadetine ancak kralın lütuf ve inayetiyle sağlanabileceğine inanmıştı. Herkesin bakışlarındaki ümit krala, saraya dönmüş bulunuyor; kral XV. Louis herkesin kalbinde ölçüsüz bir muhabbet, hürmet uyandırıyor.

Bu muhabbetin derecesini anlayabilmek için şu vak'ayı zikretmek kifâyet eder: Doğu hudutlarındaki ordularına kumanda etmek için Versailles sarayından çıkan XV. Louis'nin Metz beldesinde hasta düştüğü Paris'te haber alındığı zaman gece idi. Bütün Paris ahalisi yataklarından kalkmış, sokaklara düşmüştü. Şehirde tasviri kabil olmayan bir gürültü hüküm sürüyor, herkes koşuyor, hiç kimse nereye gittiğini bilmiyordu. Kiliseler gece yarısı açılmıştı. Meydanlarda toplanılıyor, halk birbirine sokuluyor; o zamana kadar tanışmayan kimseler kırk yıllık ahbap imiş gibi birbirlerinden havadis, malûmat soruyorlardı. Kilisede kralın sağlığına kavuşması için dualar okunuyordu. Birçok rahipler teessürlerinin şiddetinden duayı ikmal edemiyorlar; halkın ah ve enîni [iniltisi], feryat ve figanı mabetleri dolduruyordu. Daha sonra kralın nekahet devresine girdiği haberini getiren postacıyı herkes kucaklıyor, seviyordu. Beygirini öpüyorlar; postacıyı muzaffer bir kumandan gibi sokaklarda gezdiriyorlardı. Halkın sevinç çılgınları Paris sokaklarını dolduruyordu. Çünkü kral tekrar sağlığına kavuşmuştu.

XV. Louis idaresinin ve hareketlerinin kötülüğü ile tebaasının bu muhabbetini, hürmetini haleldar etti [zedeledi]. Yavaş yavaş Versailles sarayından çıkmaz oldu; Paris'e gitmemeye başladı. Yalnız Versailles'dan Compiègne'e giderken Paris'ten geçirdi. Daha sonraları Paris'ten geçmeye, kendisini perestîş derecesinde [taparcasına] seven tebaasını görmeye mecbur olmamak için Versailles ve Compiègne arasında yeni bir yol yaptırdı; ki bilahare buna "İsyan Yolu" adı verilmiştir.

Tahta çıktığında ilk çağların mabudları derecesinde muhabbete nâil olan, en saf bir ta'zim [ululama] hissi ve fedakârlık duygusu ile sevilen kral, ömrünün son on senesi zarfında umumun nefretini, kin ve husûmetini kazandı. Hükûmet merkezi olan Paris'ten kaçıyor; hükümdarlarına muhabbetten, perestîşten başka bir emelleri olmayan tebaasından kaçıyor; Versailles'da âlemin nazarlarından gizli yaşamak istiyordu. Orada zevk ve sefanın her türlü içinde hayatını sürdürürken halk, meysus ve ümitsiz, açlıktan öliyordu.

Hiçbir şey, hiçbir felaket XV. Louis'nin gözünü açmıyordu: Bir gün, mutad olduğu üzere, Cenaret ormanında ava çıkmıştı. Omuzunda bir tabut götüren bir köylüye tesadüf eder ve sorar:

- Bunu nereye götürüyorsunuz?
- Filan yere.
- Erkek için mi? Kadın için mi?
- Erkek için.
- Neden öldü?
- Açlıktan.

İşte açlıktan ölen bu adam eski Fransa, bu tabut kraliyet hükûmetinin tabutu idi. Bununla beraber On sekizinci asır ortasında inkılap pek uzak ve mümkün değil görünüyordu.

XV. Louis: 19 Şubat 1723 tarihinde reşid yaşına basarak Dük d'Orleans'ın vesâyetinden kurtulan XV. Louis uzun boylu, sağlam yapılı, güzel bir adamdı. Ava fevkalade meraklı idi. El işlerinde özel bir maharet sahibi idi. Miskinâne işlerle uğraşmayı severdi: Yakınındakiler ekseriya kralın nakış işlemek, enfiye kutusu yapmak, kahve pişirmek, mutfakta çalışmak gibi işlerle meşgul olduğunu görürlerdi. Bir günkü hali başka bir günkü haline uymazdı: Bir gün gayet mahzun, meysus görünür; ertesi günü şen ve şâtır, zevk-u sefanın kucağına atılarak sabahlara kadar sofradan kalkmaz, şampanya ile

XVI. LOUIS DÂHİLÎ İDARE

-I-

Islahat Teşebbüsleri: Turgot

Kral ve Kraliçe: XVI. Louis hükûmet idaresine hazırlanmamıştı. Ceddinin boş işlerle uğraşılan, zevk ve sefahatten maada bir şey düşünülmemeyen sarayında beceriksiz ve sükûtî [sessiz] bir halde kalmış, bununla beraber ara sıra birdenbire olan sertlik ve şiddetleriyle nazar-ı dikkati çekmişti. Fakat akl-ı selîm sahibi, çalışkandı. Kalabalıktan ve bilhassa kadınlar cemiyetinden kaçır, kumardan ve zendostluktan [kadınlara düşkünlükten] nefret ederdi. Bütün gün avda veya demirhanesinde uğraşıp yorulduktan sonra gayet aç bir halde sofraya oturur; nispetsiz bir surette yemek yer; bunun için hazımsızlıktan kurtulamaz; yemekten sonra derin bir uykuya yatarı. Yaradılış olarak zayıf, fakat inatçı idi; çabuk etkilenir, âli-cenaplığına delalet edecek ânî, birdenbire bir iyilikte bulunamazdı; âdil ve doğru idi, fakat miskin hilelerden, hesaplardan kendini kurtaramazdı. Hâfızası kuvvetli, oldukça malumatlı idi. Maamafih devlet idaresine ait şeylerin hepsinde câhil idi; hükûmet işleriyle hiç meşgul olmamıştı. İyi bir amele olmak için doğmuştu. 10 Mayıs 1774 tarihinde kral olduğunu görünce korku ve dehşet içinde kaldı; ehliyetsizliğini acı acı hissetti.

Marie Antoinette büsbütün başka idi. Walpole'ün dediği gibi “Ayakta iken, yahut oturduğu zaman bir hüsn-ü-ân [güzellik ve biçimlilik] heykeli, gezdiği vakit mücessem [cisimleşmiş] bir letafet ve zerâfet idi.” Dinç, çevik, latif, dilrûba [gönül çekici], hafif, havaî, mağrur, on dokuz yaşında, yani güzellik ve biçimliliğinin en parlak inkişaf

devresindeydi. Eğlenceden başka bir şey düşünmez gibi görünürdü. Kalben pek iyi, âlicenap, fakat fikren renkli, seri'ül-intikal [çabuk kavrayan] olduğu nispette boş idi. Hayatının bütün endişesi ata binmek, tiyatroya, baloya gitmek, ziyafetler, müsamereler tertip etmekten ibaretti. Sonraları İngiltere'den ithal edilerek pek çabuk moda olan at yarışlarına da merak etti.

Genç kraliçe efkâr-ı umumîyeye [kamuoyuna] ehemmiyet vermiyor, halkın dedikodusundan korkmuyor; fiil ve hareketlerinde arzu ve hevesinin dışında uyulması icap eden bir kural tanımıyordu. Hâfızası zayıf olmakla beraber vaktiyle izzet-i nefsine vurulan darbeleri unutamıyor; muhabbetinde aşırı olduğu kadar intikam alma düşüncesinde de ileriye varıyordu. Krala riayet eder, fakat ona ihanet etmekten fevkalade bir gurur duyar, hürmet ve itaat vazifesini dâima yerine getirmezdi. XVI. Louis zevcesine ve mensup olduğu Avusturya hükümdarlık hanedanına ve hükûmetine emniyet etmemekle beraber, Marie Antoinette son zamanlarda kocası üzerinde sağlamış olduğu nüfuz ve tahakkümü tedricen arttırmaktan hâlî kalmamıştır. Zaten devlet işlerine karışmaya heves etmezdi; hükûmet işleri canını sıkardı; umumî işlerde bile şahıstan, şahsî meselelerden başka bir şey görmezdi. Düşüncesiz hareketleri, takip fikrinden mahrumiyeti o derecede idi ki kendisine hiç olmazsa imla öğretmek isteyen öğretmeni Rahip Vermont ile Fransa-Avusturya siyasetinde genç kraliçenin nüfuzunu istediği gibi kullanmaya çalışan Avusturya'nın Paris sefiri Kont de Mercy'yi tamamen üzmüştü. Bununla beraber gözdelerinden biri için bir mevki, bir paye elde etmek, yahut bir kimseden intikam almak lazım gelince birdenbire karşı konulamaz bir azim ve sebat sahibi olur; hile ve desiselerde, icad ve buluşlarda hayret edilecek derecede ileriye giderdi. Evvela, yalvarır; şayet kral razı olmazsa gücünir; daha ziyade mukavemet ederse emir vermeye başlar ve nihayet kocasını itaate mecbur eylerdi.

Maurepas: Marie Antoinette, kraliçe olduğu zaman, yeni bir başvekile lüzum olup olmadığını, lüzum var ise işbaşına kimin getirilmesi lazım geleceğini hemen hiç düşünmemişti. Bu konuda krala hiçbir tavsiyede bulunmadı. Zaten kral zevcesinin fikrini sormuyor, ondan nasihat istemiyordu. Marie Antoinette yalnız iki şey biliyordu: XV. Louis zamanında Fransa'yı on on beş sene idare ettikten sonra gözden düşerek çekilmiş olan Choiseul'un Avusturya

-II-

Turgot'nun Halefleri

İrtica: Ediplerden Marmontel Turgot'nun azl edildiği gün, saray mensuplarını ve sarrafların sevinçlerini büyük bir hüznle sessizce seyrediyordu. Ne düşündüğünü, niçin bu kadar mahzun olduğunu soran bir zata:

“Turgot'nun azlinden memnun olanları Bondy ormanında saklanan ve hâkimlerin atıldıklarını, mahkemelerin kapandığını haber alarak şenlik yapan bir haydut çetesine benzetiyorum.”

Cevabını vermişti.

Maurepas mâliye meclis reisliğini bizzat üzerine aldı ve Mâliye Nezâretini kralın oda hizmetçisi Tiery'nin tavsiyesi üzerine Cluny'ye verdi. Condorcet yeni Mâliye Nâzırını şu suretle nitelemişti: *“Hilekâr, merhametsiz, öfkeli, sarhoş ve sefih.”*

Devlet hazinesi, yine evvelki gibi, yağma edilmeye başladı. Zâdegânın yardımcılığına, ruhban kadrosunun iltifatına, parlamentonun dalkavukluğuna nâil olan Cluny para tedarik etmek için bir piyango tertibinden başka çare bulamadı. Sonra angaryaları, esnaf lonca ve kethüdalıklarını yeniden kurdurdu; hububat ticaretinin serbestîsini kaldırdı. Beş ay sonra devletin mâlî işlerini son derece karışık bir halde bırakarak vefat etti (18 Ekim 1776).

Necker: Mâliye İdaresi: Maurepas devlet hazinesinin halinden pek ziyade korkuyordu. Madam de Montbarry ismindeki yeğeninin âşıkı Marki dö Pezey vâsıtasıyla Necker ile münasebet peyda etmişti. Bu müşkil zamanda hatırına Cenovalı banker geldi. Gençliğinde

Paris'te yerleşmiş olan Necker zamanın geçmesiyle büyük servet sahibi olmuş, şişman, görünüşte vakur, hırslı, mağrur, mahir, doğru bir adamdı. Fazilet sahibi ve hayırsever bir kadın olan zevcesi kocasının ikbaline heves etmiş, birçok muteber kişilerin devam ettiği bir salon düzenleyerek yüksek mahfillerle münasebet peyda eylemişti. Meşhur Madam de Stael bunların kızı idi. Necker Jean Jacques Rousseau-varî serbest fikirleri, mutantan ve esassız neşriyatı ile halk arasında büyük bir şöhret kazanmıştı. Bir hükûmet adamına lazım olan bakış açısı, görüş kabiliyeti gibi meziyetlerin hiçbirini hâiz değildi. Yabancı ve Protestan olduğu için Mâliye Nâzırı olamazdı. Bundan dolayı başlangıç olarak Mâliye Nezâreti *Taborude Reo*'ya verildi; Necker Hazine Genel Müdürü namını aldı. Fakat hakikatte Mâliye Nâzırı Necker idi.

Necker'in mâliye idaresi hakkında doğru bir fikir edinebilmek için iki şeyi unutmamalıdır: Turgot'un düşmesinden beri genel ıslahat siyaseti terkedilmiş ve imkân dışı olarak kabul edilmişti. Amerika Muharebesi patlamak üzereydi. Biraz sonra muharebe başladı. Harbiyenin masraflarının devlet hazinesinde açtığı girdabı doldurmak için derhal ve her ne suretle olursa olsun para bulmak lazımdı. Necker buhranın önünü almak için başlıca üç çareye müracaat etti: Sarraflık işlemlerine girişti, tasarruf icrasına çalıştı, kısmen ıslahata teşebbüs etti.

Banker olduğu için bilhassa kredinin, mâlî itibarın kuvvetine güvendi. Bütün mâliye muamelesi aynı tarzda, yani açıktan açığa veya başka bir nam ile borçlanma akdinden ibaret idi. 1776 senesinde *Cluny*'nin vaktiyle düzenlemiş olduğu piyangoyu –ikramiyelerin adedini arttırmak suretiyle- ıslah etti; 24 milyon franklık esham çıkardı. 1777'de doğrudan doğruya hükûmet tarafından veya onun namına 106 milyon (zamanımız [1910'ların] hesabınca 530 milyon) frank istikraz etti. 1778 senesinde 4 milyon, 1779 senesinde 58,5 milyon franklık istikraz akdetti. 1780'de 6 milyon franklık piyango tertip etti. 1781 senesinde 9 milyon franklık esham çıkardı. Kısacası her sene –ne suretle olursa olsun- para tedarik etmek icap ediyordu.

Necker, bazı tasarruflar icrasına da çalıştı. Kraliçenin çocukça israfları, kralın zevcesine aşırı derecede itaati herkesçe anlaşıldığından nedimlerin, gözdelerin iştahları artmıştı. Başmabeyinci tayin olunan Prens de Guéméné tek kalemde 800.000 frank atıye [hediye

FİKİRLERDE DEĞİŞME

Yeni Fikirler ve İnkılap Müjdecileri

On sekizinci Asırda Hükûmet: On sekizinci asırda insanların mensup oldukları âlelere göre hukukça eşit olmamaları; zâdegânın, ruhbanın, zengin burjuvaların, adliye ve mâliye memurlarının birçok vergilerden istisna edilmiş olmaları; askerî ve mülkî rütbe ve memuriyetlerin yalnız bunlara hasredilmesi haklı görülüyordu. Ahali arasında özel imtiyazlara mâlik sınıflar bulunması pek tabîî geliyordu.

O zaman genel olarak kabul edilen fikre göre her bir hükûmette yalnız bir din bulunabilirdi. Kilise herkesin itikadına müdahale edebilirdi. Yani rahipler ahalinin ne gibi şeylere inanması lazım geleceğini tayin etmek yetkisini taşıyorlardı. Bir Katolik memleketinde bütün tebaanın Katolik mezhebinin bütün usûl ve itikadlarına riayet etmesi lazım gelirdi. Hükûmetçe kabul edilmiş olan dinin hükûmlerine riayet etmeyenler âsî sayılabilirler, kanunî takibata uğrayabilirlerdi. Hükûmet ile kilisenin nüfuz ve iktidarı sınırsız ve mutlak idi. Tebaayı itaat dairesinde tutmak için hükûmet ve kilise birbirine yardım ederdi. Hükûmet ahaliyi kiliseye gitmeye icbar eyler, rahipler dahi krala Allah'ın timsali nazarıyla bakılarak bütün emirlerine itiraz etmeksizin itaat edilmesini va'z ve nasihat ederlerdi. Taraf-ı İlahî'den krallara bazı haklar ihsan buyrulmuş olduğuna inanılır idi. Bu kadîm fikirler bütün mekteplerde öğretilir, bütün kiliseler de halkın zihinlerinde bu fikirlerin yerleşmesine çalışırdı.

Hükûmetin ülkenin umûmî servetini arttırmaya çalışması ve sanatkârları, imalathane sahiplerini iyi eşya çıkarmaya mecbur etmek için gözetim altında bulundurması lazım geleceği zannolunurdu. Hükûmetin nezâreti o derece şiddetli idi ki XIV. Louis'nin

vekillerinden olup 1683 senesinde vefat eden ve Fransız ticaret ve sanayiinin ilerlemesine hizmet eyleyen meşhur Colbert her bir cins çuha için muayyen bir uzunluk ve genişlik tayin etmiş idi. Hükûmet tarafından tayin edilmiş müfettişler imalathaneleri teftiş ederek nizamen belirlenmiş olan uzunluk ve genişlikte olmayarak imal edilmiş çuha bulurlarsa yakarlar, yahut parça parça ederlerdi. Hükûmet bütün masrafları kendisi vererek imalathaneler inşa etmek suretiyle sanayii teşvik ederdi. Ticarî muameleleri dahi sıkı bir nezâret altında bulundurur, memleketten hârice veyahut bir vilayetten diğer bir vilayete zahire götürülmesine mâni olurdu. Bir memleket için servetin o memlekette çok para bulunmaktan ibaret olduğu zannedilirdi. Her memleketin yabancı memleketlerden mümkün mertebe az eşya getirip bilakis hârice mümkün mertebe çok eşya göndermesi, yani hârice para çıkmasına müsaade etmeyip fakat hâriçten memleket dâhiline para ithaline çalışması menfaati iktizasından olduğuna kanaat edilmişti.

Bundan dolayı mümkün olduğu kadar çok ticarî eşya ihraç edilip karşılığında para celbine çalışılıyor, dâhildeki parayı yabancı ülkelere göndermemek için de hâriçten az eşya ithaline gayret ediliyordu. Her bir hükûmet diğer ticarethanelerle muamelede bulunan ve sene nihayetinde kâr ve zararını hesap eden bir ticarethaneye benzetiliyordu. Bu suretle ithalat ve ihracat arasında denge temin edilmek isteniliyordu.

Hükûmet memleket dâhilindeki ticarethanelerin imal ettiklerinden mümkün mertebe çok miktarını ecnebilere satmaya, tebaasını dahi yabancı mamullerini satın almaktan men'e çalışır idi. Hükûmet ya yabancı ülkelerde imal edilen bazı şeylerin satın alınmasını men' ederdi; yahut yabancı ülkelere gelen bazı şeylerden gayet yüksek gümrük resmi alır, bu suretle bu eşyaların pahalı satılmasına sebep olarak mahallî mamûlâtın satışını sağlardı.

İngiltere'de İdarenin Değişmesi: On yedinci asırda İngiltere'de iki inkılap vukua gelmiştir: Birincisi 1668'de, ikincisi 1688'de gerçekleşen bu inkılaplar İngilizleri kadîm fikirlere aykırı bir hükûmet tarzını tecrübeye mecbur etti. Bu suretle İngiltere'de müstebit bir kral yerine nüfuz ve iktidarı millî meclis ile sınırlanmış bir hükümdar bulunuyordu. Yalnız bir mezhep yerine birçok mezhepler bulunmasına müsaade edildi. Bazı İngilizler siyasi işlerle diyanet

hakkında yeni fikirlere sahip olmaya başladılar. Bunlar hükmetme hakkının yalnız krala değil, fakat millet tarafından seçilmiş meclise ait olduğunu ve memleket ahalisinin de bu bakış açısından zımnî bir sözleşme akdetmiş olduklarını beyan ediyorlardı. Yine bu zatlar hükûmetlerce fertlerin itikadlarına müdahale edilmemek lazım geleceğini ve her bir şahsın din ve mezhebini seçmekte serbest olduğunu söylüyorlardı.

Locke isminde bir İngiliz tabibi 1688 inkılabından evvel neşrettiği iki eserde bu yeni fikirleri açar ve açıklarken diyor ki:

Cenâb-ı Hak insanlara bütün kanunların üstünde olmak üzere bazı haklar bahşetmiştir. Bunlar da insan hakları, hürriyet, tasarruf hakkıdır. İnsanlar cemiyet halinde yaşamak için birleştikleri zaman bir hükûmet tesis etmişlerdir. Fakat bu hükûmetin tesisinden maksat yalnız insanların haklarını garanti etmektir. Yoksa hükûmetin tasarruf hakkına dokunmaya, ahaliden bazılarını imtiyazlar verip bazılarını ise tasarruf hakkından mahrum etmeye hakkı yoktur. Hükûmet paraya muhtaç olduğu zaman ahaliden vergi tahsil etmek için milletin vekilleri olan meclis-i meb'usanın muvafakatini istihsal etmesi [alması] lazımdır. Bundan dolayı kral ancak mebuslar meclisinin müsaadesiyle vergi tarh edebilir [koyabilir].

İşte bu fikirler beşer haklarının, meşrutî hükûmetin, siyasi hürriyetin nazariyatıdır. Din ve mezhep herkesin vicdanına kalmış bir iştir. Hükûmet ahaliyi hiçbir din ve mezhebi kabule mecbur etmemelidir. Bilakis muhtelif mezheplerin hepsine müsaade etmelidir.

Bu yeni fikirleri ilk önce meydana koyanlar İngilizlerdir. Daha sonra Voltaire, Montesquieu İngiltere'ye gitmişler ve orada hükûmetin tebaasına verdiği hürriyete hayran olmuşlardır. Fransa'ya döndükleri zaman yayınladıkları kitaplarla yeni İngiliz fikirlerini Fransızlara anlatmışlardır. Daha sonra başka müellifler daha yeni fikirler ileri sürmüşlerdir. Bunların, yani siyasi işler ve ahlak ile ilgili meselelerle uğraşan müelliflerin hepsine o zaman "feylesof" denilmiştir.

İnkılabın Mübeşşirleri [Müjdecileri]: On sekizinci asrın "İnkılap mübeşşirleri" unvanı verilen feylesofları ile sosyologlarının birincisi Rahip Saint Pierre sayılabilir. 1658 senesinde Normandiya'da doğan

1789'DA FRANSA

ETAS GÉNÉRAUX'NUN TOPLANTIYA

DAVET EDİLMESİ “CAHIER”LER

-I-

1789'da Fransa

Krallığın Siyasi Taksimatı: Büyük İnkılabın başlayacağı sırada Fransa -Mirabeau'nun dediği gibi- aralarında müşterek bir kanun bulunmayan ve birbirinden ayrı kavimlerden oluşan bir küme halindeydi. Mesela, Bretagna kıt'asında bir Bröton milleti, bir de Bröton kanunu vardı; mahallî zâdegân bu kanuna dayanarak kralın 16 Mart 1789 tarihli emirnamesini reddetmişti. Meşhur Mirabeau mensup olduğu Provence eyaletindeki Provensal milleti namına nutuk irad etmekteydi. Roanne zâdegânı kadîm Normandiya Dukalığı'nın kadîm müktesep hukukunu ileriye sürerek merkezî hükûmetin bazı icraatına itiraz ediyorlardı. Lorraine kıt'ası bir yabancı eyaleti olduğunu iddia ederek bazı muafiyet ve imtiyazlardan istifade etmek azminde idi. Bearn eyaleti Fransa krallarının hükûmranlık hukuku hâricinde bulunduğu iddiasıyla, Bearne milletinin özel hak ve özel imtiyazlarını kralların himayesi altına koyuyordu. Dauphine kıt'ası krallığa ilhak olunmamak şartıyla Fransa krallarına tâbi olduğunu ileri sürüyor; “*Krallık dâhilinde bulunduğunu, fakat krallığın ülkesinin parçalarından biri olmadığını*” iddia ediyordu.

Dijon ruhban ve zâdegânı “*Her bir eyalet ahalisinin kanunlarını, teamül ve hususî âdetlerini, mahkemelerini muhafaza etmek hakkını hâiz bulunduklarını*” beyan ediyor ve Burgonya kıt'asının merkezî hükûmetin aldığı kararlarını, Etats Généraux'nun tasvibine mazhar olsa bile, kabul veya reddetmekte muhtar olduğu iddiasını ileri sürüyor-

lardı. Franche-Comté eyaleti XVI. Louis'nin Protestanlar hakkında müsaadeleri içeren fermanını red için On sekizinci asırda yapılmış olan bir muahedenameye dayanıyordu. Artois ahalisi yerli olmayan kimselerin mahallî işlere müdahale etmemelerini ve rahiplerin mutlaka vilayet ahalisinden olmalarını talep ediyordu. Bologna ahalisi Artois eyaleti meclisinin kendi işlerine karışmasını protesto ederek *“Krallığı teşkil eden muhtelif memleketler arasında temel kanunlarca mevcut olan farkların”* korunması gerektiğinden bahsediyor ve *“Bu ülkeleri atalarından intikal ettiği gibi birbirinden ayrı ve farklı bir halde vikaye etmekte [koruyup gözetmek hususunda] en ziyade kralın alakadar bulunduğunu”* iddia ediyordu. Perpignan'da eski Peron Muahedesı hükümlerine istinaden vilayet dâhilinde bütün ruhanî, askerî ve adlî hizmetlerin ancak vilayet ahalisine verilebileceği ifade edilmekteydi. Navarre eyaleti hâlâ kendisini bir *“müstakil krallık”* sayarak Fransa'ya ilhakı içine alan 1620 tarihli fermanın yok hükmünde olduğunu ilan, sikke darb etmek hukukunu iddia ve kralın *“Navarre Krallığı'na ait hizmet ve mansıpları ancak bu krallık tebaasına verebileceğini”* ve azamî olarak beşten fazla yabancı memur bulunduramayacağını ihtar eyliyordu.

Maamafih bu halin ne ölümcül neticelere yol açacağı bazı taraflarda anlaşılmıştı. Mesela Carcassonne zâdegânı Fransa'yı inkırazdan kurtaracak yegâne kuvvetin muhtelif eyaletleri birleştirerek yekvücut bir krallıktan doğacak milletin hayatî kuvvet ve faaliyetinden ibaret bulunduğunu beyan etmekteydi. Tulle şehri avam sınıfı kralın bütün tebaasının, hükümdarlarına olan muhabbetlerinden dolayı Fransız oldukları gibi, hükümrânlık nokta-i nazarından dahi Fransız olmalarını temenni ediyordu. Diğer bir şehrin avam sınıfı arasında da krallığın *“bir takım münferit küçük hükûmetlere”* ayrılmış olmasından dolayı şikâyetler iştiliyordu. Fakat, acaba, millî birliğin sağlanması mümkün mü idi?

Mirabeau Fransızların, ihtimal ki, hiçbir zaman aynı kanunun idaresi altında yaşayamayacaklarını beyan etmişti. Bilahare medenî kanunun müellifleri arasında bulunan Portalis 1789 senesinde böyle bir şeyi düşünmek bile câiz olmadığını tekrar ediyordu. Birkaç sene sonra 1791 senesi Anayasasına *“Fransa Krallığı yekvücut ve gayr-ı kabil-i inkısamdır [bölünmesi kabil değildir].”* fıkrasını ilave ettirmek şerefine nâil olan Rabaut Saint Etienne bütün eyaletlerin yalnız bir kanuna tâbi olmak üzere birleştirilmesinin, aynı temel kanunlar

-II-

Etats G n raux'nun Toplantıya Daveti; "Cahier"ler

Seçimler: Her sınıf ayrı ayrı ve muhtelif us llere uyarak Etats G n raux'ya gönderilecek  yeleri, mebusları se ti. Ruhbanın mebuslarını seçmekle görevli olan meclislere bütün köy papazlarıyla her manastırdan birer vekil dâhil olduğundan ekseriyet köy rahiplerindeydi. Bunun için ruhban sınıfının seçtiği mebusların büyük kısmı yönetimin eski us l nden  ik yet i olan köy rahipleriydi ve hemen hepsi inkılap taraftarıydı.

Z deg nın mebuslarını seçmekle görevli olan meclislere servet miktarı dikkate alınmaksızın bütün asilzadeler dâhil oldular. Bununla beraber ekseriyet saraya mensup imtiyazlı z deg nda değil, köylerde arazi sahibi olan asilzadelerde kaldı.

Avam sınıfına gelince: Köylülerden mürekkep bulunan seçim kurulları ekseriyetle kiliselerde toplandılar. Şehirlerde her bir sanat erbabı birer kurul oluşturdular. Paris'te vergi veren bütün ahali birer seçim kurulu  ubesi oluşturdu. Kısacası, i iler müstesna olmak üzere, bütün Fransızlar rey verdiler. Köylerde, şehirlerde kurulmuş olan seçim kurulları ve şubelerinin kendi aralarından belirledikleri vekiller avam sınıfının mebuslarını ikinci derecede seçtiler. Bu mebusların hemen hepsi burjuvalardan, bilhassa avukat, müddei-umumî [savcı], mukavelat muharriri [noter] gibi kanunlara   ına kişilerden seçildi.

Seçim işlemleri yolunda gitmedi. Mutlakiyet idaresinin acz ve meskenetini gösteren birçok yolsuzluklar, intizamsızlıklar görüldü; seçimler her yerde belirlenmiş olan vakitte tamamlanamadı.

Risaleler [Broşürler]: Avam sınıfının savunucularından biri olan Rahip Siéyes diyor ki:

“Avamın talep ve temennileri hakkında bir fikir edinebilmek için hukukî meselelerle az çok iştigal eden bazı yazarların mütalaalarını esas kabul etmek doğru olamaz.”

Etats Généraux’un toplantıya daveti münasebetiyle neşredilen eserler tedkik olunursa Siéyes’e hak verilir. Gerçi Sylvain Maréchal, Babeuf gibi yazarlar yayınladıkları risalelerde insan cemiyetlerini alt üst edecek bir inkılaptan bahsediyorlardı. Fakat Etats Généraux’nun toplanmasından evvel inkılap için ciddi bir tasavvur, bir plan mevcut değildi.

Jean Jacques Rousseau cumhuriyet havasının ancak küçük bir memlekette uygulanabilir olduğunu söyleyerek kadim krallığın teşkilatına zerre kadar halel verecek her türlü teşebbüse çılgınca bir hareket nazarıyla bakıyordu. Mably isminde nüfuz ve şöhret sahibi olan bir yazar her türlü ıslahata son derece tedbir ve ihtiyatla teşebbüs edilmesi lazım geleceğini ve karma hükûmetin en iyi bir hükûmet şekli olduğunu beyan ediyordu. Bu yazar antik çağda teşekkül etmiş olan cumhuriyetleri meth-ü-senâ etmekle beraber Eski Mısır’ın, mutlakiyet idaresine rağmen, müreffeh ve mes’ud yaşadığını ve feylesoflarca bu memlekete akıl ve hikmetin çıktığı kaynak nazarıyla bakıldığını sözlerine ilave ediyor.

Mably diğer bir eserinde, *Vatandaşın Hakları ve Vazifeleri* başlıklı risalesinde zamanın icaplarını, memleketin bugünkü durumunu ve şartlarını nazar-ı dikkate almak ve hayaller arkasından koşmamak akıl ve hikmetin gereği olduğunu ve şimdiye kadar toplanmış olan Etats Généraux’ların hatalarını Fransa tarihinde tedkik etmenin, deniz seferleri için harita düzenleyen gemiciler gibi siyasi işler âleminde rastlanabilecek tehlike ve muhataraları gösterir siyasi haritalar düzenlemenin; yabancı kavimlerin tarihlerine başvurarak faydalı örneklerden istifade etmenin munasip olacağını söylüyordu. Ansızın yapılacak ıslahat ve değişikliklerden korkuyor; avam sınıfının imtiyazları birdenbire kaldırmaktan hiçbir şey kazanamayacağını, memleketin büyüklerinden mevcut imtiyazları almaktansa bunlara daha başka kişisel imtiyazlar ümit ettirecek surette hareket edilmesi lazım geleceğini beyan ediyordu.

Ünlü bilge Condorcet, *Turgot'nun Hayatı* ünvanlı eserinde bir memleketin kanunları değiştirildiği zaman üç şeye dikkat etmek, yani evvela genel sükûn ve asayişin ihlal edecek, ikincisi ahalinin ekseriyetinin ahvâl bakımından büyük değişiklik vukuuna sebep olacak, üçüncüsü umumiyetle kabul edilmiş bâtil fikir ve âdetlere açıktan açığa zıt olacak her şeye mâni olmak icap ettiğini belirtiyordu.

1788 senesi sonu ile 1789 senesi başında neşredilen siyasi eserlerin çoğunda aynı mütalaalara rastlanıyordu. Mesela Target diyordu ki:

*“Her şeyi tedbir ve ihtiyatla, yavaş yavaş, korka korka değiştire-
niz... Bir memlekette zamanın geçmesi ile yerleşen fenalıklarda bile
öyle bir âhenk vardır ki insanların birdenbire vücuda getirmek iste-
dikleri iyiliklerde dâima bulunamaz... Krallık tarzında idare edilen
memleketlerde imtiyazlar, rütbelere, unvanlar elzemdir. Millet, hüküm
ve nüfuz bakımından eşitliklerden başka bir şey talep etmemelidir.”*

Gaultier de Biauzat ismindeki yazar dahi şöyle diyordu:

*“Rütbe ve unvanın şahıslar arasında bazı farklar husûle getirdiği
hükûmetlerde elzem olan imtiyazları birdenbire, keyfî bir surette kal-
dırmak fikrini kabulden Cenâb-ı Hak beni muhafaza buyursun... Mev-
cut durum ve şartlara göre ruhban ve zâdegânın imtiyazlarını olduğu
gibi muhafaza etmek münasip ve belki de zaruridir.”*

1788 senesi Aralık ayında Guillotin tarafından düzenlenen ve Paris'te binlerce ahali tarafından imzalanan arzuhalde ruhban ve zâdegân sınıfları aleyhinde haksız veya garip iddialarda bulunma-
yarak, hareketlerde itidal göstererek onlara örneklik teşkil eden kimselerin tutumları tasvip ve takdir olunuyordu. Kısacası zâdegân aleyhinde yalnız bir kişi şiddet gösteriyordu ki o da Kont d'Antraigues isminde bir asilzade idi.

Siyaset yazarlarının hepsi Etats Généraux üyelerinin mensup oldukları sınıflara bakılmayarak her mebusun bir rey olması fikrinde değildi. Hatta birkaç yazar bazı durumlarda üç sınıfın ayrı ayrı rey vermesi taraftarıydı. Bazı yazarlar ise *“Mutlakî idarenin ancak halk*

MİLLÎ MECLİS

1789-1791

-I-

Eski İdarenin Düşmesi

Etats Généraux'nun Toplanması ve Açılması: Bakanlar Etats Généraux'nun toplanacağı yeri tayin hususunda ittifak edememişlerdi. Bu meclisin açılmasından korkanlar Soissons, Tours, Blois, Orleans, Cambrei şehirlerinden birinde toplanmasını teklif ettikleri halde Necker ile taraftarları Versailles veya Saint-Germain'de, hatta Paris'te toplanmasında bir mahzur görmüyorlardı. Toplanmazdan evvel "Millî Meclis" namıyla anılmaya başlayan Etats Généraux'nun toplantı yerini belirlemek meselesi önem taşıyordu. Çünkü toplantı mahallinin avam sınıfının çoğunluk kazandığı, kamuoyunun mevcudiyetini hissettirdiği merkezlere uzak veya yakın olması meclisin alacağı kararlara tesirden hâlî kalmayacaktı. Nihayet kral meseleyi halletti; av mevsiminin girmesinden dolayı Versailles'dan başka bir yerde toplanılamayacağını söyledi. Bundan dolayı evvela 27 Nisan 1789 ve daha sonra 4 Mayıs tarihinde toplantıya davet olunan üç sınıfın mebusları Versailles'da toplandılar.

"Cahier"lerin münderecatı [içinde bulunanlar] hakkında daha önce vermiş olduğumuz malumat mebusların nasıl bir fikir ve emel ile Versailles'a gittiklerini göstermeye yeterlidir. Ne ruhban, ne zâdegân, ne de avam herhangi bir siyasi mesele için ekseriyeti kendi saflarına çekebilecek ve sağlayabilecek kat'î bir programa sahip değildi. Zaten o zaman hiç kimse bütün "cahier"lerin genel olarak içeriklerine vâkıf olamamıştı.¹³ Program 27 Aralık 1788 tarihinde

¹³ Bugün bile "cahier"lerin cümlesi tedkik edilememiştir.

Versailles’da toplanan “hass-ı kralî”nin [kral özel meclisinin] müzakerelerinin özeti idi. XVI. Louis bu mecliste Necker’in aynı tarihi taşıyan raporunda derç edilen esasları ve mütalaaları kabul etmişti ki bütünü bir anayasaya başlangıç olabilirdi. Necker’in o tarihte krala kabul ettirdiği maddeler şunlardı:

- 1- Vergilerin miktarını belirleme hakkının millete verilmesi.
- 2- Etats Généraux’nun belirli vakitlerde toplanması.
- 3- Genel masraflar bütçesinin tanzimi ve masraflar hususunda bakanların keyfi muamelelerine son verilmesi.
- 4- Krala ve hanedanına ait tahsisatın miktarının belirlenmesi.
- 5- “Lettre de cachet” meselesiyle matbuat [basın] hürriyeti meselesinin Etats Généraux tarafından müzakeresi.
- 6- Bütün vilayetlerde vilayet umûmî meclislerinin kurulması.
- 7- Daireler ve idarî şubelerin işlerinin basit bir şekle dönüştürülmesi.

8- Vergi hususunda herkesin eşit olması.

9- Avam sınıfı mebusları adedinin iki misline çıkarılması.

İşte Fransa bu program üzerine rey vermişti. Bu maddelerin avam tarafından birlik olarak, zâdegân tarafından büyük ekseriyetle güzel karşılanmış olduğunu anlamak için “cahier”leri okumaya hacet yoktur. Zâdegân Necker’in programını reddetmiyor; fakat bu sınıfın ekseriyeti yalnız paraya taalluk eden imtiyazları değil, siyasi ve sosyal imtiyazları dahi tehlikeye sokacak bir inkılabı emniyetsizlikle bakıyor ve her şeyden ziyade, avam sınıfı mebusları sayısının iki misline çıkarılması üzerine Etats Généraux’da her sınıfın ayrı ayrı rey vermeyip ayırım yapılmaksızın her mebusun bir rey sahibi olmasından korkuyordu. Bununla beraber, o tarihte, keyfi muameleler yerine kanunun konulması lüzumunda herkes müttefik gibi görünüyordu. Gerçi bazıları yeni bir anayasa yapmaktan bahsediyorlar; bazıları ise böyle bir kanunun zaten mevcut olduğunu ve iyileştirilip değişiklikler yapılmakla yetinilebileceğini iddia ediyorlardı. Fakat hemen herkes toplantının maksadının krallık için kanunlar ve temel teşkilatın ihdasını hedeflediğini, aksi takdirde kralın keyfine tâbi olan mevcut idareyi teyid ve takviye için yeni vergiler, fedakârlıklar yapılmasına muvafakat olunamayacağına inanıyordu.

O zaman bu fikirleri kabul edenlere “vatanperver” demek moda olmuştu. Yalnız avam arasında değil, zâdegân ve ruhban sınıflarında

-II-

Anayasalar ve Teşkilat

1789 ve 1791 Anayasası: Millî Meclis'in 1789 senesi Ağustos'undan Ekim'ine kadar geçen müddet zarfında İnsan Hakları Beyannamesi ve Anayasa'nın aslî maddelerini kararlaştırdığını söylemiştik. Millî Meclis bundan sonra Fransa'nın nahiyeleri, mülkî, adlî, mâlî, askerî ve ruhanî idaresi teşkilatına müteallik kanunları tanzim etti. Bazıları esaslı, bazıları gayr-ı esasî olmakla beraber genel kadrosu –en mühimleri 1791 senesindeki Millî Meclis tarafından tadil ve tedvin edildiği için- tarihte “1791 Anayasası” namıyla maruftur.

Bu anayasanın genel kadrosunun, o zamanı hukukî nazariyesini toplamış olduğu gibi mevcut ahvâl ve şartlara göre hazırlanmış, krallık aleyhinde silah makamında kullanılmış bir kanunlar mecmuası olduğu beyan edilir. Gerçekten tanzimi sırasında akıl ve hikmet, tarih, On sekizinci asrın felsefî kaideleri, saray aleyhindeki teşebbüslerin doğurduğu gündelik ihtiyaçlar nazar-ı dikkate alınmıştı. Müstebit idare aleyhinde bir silah olmakla beraber mazi ile hal, eski idare ile yeni idare arasında bir bağlantı, bir geçit makamındaydı.

1789 tarihinde halk arasında makbul olan felsefî fikre göre hâkimiyet hakkı kralda değil, millette idi; hükümranlıklarının Allah tarafından krala bahşedilmiş olduğu nazariyesi artık kabul olunmuyordu. Amerikalıları takliden anayasaya mukaddime makamında ilhak edilen İnsan Hakları ve Vatandaş Beyannamesi adâlet, hürriyet, eşitlik esaslarını ilan ediyor ve âdeta âmm hâkimiyetini cumhuriyet şeklinde tesis edecek gibi görünüyordu. Fakat o zaman cumhuriyete bir hayal nazarıyla bakmayan hemen hiç kimse yoktu. 1789'da, cumhuriyet şeklinin kabulünün inkılabın gayesine aykırı olduğu, yani muhtelif eyaletlerin bir vatan şeklinde ve bütün millet

fertlerinin bir millet halinde birleşmesine mâni olacağı zannedilmekteydi. İrsen Fransa taç ve tahtının sahibi olan bir hükümdardan vazgeçmenin mümkün olmadığını herkes tasdik ediyordu.

Milletin hâkimiyet hakkına mâlik olduğu ve her türlü hâkimiyetin esasında millette bulunduğu temel kaidesi ilan edildikten sonra, Fransa için krallık hükûmetin kat'î şekli olarak kabul olunmuş, bu suretle eskiden beri mevcut olan bir hal yeni bir temel kaide ile mezc edilmek istenilmiştir. Bu mezc ve tevhid arzusu bir prensip, bir temel kaide neticesi değildi; belki başka türlü yapılamadığından, hemen hemen bütün Fransa'nın aslında millette gördüğü yeni hâkimiyeti kralın Allah tarafından hâiz olduğu eski hâkimiyet ile mezc etmek [kaynaştırmak/ birleştirmek] istemesinden kaynaklanıyordu. Mebuslar mantıkan uyuşması kabil olmayan iki şeyi, yani millet hukuku ile hükümdarlık hukukunu her ne olursa olsun yanyana bulundurmamak istiyorlardı. Aradaki tezadı bir takım nazarî mütalaa-larla örtmeye ve saklamaya muktedir olamadıklarından, anayasanın ilk iki maddesinde –ki 22 ve 23 Eylül 1789 tarihinde kabul edilmiştir– bunu açıkça yazmaya mecbur olmuşlardı. Hakikaten birinci maddede her hâkimiyetin menşei aslında millette olduğu, menşei millette olmamak şartıyla hiçbir hâkimiyetin, hüküm ve nüfuzun bulunmayacağını ve ikinci maddede Fransa'da hükûmet şeklinin krallık olduğu beyan edilmiştir. Fakat, mademki her hâkimiyetin menşei aslında millettir, şu halde hükümdarı, kralı milletin seçmesi lazım gelmez miydi? Kralın hüküm ve nüfuzu, hâkimiyeti aslen millette olmak icap etmez miydi? Millî Meclis bu mantıkî neticeyi kabul edememişti. Kral yine Allah tarafından hükümlanlık haklarına mâlik sayılıyordu. Diğer taraftan anayasa kralın hükümlanlık haklarını belirleyip düzenliyor ve “*Fransa ve Navarre Kralı*” eski ünvanını “*Fransızlar Kralı*” ünvanına dönüştürüyordu. Devletin resmî mühürüyle mühürlenmiş resmî evrakta kullanılan “*Allah'ın lütfu ve devletin anayasası ile Fransızlar Kralı Louis*” ünvanı iki zıt temel kaideyi güya telif etmekteydi.

Anayasa gereğince her ikisi de hâkimiyet hakkına mâlik olan kral ile milletin birbirine rakip olmaması mümkün değildi. Fakat anayasa o suretle düzenlenmişti ki bu rekabette kral dâima zayıf bulunacaktı. Kralın hüküm ve nüfuzu millete galebe edemeyecek, lakin büsbütün de mağlup olmayacak surette sınırlanmıştı. Millet

-III- İnkılap ve Kral

1790 senesi: Millî Meclis'in kanunlar ve teşkilat hakkındaki kararlarını saymakla 1790 senesi olaylarını nakletmiş olduk. Bu sene eski idareden yeni idareye geçilmek, mutlakiyet idarenin henüz diri ve tehditkâr enkaz ve bakiyeleri ortasında yeni bir bina vücuda getirmek meşgalesi ile geçti. 4 Şubat 1790 tarihinde XVI. Louis'nin Millî Meclis'e gidip Anayasa'yı kabul eylediğini söylemesi üzerine, imtiyazlı sınıflarla taraftarlarının inkılabı bir hamlede, cebir ve kuvvetle bertaraf etmek hususundaki ümitleri yok oldu. Maamafih bunlar üzülmədiler. İnkılabın gelişmesini önlemek için ya parlamenterler gibi eski idarenin henüz meydandan kalkmayan³¹ mevzuat ve müesseselerini inkılap aleyhinde kullanmaya çalıştılar, yahut matbuat [basın] serbestisi gibi yeni idarenin bahşettiği kolaylıklardan istifade ederek vatanperverleri zayıflatmak ve aşağılamakla âmmeye nazarından düşürmeye gayret ettiler. İnkılapla eski idare arasındaki zıddiyet subaylarla neferler arasında düşmanlık şeklinde olarak, ilk önce orduda başladı.

Yukarıda gördüğümüz gibi Millî Meclis her ne kadar eski askerî teşkilatı bazı mertebe değiştirerek orduyu kuvvetlendirmek istemişse de bir takım subayların yabancı ülkelere göç etmeleri ve neferlerin itaatsizliği askerî kuvveti esasından bozdu. Ordunun bu suretle bozulması müstebit idare taraftarlarının elinden en kuvvetli silahlarını alarak bunları zaafa ve acze düşürdüğü halde, inkılap taraftarlarının işine pek ziyade yaradı. İnkılaba mukavemet etmek isteyenlerin ellerinde eski idarenin kuvvetli ve itaatkâr ordusunu bulmuş olsalardı hemen dâhilî muharebeye kalkarlardı; bu durumda, inkılabın

³¹ Millî Meclis parlamentoları ancak 7 Eylül 1790 tarihinde lağvetmiştir.

galebesi, yeni Fransa'nın teşekkülüne imkân kalmazdı. Kışlalarda, ordugâhlarda görülen itaatsizlikler inkılabın muvaffakiyet sağlama-sına az yardım etmemiştir. İşte bunun içindir ki 1790 senesi zarfında genel bir dâhilî muharebe yerine, ötede beride karışıklıklar vukua geldi ve yeni idare nispeten barış ve asayiş içinde ve herkesin şevk ve meserreti arasında tesis edilebildi.

14 Temmuz 1790 “Federasyon” Merasimi: 1789 senesi Temmuz’unda Paris ahalisinin isyanından sonra belediyelerce gerçekleştirilen inkılabın evvela şehirler, sonra vilayetler arasında “federasyonlar” tesisine sebep olduğunu yukarıda söylemiştik. Federasyonlar şehir ve vilayetleri birbirinden ayırmak değil, bilakis birleştirmek, bütün Fransa’dan bir müşterek vatan ve bütün Fransızlardan bir millet vücuda getirmek maksadıyla teşekkül etmişti. Millî Meclis başlangıçta taşralarda kendi kendine husûle gelen bu hareketi tasdik veya tanzime çalışmadı; fakat daha sonraları, yani 9 Haziran 1790 tarihinde, Temmuz’un 14’üncü günü Paris’te büyük bir “Federasyon” özel merasimi yapılmasına karar verdi.

İşte bu “federasyon” merasimi inkılap hakkında bütün Fransa’nın rey vermesine vesile oldu ve 1789 senesi “cahier”lerinde inkılabın tasvip edildiğine dair bir fıkra bulunmadığını söyleyerek şayet bütün Fransızların usûlü dairesinde reyleri toplanırsa inkılap aleyhinde zuhur edeceğini iddia eden bedhahların sözlerini tekzip etti. Hakikaten bu defa âmmenin reylerine müracaat edildiği halde bütün Fransa’nın inkılaba taraftar olduğu tamamen açığa çıktı.

Millî Asker taburları yüz kişide altı vekil seçtiler. Bu vekiller kaza merkezlerinde toplanarak, eğer kaza Paris’ten en az 100 fersah uzakta ise iki yüz ve daha uzakta ise dört yüz kişide bir mebus seçerek Paris’e gönderdiler. Fransa’nın her tarafından gelen binlerce mebus Paris’te toplanarak âdeta bir Millî Meclis teşkil ettiler. Kara ve deniz askerleri dahi bu “Federasyon”a iştirak eylediler. Her bir alay en kıdemli bir subay, en kıdemli bir küçük subay ve yine en kıdemli dört nefer gönderdi. Askerî limanlarının hepsinden bahriye mebusları gayet mühim neticeler hâsıl etti. Çünkü Paris’e gelen mebuslar daha sonra kıt’alarına gittikleri zaman inkılap-perverce yeni fikirleri askerler arasında yayıp yaygınlaştırdılar. Hatta Marki de Boilly hâtıralarında “federasyon” şenliklerinden sonra değil Fransızların, Fransızca bilmeyen yabancı askerlerin bile subaylara itaat etmeme-

ASSEMBLÉE LÉGISLATIVE
[YASAMA MECLİSİ]
1 EKİM 1791- 20 EYLÜL 1792

-I-
Siyasi Müzakereler

Yeni Millî Meclis'in Teşekkülü ve Toplanması: Yeni Millî Meclis 1 Ekim 1791 tarihinde Paris'te Manége dairesinde toplandı. Bu meclis üyeleri için yapılmış olan seçimler toplantı tarihinden bir buçuk ay evvel başlamıştı. Gerçekten birinci Millî Meclis 27 ve 28 Mayıs 1791 tarihli emirnamelerle siyasi haklara sahip vatandaşları yeni mebusları seçmek için 12 ilâ 15 Haziran tarihine kadar ikinci seçicileri tayine davet etmişti. Bundan dolayı evvela birinci derece seçimleri XVI. Louis'nin Varennes'e firarından evvel yapılmıştı. Kralın firarından sonra Millî Meclis üyeleri mevcut durumları hemen haleflerine mevkilerini terk edemeyecekleri derecede vahîm gördüklerinden, ikinci seçicilerin reylerinin toplanmasını tehir etti. Bu suretle bütün departmanlarda mebuslar ancak 25 Ağustos'tan 5 Eylül tarihine kadar seçildiler. İşte bunun içindir ki yeni Millî Meclis mutedil fikir sâhiplerinden, krallık taraftarlarından oluşmuş oldu. Yeni mebuslar yalnız kayıtlı reyler usûlüyle ve devlete vergi veren sınırlı sayıda seçmenler tarafından seçilmiş olmakla kalmamış, belki ikinci seçiciler kralın Varennes'e firarından evvel, yani XVI. Louis'nin hüsnüniyetinden bütün milletin tamamıyla emin bulunduğu bir zamanda tayin edilmiş olduklarından, her taraftan krallık taraftarı mebuslar geldi. Mesela, Paris ahalisi âmmeye hâkimiyeti taraftarı iken, çoğu Füyyan Kulübüne mensup olan veya mensubiyetinden şüphe edilen kişilerden mürekkep olmak üzere meşrutiyet taraftarlarını mebus çıkarmıştı. Paris'in 24 mebusundan ancak üçü dördü Jakoben idi.

Birinci Millî Meclis kendi üyelerini yeni seçimlerde mebus olmaktan men etmiş olduğu için yeni mebuslar yeni ve genç adamlardı. Hatta üyeleri bu kadar genç hiçbir meclis-i mebusan görülmemiştir. Çünkü mebusların büyük çoğunluğu henüz 26 yaşında yoktu. Condorcet ve Brissot gibi birkaç kişiden maadası meçhuldü. Maamafih bu genç mebuslar tecrübeden mahrum değildiler. Birçokları millet tarafından seçilen diğer memuriyetlerde siyasi hayata aım atmışlar; yeni Anayasa'yı tatbik ile mükellef olarak âmmenin işleri hakkında bilgi sâhibi olmuşlardı.

Assemblée législative'in Dâhilî Teşkilatı: “Assemblée constituantte” yani birinci Millî Meclis 13 Haziran 1791 tarihinde “Assemblée législative” denilen ikinci bir meclisin dâhilî nizamnamesini [iç tüzüklerini] belirlemişti. Her iki meclisin nizamları [iç tüzükleri] aynıdır. İkinci meclis şubelere, encümenlere ayrıldı. Bilhassa tarasut [gözlem] ve diplomasi encümenlerinin vazifeleri pek mühimdi. “Assemblée législative” dahi birinci mebuslar meclisi gibi kuvvetler ayırımı kaidesine riayet edeceğini ilan etmekle beraber icra kuvvetlerinin birçok işlerine müdahale etti. Mesela, 7 Mart 1792 tarihinde, “Ülke dâhilinde sükûn ve intizamı iade için en münasip vâsıtaları araştırmak ve tetkik etmek üzere” olağanüstü bir encümen kurdu. Bu encümen –aşağıda göreceğimiz Jironden bakanlar kurulunun idaresi zamanında tatil edilmekle beraber- “Konvansiyon” zamanında Âmme Selameti Komitesi'nin göreceği vazifeleri az çok bir farkla üstlendi. Bundan başka Millî Meclis birçok defalar departmanlara, ordulara üyeleri arasından özel görevliler gönderdi.

Fransa, yeni mebuslarına 1791 Anayasası'nı sıradan haller ve, barış ve asayiş içinde tamamen tatbik ettirmek vazifesini yüklemişti. Fakat yeni Millî Meclis inkılabı krala karşı savunmak için bu Anayasa'yı kendi eliyle bozmaya mecbur oldu.

Fırkalar: Sağ Cenah ve Merkez: Millî Meclis'in sağ cenahında bir dereceye kadar birlik vardı; görünüşte, kurulmuş bir siyasi fırkaya [partiye] benziyordu. Kendilerine “Meşrutiyetçi Krallık Taraftarları” ünvanını veren sağ taraf üyeleri daha ilk toplantıda birleşmişlerdi. Fırkanın hatiplerinden biri olan Mathieu Dumas diyor ki:

“O gün kaç kişi olduğumuzu saydık; 160 kişi idik. Bu yüz altmış kişiden hiç birinin fırkadan ayrılmayacağıma emindik.”

Bir müddet sonra, merkez üyelerinin hepsi bu mühim fırkaya katıldılar. Fırkanın önderleri Vaublanc, Mathieu Dumas, Ramon, Théodore de Lameth, Stanislas de Girardin, Lemontey, Jaucourt, Quatremère de Quincy, Bonnieux idi. 1792 senesi Şubat'ında sağ cenahın üyeleri iki yüz elliye çıktı. Nihayet, mühim hallerde, mesele ileride beyan edeceğimiz Lafayette meselesinde, bütün merkezi etrafında toplayarak mecliste ekseriyeti sağladı. Fırkada hiç kimse eski idare taraftarı veya 1789'da konulan temel kaideler aleyhinde değildi. Fakat hepsi XVI. Louis'nin ne yaparsa yapsın Anayasa'nın kendisine verdiği hüküm ve nüfuzu tamamen muhafaza etmesini istiyorlardı. Bu siyaset Füyyanların politikasıydı.

Merkez fırkası namını alan 250 veya 300 mebus kendilerine “Bağımsız” namını veriyorlardı. Bunların arasında en tanınmış olanları Pastoret, Bigot de Préameneu, Lacuée idi. Bu kişiler hiçbir fırkaya dâhil olmadıklarını iddia etmekle beraber “Meşrutiyetçi Krallık Taraftarları”nın siyasetini kabul etmiş oldukları ve bu suretle çoğunluğu onlara sağladıkları âşikârdı.

Sol Cenah: Jirondenler; Montanyarlar: Jirondenler ve Montanyarlar tabirleri üçüncü Millî Meclis olan Konvansiyon'dan evvel kullanılmıyordu. İkinci Millî Meclis'in ilk açılışında ancak iki fırka, yani sağ ve sol cenahlar, başka tabirle Füyyanlar ve Jakobenler görülmüyordu. Bütün sol cenah –Jakoben Kulübüne yazılan 130 mebus dahi dâhil olmak üzere- aynı siyaseti takip ediyor; yani kralı gözaltında bulundurmak, krallığın hüküm ve nüfuzunu millî hâkimiyete tâbi tutmak istiyordu.

Sol cenahtaki fikir ayrılıkları –aşağıda tafsilatıyla beyan edeceğimiz- muharebe meselesinden dolayı ortaya çıktı. 1791 senesi başlarında Jakobenler Kulübü'nde mebus Brissot ile Gironde havalisi mebusları olan etrafındakiler hürriyetperverce fikirlerin silah vâsıtasıyla başka memleketlere neşredilip yayılmasını tavsiye ettiler ve gerek Fransa aleyhinde oluşturulan devletler ittifakının emellerini engelleyici set çekmek, gerek 1789 temel kaidelerini bütün dünyaya neşretmek için bütün Avrupa kavimlerini hükümdarları aleyhine isyan ettirmek istediler. Robespierre, “Silahlanmış misyonerlerin hiçbir memlekette hoşla gitmeyeceğini” söyleyerek bu usûlü gayet tehlikeli buldu ve diğer taraftan Fransa'nın askerî gücüne nazaran devletler ittifakına ehemmiyet vermeyerek tecavüze başlanmasını ihtiyat

kuralına uygun görmedi. Muharebe aleyhinde bulunmak hususunda hemen hemen yalnız kalmıştı. Fakat değerlendirmelerini o derece açıklık ve kesinlikle ifade etti ki en aşırı vatanperverlerden birçoğunu kendi safına çekebildi. Bu vatanperverler muharebe ve silahla fikirlerini yaymak taraftarı olmakla beraber Avrupa hükümdarlarına harp ilan etmezden evvel Fransa kralını tamamen mağlup ve inkılabı dâhilen güçlendirmek lüzumuna inanıyorlardı.

Jirondenlerle –ki o zaman “Brissot taraftarları” namıyla da anılıyorlardı- Robespierre taraftarları arasındaki ihtilaf yalnız muharebe meselesine münhasır değildi. İki hizip arasında dinî meselelerden dolayı da fikir ayrılıkları vardı. Robespierre, Jean Jacques Rousseau’nun *Emile* adlı eserindeki dinî fikirleri kabul etmiş bir hristiyan sıfatıyla söz söylüyor; hitabet kürsüsünde tam bir ciddiyetle Allah’tan, ilahî hikmetten bahsederek kulüpteki dinleyicilerin, kadınların, halkın hoşuna gidiyordu. Jirondenlerin çoğu ise Voltaire’in fikir ve nazariyelerini kabul etmişler, *Ansiklopedi* müessislerinden ve hristiyanlık aleyhtarlarından meşhur Condorcet’yi aralarına almışlardı. Jakoben Kulübünün 26 Mart 1792 tarihli toplantısında Gironde mebuslarından Guadet yazılan bir beyanname müsveddesine Robespierre’in dindarca bir fıkra ilave etmesine itiraz eyledi; Robespierre acı cevaplar verdi. Dinî fikirlerdeki ihtilaf muharebe meselesinin doğurduğu çekişmeleri şiddetlendirdi ve o zamandan itibaren fırka –daha sonraları Jironden ve Montanyar namlarıyla anılan- iki kısma ayrıldı.

Gironde mebuslarından Guadet, Vergniaud, Gensonné gibi zatlar Brissot’nun aracılığıyla Condorcet, Madam Roland, Paris Belediye Reisi Pétion ile birleştiler; fakat müstakil bir siyasi fırka teşkil etmediler. Maamafih “Assemblée législative”in ilk toplantısından itibaren Jirondenlerin her biri fikir ve hareketlerinde istiklallerini muhafaza etmemekle beraber, aralarında müşterek bazı siyasi emeller mevcuttu. Kralın firarı bunlarda cumhuriyet fikirlerini uyandırdı. 1791 ve 1792 senelerinde hepsinin kalben cumhuriyet taraftarı olduklarına şüphe yoktur. Lakin bütün Fransa’nın cumhuriyet taraftarı olmadığını biliyorlar ve Anayasa’ya dayanan bir krallığı kabul ediyorlardı. Yalnız kralı bir cumhur reisi menzelesine indirmek istiyorlardı. Kral, tutumunu inkılap fikirlerine uydurursa makamını, şeref ve haysiyetini muhafaza edecek; fakat Anayasa hükümlerini ihlal eder veya bozarsa, ünlü hatip Vergniaud’un dedi-

ği gibi Eski Yunan'ın müstebit liderlerinden Lysandros'a benzer ise, hal' olunacaktı. İşte Vergniaud, Isnard, Guadet gibi mebusların 1792 senesi zarfında XVI. Louis aleyhine şiddetli nutuklar irad eylemelerinin sebebi budur.

Millî Meclis'in sol ucu Robespierre taraftarlarından mürekkep değildi. İlk Millî Meclis üyelerinden olduğu için ikincisine dâhil olamayan Robespierre, Jakoben Kulübünde etkili oluyordu. Hicivli risale ve makaleleriyle kamuoyunu heyecanlandıran Marat ve Danton dahi mebus değildiler. Bununla beraber Merlin, Chabaut, Basire isminde üç mebus Kordelye Kulübünü Millî Meclis'te temsil ediyorlardı.

“Assemblée législative”in İlk Toplantısı: Millî Meclis ilk toplantılarında gayet tereddütlü ve renkli göründü. Birinci içtimada, on beş günde bir değiştirilecek olan reisi seçildi. Bu seçim için üç defa rey toplandı. Sonunda Füyyanların adayı Pastoret 211 rey ile riyaset makamına geçti. Jakobenlerin adayı 158 rey kazanmıştı (3 Ekim 1791).

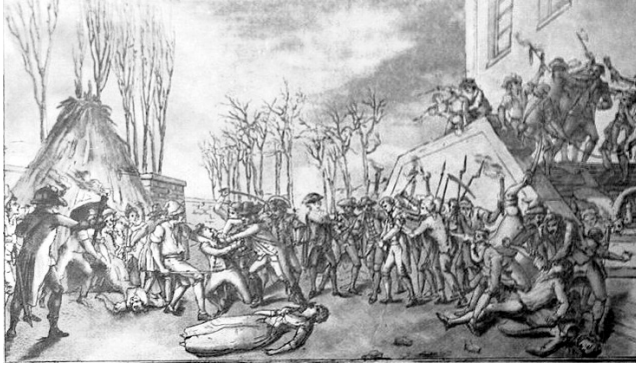
Kral garip ve beceriksizce bir tedbir almış; Millî Meclis'e üç gün sonra gideceğini bildirmişti. Meclis bu tehiri kötüye yordu; sarayın kralın nüfuzunu millî hâkimiyetin üstünde göstermek istediğini zannetti. Birçok mebusların ve bilhassa Gauteaunne'un teklifi üzerine kral hakkında “efendimiz” ve “haşmetpenah” tabirlerinin kullanılmayarak “Fransızlar kralı” ünvanıyla hitap edilmesine, kral meclis salonuna dâhil olunca ayağa kalkılmasına, fakat bundan sonra arzu edenlerin yerlerine oturup şapkalarını giymelerine, riyaset kürsüsünde birbirinin tamamen aynı iki sandalyenin bir sırada bulundurulmasına ve kralın reisin solundaki sandalyeye oturmasına karar verdi. Bu karar, hükümdarlık tahtını kaldırmak, kralı Millî Meclis'e tâbi bulundurmak demektir.

Fakat o gece birçok kadınlar, entrikacılar, nüfuz ve şöhret sahibi adamlar, birinci Millî Meclis'te mebus olanlar yeni meclis üyelerini gördüler; türlü türlü vâsıtalarla iknaya çalıştılar; şayet meclis, kararında ısrar ederse kralın bizzat meclise gitmeyerek vekillerini göndereceğini söylediler... Yirmi dört saat sonra mebusların fikri değişmişti. Meclis ertesi günkü toplantısında eski kararı feshetmedi, yalnız uygulanmasını tehire karar verdi.

Ekim'in 7'nci günü XVI. Louis Millî Meclis'e gitti. O zaman mecliste Jakoben veya Füyyan, sağ veya sol cenah gibi fırkalar görülmedi; bütün meclis krallık taraftarı oldu; hep bir ağızdan *"Yaşasın kral!"* nidası işitildi. Dinleyiciler arasındaki kral taraftarları Millî Meclis'e bir mukabele olmak üzere *"Yaşasın Haşmetpenah!"* diye bağıldılar. Kral, Duport tarafından yazılan nutku okudu; Millî Meclis'in tanzim edeceği kanunları saydıktan sonra inkılabın artık sona erdiğini söyledi. *"Millî Meclis ile kral arasında dâimî bir birlik ve bozulmaz bir karşılıklı emniyet bulunması"* lüzumundan bahsettiği zaman şiddetle alkışlandı. Reis Pastoret, cevabî nutkunda, kralın milletin muhabbetine muhtaç olduğuna dair söylediği sözleri îma ederek *"Efendimiz, biz de sizin tarafınızdan sevimliye muhtacız."* dedi.

Kralı alkışlamakta birleşen Millî Meclis meşrutiyetçi krallık taraftarlarıyla Jakobenlerin tutumları arasında tereddüt ediyordu. Bu iki fırkadan birine dayanarak Millî Meclis'te ekseriyeti teşkil etmek krala ait bir vazifeydi. Fakat saray Füyyanlardan dahi rakipleri kadar nefret ediyor ve bunlar arasına nifak ve tefrika koymaktan, birbirleri aleyhine düşürmekten başka bir şey düşünmüyordu. Başlangıçta Füyyanlara meyletti; bunların kamuoyu üzerinde nüfuz ve itibarları kalmayınca kadar yardımlarına güvendi. Bir müddet sonra Jirondenler kuvvet kazanarak mutedil fikir sahibi olan rakiplerinin yerine geçtiler. Bunun üzerine Champ-du-Mars meselesinden beri kralın adamı sayılan Lafayette Millî Askerler Başkumandanlığından istifa etti. Bailly belediye başkanlığında kalmaya cesaret edemedi; o da istifasını verdi. Lafayette belediye başkanlığına adaylığını koydu ise de –rivayete göre– kraliçe tarafından men edildi. Mutedil fikir sahipleri belediye reisi seçimine müdahale etmediklerinden Pétion reislik makamına geçti. Manuel ve Danton belediye vekili ve muavini oldular. Kısacası aşırılar fırkası 1791 senesi sonunda Paris'te rakiplerine galebe etti ve Millî Meclis'te dahi çoğunluğu kesin surette kazanmış gibi göründü.

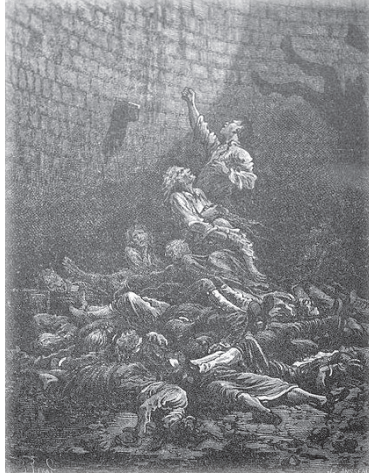
Jironden denilen bu fırka –ki o tarihte Jakoben namıyla anılması daha münasıptır– sarayın şüpheli siyasetine karşı birleşmişti. Saray o kadar garip bir siyaset takip ediyordu ki birbirlerinin tamamen zıddı olan adamları aynı vekiller heyetinde toplamıştı. Hakikaten Bertrand de Molleville gibi bir mürteci, Cahier de Gerville gibi bir vatanperver, De Lessert gibi ne yapacağını bilmez bir mütereddit,

Avignon olaylarını ve katliamı gösteren bir resim

Narbonne gibi bir entrikacı vekiller heyetinde bulunuyordu. Vekiller heyetinin [bakanlar kurulunun] ne kat'î bir programı mevcuttu, ne de üyeleri arasında fikir birliği bulunuyordu. Dumouriez'nin dediği gibi *"Vekiller, en sâkin ve âsude bir zamanda bulunuyorlarmış gibi birbirlerine darılmışlardı."* Bu vekiller heyetine [bakanlar kuruluna] *"Füyyan Vekiller Heyeti"* namını vermek doğru olamaz. Gerçi Bar-naud ile Lameth bakanları uzaktan idare etmek zannında bulunmuşlarsa da bakanlar kurulu meşrutiyet perdesi altında sarayın politikasını örtüyor, dâhilen ve hâricen entrikalar çevirmek ve bu entrikaların doğuracağı karışıklıktan faydalanmak siyasetine âlet oluyordu.

Avignon Kıtalleri: Hükümdar nutkunun kaplerde uyandırdığı barış ve birlik ümidi çok zaman devam etmedi. Avignon'da meydana gelen âni ve müthiş kıtaller kamuoyunu ayağa kaldırdı. Papalık makamına bağlı iken birinci Millî Meclis tarafından Fransa'ya ilhak edilmiş olan Avignon'da kamuoyu yatışmamıştı. Burada iki fırka vardı: Biri belediye fırkası, diğeri evvelce Carpentras muhasarasında kullanılmak üzere toplanmış olan küçük bir askerî birlik. Papalık taraftarlarıyla Fransa'ya ilhak taraftarları da mevcut idi. Papanın vekili şehirden gittikten sonra müthiş karışıklık, hükûmetsizlik başgösterdi. Fırkalar iktidar mevkiine geçmek için kavga ediyorlardı. O sırada asker taraftarlarından olan Lescuyer isminde bir belediye kâtibi halkın aşağı tabakası tarafından bir kiliseye götürülerek müt-

Avignon olaylarında Glacière Kulesine atılarak öldürülenler

hiş bir işkenceye düçar oldu; yaraların tesiriyle telef oldu. Belediye kâtibinin taraftarları tam bir vahşetle intikam aldılar. Evvelce katırcılık eden Jourdan isiminde bir adam –ki daha sonra general olmuştur- bunların başına geçti; ele geçirebildikleri erkekleri, kadınları, çocukları Glacière denilen bir kulenin mahzenine attırdı; hepsini öldürdü. Sonunda asayişin sağlanması için asker gönderildi. Başlıca suçlular tutuklandılar; fakat daha sonra, yani 19 Mart 1792 tarihinde genel aftan istifade ettiler.

Avignon olayları bütün Fransa’da acı bir tesir oluşturdu ve herkes tarafından yaklaşan büyük bir felaketin belirtisi gibi telakki edildi.

Dinî Meseleler Vesâire: XVI. Louis’yi inkılabı düşman eden şey dinî mesele idi. “Assemblée législative” ile XVI. Louis arasında şiddetli bir ihtilaf zuhuru da yine bu mesele sebep oldu. Ruhban kadrosunun yemini meselesinin bütün Fransa dâhilinde ne büyük karışıklıklar doğurduğu Büyük İhtilalin dinî tarihine ait fasılda görülecektir. Yemin eden ve etmeyen rahipler arasındaki çekişmeler iç savaşa yol açtı. Birinci Millî Meclis tarafından Vendée ve Desvres cihetlerine gönderilmiş olan Golois ve Gensonné isimindeki iki komiserin raporu 9 Ekim 1791 tarihinde “Assemblée législative” tarafından tetkik edildi ve rahiplerin batı Fransa’da yeni idare aleyhinde bir karşı-inkılap hazırlamakta oldukları anlaşıldı.

Millî Meclis Kasım'ın 29'uncu günkü toplantısında yeni ruhanî teşkilatı kabulden imtina eden bütün rahiplerin sekiz gün zarfında millete, kanuna ve krala sadâkat yemini etmelerine ve etmedikleri takdirde tahsisatları kesilerek kendilerine “şüpheli şahıslar” nazarıyla bakılmasına karar verdi. Kral bu kararı tasdikten imtina ve imtinasında ısrar etti. Din meselesinden kaynaklanan karışıklıklar arttığı zaman Millî Meclis yeminsiz rahiplerin sürgün ve uzaklaştırılmalarına karar verdi (27 Mayıs 1792). Kral bu kararı dahi kat'î surette reddetti.

Dâhilî tehlike, hâricî muharebe tehlikesinden daha büyük görünüyordu. “Assemblée législative”in toplanma devresi devam ettiği müddetçe birçok departmanlarda karışıklıklar vukuuna sebep yalnız dinî mesele değildir. Siyasi ihtiraslar, inkılap aleyhtarlarının manevraları, Kilise mülklerinin satılması meselesi, yeni mevzuat ve kanunların zaaf ve kusuru, bazı memurların atâlet veya kötü niyetleri, bilhassa şehirlerde erzak ve yiyecek tedariki gibi durumlar –burada tafsilatına girişmekte fayda göremediğimiz- türlü türlü kargaşalara sebep oldu.

Mülteciler Hakkında Alman Kararlar: Başlangıçta inkılabı en ziyade tehdit eden tehlike hâricîten geliyordu. Yabancı ülkelere firar etmiş olan mültecilerin Ren hududunda toplanmaları, vatanlarına karşı tehditkâr bir vaziyet almaları Millî Meclis'i telaşa düşürdü. Bu mesele hakkında uzun uzadıya müzakereler cereyan etti. Condorcet bütün göçmenlere ait emlak ve arazinin zaptedilip el konulmasını ve kendilerinden Anayasa'ya sadâkat yemini istenmesini teklif ediyordu. Fakat yeni meclisin en nüfuzlu ve muktedir hatiplerinden Vergniaud ile Isnard bu tedbiri yetersiz buluyorlardı. Nihayet, 31 Ekim 1791 tarihinde, meclis şu kararı verdi: “*Kralın biraderi Louis Stanislas Xavier iki ay zarfında Fransa'ya dönmezse naiplik hakkından düşürülecektir.*”

Sonra, 9 Kasım tarihinde, Millî Meclis mülteciler hakkında aşağıdaki kararları aldı:

“*Fransa hududu hâricine kaçmış olan Fransızlar vatana ihanet cürmüyle itham edileceklerdir. Şayet 1 Ocak 1792 tarihinde yine yabancı ülkelerde toplu bir halde bulunurlarsa kanunî takibata ve idam cezasına düçar olacaklardır. Göç etmiş Fransız prensleriyle memurlar*

dahi 1 Ocak'tan önce dönmezlerse haklarında aynı muamele icra kılınacaktır. İmtina edenlerin malları ve mülkleri –kadınlara, çocuklara ve alacaklılara ait haklar saklı kalmak şartıyla- millet namına idare edilecektir. Firarî subaylar ve askerî fertler hakkında dahi aynı cezalar tatbik olunacaktır. Firara teşvik idam cezasını gerektirir. Bunları muhakemeyle görevli Millî Yüksek Mahkeme Ocak ayının ilk yarısında toplanacaktır.”

XVI. Louis alınan bu kararları dahi tasdik etmedi. Yalnız biraderlerine Fransa'ya dönmeyi emretti. Bunlar –kendi ifadelerine göre- krala olan merhamet ve muhabbetlerinden dolayı avdet edemeyeceklerini bildirdiler. Biraderlerinden büyüğü Millî Meclis'in kararına alaycı bir mektupla cevap verdi.

XVI. Louis'nin gerek rahipler, gerek göçmenler hakkındaki kararları tasdikten imtina etmesi Millî Meclis'te pek fena bir tesir oluşturdu. Isnard bu münasebetle irad ettiği bir nutukta:

“Fransız inkılabına artık bir son verilmelidir.” dedi.

-II-

İnkılap ve Avrupa

Avrupa ile İhtilafın Sebepleri: Mülteciler meselesi Fransa inkılabı ile Avrupa hükûmetleri arasında ortaya çıkan mühim ihtilafların ancak bir safhasıdır. 1789 olayları Avrupa'nın hemen hemen her tarafında güzel karşılanmayı andırır bir merak ve tecessüs uyandırmış ve hatta bazı yerlerde halkın muhabbet ve heyecanına sebep olmuştu. Diğer taraftan yabancı devletler Fransa'nın dâhilî ihtilaflara düşerek hâricî işlerdeki nüfuz ve kuvvetini kaybettiğini görmekten memnun olmuşlardı. Avrupa hükümdarları Fransa inkılabına silahla nihayet vermeyi talep ve istirham eden göçmenlerin sözlerine pek az ehemmiyet veriyorlardı. Çünkü, başlangıçta inkılaptan kaynaklanan karışıklıklarda kendileri için korkacak bir şey görmemişlerdi. XVI. Louis memleketindeki “müfsit”leri korkutmak için yabancı devletlerin Fransa'yı silahla tehdit etmelerini gizlice talep ettiği zaman vahî [boş], müphem [belirsiz] teminattan başka bir cevap alamamıştı. Fakat Varennes olayı haber alındığı ve hükümdarlık makamına hakaret edildiği anlaşıldığı zaman Avrupa hükümdarları XVI. Louis'nin başına gelen felaketin kendilerine dahi ait olduğunu hissetmeye ve hürriyetperverlik fikirlerinin memleketlerine sirayetinden korkmaya başladılar. Brissot ile Jirondenlerin hürriyet ve inkılabı bütün memleketlere yaymak ve yaygınlaştırmak siyasetini desteklemeleri üzerine hükümdarların gözleri açıldı.

Prusya Kralı II. Friedrich Wilhelm ile Avusturya İmparatoru II. Leopold 27 Ağustos 1791 tarihinde Pillnitz şehrinde mülakat ederek müzakerelerde bulundular. XVI. Louis bu iki hükümdarı kavilden

fiile geçirmek için hayli çalıştı. Bu konudaki gizli yazışmaların evrak ve vesikaları daha sonra ele geçirildi. Anayasa'ya yemin etmiş olan Fransa kralı, 3 Aralık 1791 tarihinde, Prusya kralına yazdığı bir mektupta ahvâlin memnuniyete şâyân bir surette ıslahı ve inkılabın sair Avrupa memleketlerine sirayet eylemesinin önlenmesi için en münasip tedbirin kuvvetli bir orduya istinad eden bir kongre akdinden ibaret olduğunu temin ve tekrar etti.

Rusya hükûmeti Lehistan'da serbest kalabilmek için Avusturya ve Prusya'yı Fransa işlerine müdahaleye teşvik ediyordu. Yavaş yavaş bu iki devlet silahla müdahale fikrini kabule temayül etmekteydi. İmparator II. Leopold sulh ve selametın muhafazasını istiyordu. Fakat Fransa inkılabı ile Avrupa müstebit hükûmetleri arasındaki zıddiyet ve ihtilaf her gün daha şiddetli, daha vahim bir şekle giriyordu. Artık kanlı bir muharebe vukuuna mâni olmak mümkün değil gibi görünüyordu. Bu zan ve kanaat o derece yayıldı, yerleşti ki muharebeyi önlemek için hiçbir şey yapılmadıktan başka, patlak vermesi de çabuklaştırıldı.

Fransa'nın Avrupa'dan şikâyeti sebepleri mültecilerin Alman prenslerinin yardımıyla hudut üzerinde silahlı ordular teşkiline çalışmalarıydı. Avusturya'nın şikâyet sebebi Alman prenslerinin Alsace kıtasındaki mâlikânelerinde derebeylik hukukundan mahrum edilmeleri idi. İmparator, göçmenleri dağıtacağını vaad ediyor; fakat şayet Fransa göçmenler meselesinden dolayı saldırırsa Trêves Elektörüne³⁹ yardım edilmesini ordusuna emrediyordu. Viyana sarayı kibirli notalarıyla Fransa'nın iç işlerine karışıyor, Jakoben Kulübünü suçluyor ve krala hareketlerinde serbestiye mâlik bir hükümdar nazarıyla bakmaktan imtina ediyordu. Alsace'da mâlikânelere sahip olan Alman prenslerine gelince; Fransa hükûmeti bunların lağvedilen derebeylik haklarına karşılık tazminat ödemeyi teklif etmekteydi. Almanya Diyet Meclisi ise bu teklifi reddederek Fransa'nın kanunlarını değiştirmesini, 4 Ağustos emirnamelerini geriye almasını istiyordu. Muharebeden nefret eden İmparator Leopold 1 Mart 1792 tarihinde vefat etti. Oğlu ve halefi olan II. François yirmi dört yaşında bir gençti; muharebe taraftarlarının etkisi altında kaldı.

³⁹ "Electeur", yani müntehap [seçici], vaktiyle Almanya imparatorunu seçmeye yetkili olan prens veya piskoposlara denilirdi.

DİZİN

- 12 Germinal Olayı 432
15 Aralık 1792 Emirnamesi 460
1789 Cemiyeti 274
1791 senesi Anayasası 657
1792 “Federe”leri 316
1793 Anayasası 378-380, 398, 400, 433-434, 438, 487, 533, 537, 539-540, 544
19 Kasım 1792 Emirnamesi 10, 458
“10 Ağustos Belediye Meclisi” 321
10 Ağustos inkılabı 328-329
10 Ağustos olayı 327, 721
10 Senesi Anayasası 775-776
3 Senesi Anayasası 438, 530-532, 536-537, 545, 547-548, 550, 554, 557, 565, 568-570, 667, 747, 751, 763, 775
6 Senesi Seçimleri 549
7 Senesi Seçimleri 552
8 Senesi Anayasası 751-753, 755, 759, 762, 766, 775, 777, 779
“92 Gönüllüleri” 311
Aar 648
Abbey Hapishanesi 158, 321, 338, 342-343
“Abdullah Menou” 629
Abercromby 807-808
Abrial 759
Acton 638
Adâlet Komitesi 404
Adam Smith 101
Adda 589, 591, 643-644, 793
Adrien Duport 267, 270, 274, 345
Afiv Komitesi 404
Ahali Encümeni 411, 413, 426
Ahlak İlmine Giriş 713
Aix 41, 120, 363, 437, 467-468, 613, 673, 725
Aix-la-Chapelle 363, 467-468
Akkâ 623-625, 813
Albay Che 608
Albay Tat 608
Albert Sorel 18, 453, 517, 526
Albert von Sachsen-Teschen 454-455
Albret 113
“Alcest” 514
“Alcid” 514
Alençon 117
Alessandria 590, 645-646, 793-794
Alexander Dumas 516
Alexandre de Lameth 270, 274, 277
Alexis Dubois 435
Alfred Rambaud 650
“Ali Bonabardi” 629
Alkmaar 652
Allebrogues 323
Allier 546
Alman 18, 159-160, 163, 179, 199, 237, 291-292, 299, 312, 329, 447, 453, 466, 493, 506, 508, 526-528, 573, 640, 803, 816-817
Alman prensleri 299, 312, 506
Almanya 92, 212, 291-292, 299, 447, 450, 452, 466, 506, 519, 527-528, 530, 555, 574, 581-582, 584, 586, 597, 604, 633, 640, 643, 787, 795, 799, 802-803, 809-810, 815-817
Almanya Diyet Meclisi 291
Almanya Seferi 586
“Alobruj Lejyonu” 447
Alpona bataklıkları 595
Alp Ordusu 523, 544
Alp ordusu 384
Alsenitz 793
Altenkirschen 578, 582, 585, 587
Altorf 648, 650
Amar: 418
Amberg 582, 584
Amerika Fırkası 80
Amerika Muharebesi 68
Amiral de Coligny 724
Amiral John Gravis 610
Amiral Keith 789, 806
Amiral Parker 610, 803
Âmme Emniyeti Komitesi 401-403, 415-416, 421-422, 425
Âmme Hâkimiyeti 262, 264, 267-268, 272, 275, 280, 378, 380-381, 438, 460-461, 466, 477, 504, 528, 531, 533, 537, 539, 546-547, 549-550, 555, 561, 611, 634-636, 727, 747, 751, 769, 778, 815
Âmme Hâkimiyeti Partisi 611
Âmme Selameti Komitesi 281, 365-366, 368-374, 376-379, 381-383, 386, 393-394, 397, 400-403, 406-407, 410-411, 413, 415-417, 419-420, 425-426, 428, 431-432, 435, 445, 481-483, 486-489, 493, 495-496, 499-501, 505, 509-510, 516, 519-520, 526-530, 547, 556, 589, 688, 703-704, 711, 716, 749
Ampfing 796
Amsterdam 92, 467, 521
Anacharsis Cloutz 268

- Anarşi 187
 Anayasa 202, 204, 209, 211-212, 217-218, 232, 235, 240-242, 245, 254, 257, 259, 266, 269-270, 274-275, 279, 281-283, 288, 291, 293, 306, 308, 314-315, 320, 326, 348, 350, 353, 357, 379-383, 398-400, 433, 438-439, 487, 497, 531, 533-534, 542, 552-553, 558, 566-570, 572, 655, 657-658, 660, 674, 680-681, 690, 696, 752-763, 767-768, 770, 772-773, 776-778, 787, 791
 Anayasa Encümeni 270, 353, 379, 398, 696
 Anbeque 39
 Ancona 603, 801
 Anderlecht 456
 Andernach 523
 André Dumont 421, 682
 Angen 787
 Angers 112, 124, 574
 Angers Üniversitesi 124
 Anglikan Kilisesi 606
 Anibal 591, 766, 791
 Anjou 209, 388
 Şansel 498-499
 Anselm 449
 Ansiklopedi 35, 95-98, 102, 283, 668
 Anvers 456, 518
 Aranda 295, 466
 Arboga 698, 718
 Arcis-sur-Aube 729
 Arcole Muharebesi 596
 Ardenne Ordusu 517
 Ardennes 328, 490, 498
 Aréna 570, 572, 750, 769
 Aretöz Çeşmesi 620
 Argenteuil 277
 Argonne 345-346
 Argos de la Moselle 500
 Argovi 635
 Ariş 624, 627, 806, 808
 Arşidük Charles 468, 574, 583-585, 597, 641, 643, 648, 786, 797
 Arşidük Jean 795-797
 Arşidük Piove 597
 Ariege 559
 Aristide Aubert Du Petit Thouars 621
 Aristokrat 271-272
 "Aristokratlar-Zâdegân" 271
 Arkadia 98
 aşırılar fırkası 80, 285
 Arles Piskoposu 342
 Arnavutluk 604
 Arnheim 521
 Arras 730
 Arson 486
 Arthur Dillon 345
 Artois 39-40, 49, 71, 79, 105, 117, 140, 143, 151, 176, 238-240, 390, 476, 534, 781-782, 818
 Aschaffenburg 795-796
 Asinya 463, 536, 745
 Askere Alma Kanunu 639
 Askeri İlm-i Hal 644
 Assamblée nationale 78, 222
 "Assamblée nationale constituyente/ Kurucular Millî Meclisi" 269
 Assemblée constituyente 281
 "Ateş şeytanı" 474
 Atlas Okyanusu 512, 615
 Auber 680
 Aubert-Dubayet 474, 507, 534, 618
 Audrien 769
 Augen Beauharnais 631
 Augerau 311, 571, 588
 Augereau 524-525, 543-544, 548, 558, 579, 588, 590-591, 593-595, 601, 796
 Augsburg 816
 Aujar 210
 Aulard 18-19, 675
 Aut 790, 793
 Autel de la Patrie=Vatan Mihrabı 260
 Auteuil 201
 Auton 234
 Autry 346
 Auviniör 454
 Auxerre 58, 122
 Aux-Trois [oktruva] 55
 Avam Kamarası 820
 Avam Sınıfı Nedir? 131
 Avignon Kıtalleri 9, 286
 Avrupa 17-18, 91-92, 100, 103, 212, 228, 237-239, 245, 276, 279, 282-283, 290-295, 297-298, 301, 309, 312, 316, 327-329, 341, 347, 359-360, 366-367, 369, 377-378, 388, 402, 427, 446, 449, 457, 464-467, 473, 477-479, 483, 491, 501, 504-506, 511, 526-527, 530, 547-548, 600, 632, 634, 637, 647, 658, 721,

- 743, 765, 768, 781, 783, 785-786, 799-800, 802-803, 809-811, 815, 817, 819
- Avusturya 28, 34, 37, 39, 46-47, 70-71, 102, 106, 121, 198-199, 210-212, 238-241, 244-245, 290-293, 295, 297-302, 312, 316-317, 330, 332, 355, 394, 398, 438, 446-447, 454-457, 468-473, 476-482, 496, 498-499, 502, 506-507, 510-511, 516-517, 519-521, 523, 526-527, 530, 536, 543, 547, 573-574, 578, 581-585, 590-600, 602-604, 606-607, 611, 633, 637, 639-649, 652-653, 743, 756, 766, 785-787, 789-790, 792-799, 801-802, 816
- Ayan Meclisi 722, 728
- “Azgınlık” 272, 393
- Azmzâde Abdullah Paşa 624
- Bâbiâli 506-507, 617-618, 624
- Babeuf 129, 433, 539-540, 550, 558, 564, 769
- Bad 312, 583
- Badajoz Muahedenamesi 809
- Bad Dukası 312
- Baden 782-783, 816
- Bagnol 731
- Bahriye mektebi 712
- Baillon 524
- Bailly 149-152, 154-155, 176-178, 181-182, 194, 201, 251, 262-264, 269, 274, 285, 397
- Bale 10, 300, 427, 432, 449, 523, 527, 529, 536, 581, 599, 604, 607, 635, 648, 787
- Bale Muahedenamesi 599, 604
- Ballinamok 11, 613-614
- baloncu bölümü 718-719
- Baltık Denizi 803
- Bamberg 582
- Bantry 609
- Barante 143
- Barbanten 524
- Barbaroux 354
- Barceno 594
- Barère 268-269, 359-360, 366, 369, 372, 374-375, 382-383, 400, 414-415, 417, 420, 425, 428, 432-433, 445, 466-467, 488, 491, 505, 509-510, 550, 711-712, 742, 750, 757
- Barnaud 84, 253-254, 258, 267, 270, 274-275, 277, 286, 332, 397, 726-728, 730
- Baron de Luxembourg 480
- “Baron de Nil” 622
- Baron de Stael 482, 507, 526
- Barras 386, 423, 426, 428, 431, 440, 458, 534, 540, 543-544, 547, 551-555, 566, 568-570, 580-581, 633, 642-643
- Barthélemy 175, 481
- Basire 284, 302, 407-408, 710
- Basseville 466, 601
- Bastia 387, 515
- Bastille 42, 59, 66, 74, 83, 93-94, 164-174, 179, 184, 186-187, 194, 201, 236, 238, 257, 262, 305, 663, 733, 757
- Batau Cumhuriyeti 528, 611, 634
- Batist Ronar 455
- Baudot 492, 500
- Baurein 514
- Bayonne 476, 482
- Bearn 104, 117, 123
- Beauharnais 189, 251, 275, 475, 495, 499, 581, 616, 631
- Beaupré-Parillon 566
- Beşeriyetin Terakkîleri Tarihçesi 721
- Behmer (Bemer) 74
- Bekir Paşa 618-619
- Bel-Ail 29
- Belavoux 41
- Belbis 619, 807
- Belçika 212, 297, 300, 330, 346, 353, 359, 363-364, 438, 447, 454, 456-457, 460-464, 466, 469-470, 473, 476, 481, 484-485, 515-516, 518-519, 521, 602, 604, 606-607, 641, 651
- Belcour 385
- Belgrade 525
- Beliar 595-596
- Bell 33
- Bellegarde 472, 641, 648, 794-795
- Belliard 808
- “Belon” 804
- Benezech 534, 543
- Benjamin Constant 543, 658, 771
- Benois 455
- Bentabole 418
- Berg 527
- Bergen Muharebeleri 12, 651
- Bergen-Op-Zoom 521, 528
- Berlin 95-96, 297, 480, 527, 549, 732
- Berlin Akademisi 732
- Bern 616, 635
- Bernadotte 311, 556, 562, 566, 579, 582, 584,

- 642, 780, 808
Bernier 535
Berny 28-29, 37
Berry 56, 681, 781-782
Bertaux 324
Berthier 579, 593, 616, 631, 636, 759, 767, 791, 811
Berthollet 490-491, 562, 600, 630-631, 712-713, 719
Bertier 178-181
Bertin 29
Bertrand de Molleville 285, 302
Besançon 82, 236, 675-676, 687, 709
Besenval 159-160, 162-163, 165, 236
Bessi eres 616
Beyaz Terrör 436-437, 537, 540
Be y zler Meclisi 531, 533, 543-545, 547, 549-551, 553, 555-556, 561, 565-567, 569-572, 656, 692, 751, 768
Biberach 585, 788
Bic tre 343
Bignon 724
Bignot 773
Bigonnet 571
Bigot de Pr ameneu 282
Billaud-Varenne 321, 348, 351, 374, 382, 403, 405, 407, 415, 417, 419-420, 428-429, 432-433, 757
Bineu 818
Bingen 453, 473
Birinci Konsül 656, 753-755, 759-760, 762, 764, 766-774, 776-784, 787-788, 790-791, 798-800, 802-803, 805, 809-810, 813, 815-820
Birleşik İrlandalılar 607-608, 611, 613
Biron 57, 300-301, 450, 484, 495, 635, 642, 651-652, 756, 794
Bi'r '   am 806
Biskaya 525
Bissegem 497
Bitz 501
Blin 571
Blois 137, 335, 684, 695
Bohemya 299, 582, 584
Boilleau 395
Boisgelin 673
Boissy d'Anglas 419, 434, 519-520, 545, 689
Bokage 390
Bologna 40, 105, 573, 601, 603, 780
Bologni 809
Bompard 614
Bompart 512
Bonaparte 386, 388, 440-441, 495, 507, 523, 543-544, 548-549, 554, 561-572, 576-577, 579-581, 584, 587-605, 607, 613, 615-619, 622-631, 633-634, 636, 639-640, 652-653, 656, 727, 747-752, 754-757, 759-762, 765-770, 772-788, 790-794, 797-798, 800-803, 805-820
Boncerf 62, 662
Bondy 67, 246
Bonet 611
Bordeaux 42-43, 60, 79, 82, 91, 369, 383, 476, 684, 728
Bordeaux Akademisi 91
Borgia de Bouin 48
Borg Mirodo 674
Borguan 529
Bouches-du-Rh ne 383, 436
Bouchotte 484, 486, 497, 499-501, 509, 558, 758
Bouill  236-237, 245, 330
Bouillon 58
Boulay 553, 572, 752
Boulou 524
Bouquey 704
Bourbon-Cond  hanedanı 35
Bourcet 590
Bourges 254, 383, 684
Bourgoin 466
Bournonville 346-347, 466, 470-471, 484-486, 519
Bournot (Borno) 515
Bouvet 385, 609, 782
Bouvet de Lozier 782
Boyer-Fonfr de 362, 395
Br ard 366, 758
Bregas 273
Breisgau 330
Brendizi 799, 815
Brenta 594-595, 795
Brescia 592-594, 602
Bretagna 83, 104, 112, 120, 209, 214, 224, 265, 323, 388-390, 536, 559, 564, 608, 676, 688, 690
Bretvil 30

Brézet 151, 154-156, 160
 Brienne 7, 76-77, 79, 81, 84-85, 109, 579, 625, 674
 Brillard 519
 Briot 561, 572, 750
 Brisschah 585
 Brissot 197, 258, 268-269, 281-283, 290, 292, 294-296, 302, 312, 342-343, 349-350, 355, 360, 362-363, 368, 375, 379, 395, 457-458, 466, 733
 Brissot'nun İçyüzü 733
 Brissot taraftarları 283, 368
 Bröton 104, 265
 Bröton Kulübü 265
 Bruges 369
 Brugge 518
 Bruhly 30, 241, 265
 Bruix 608, 808
 Brüksel 300, 456, 463, 467, 469, 476, 516, 518
 Brune 563-564
 Brunswick 255, 317-319, 330-332, 344, 346, 370, 446, 473, 480-481, 499-502, 513, 520, 527
 Brutus 470, 601, 681, 766
 Buffon 97, 720
 Buonarroti 539-540
 Burck 606
 Burgonya 8, 104, 209-210, 302
 Burjuva 41, 49
 Buruper 332
 Bussolonge 794
 Bütün Dinlerin Menşei 722
 “Büyük korku” 187
 Büyük Meclis 48
 Buzot 156, 267, 275, 348, 352, 354, 357, 362-363, 375, 379, 396
 Byron 585
 Cabanis 562-563, 697, 751, 761
 Cadiz 610, 619
 Cadoudal 13, 781-782, 818
 Cadroy 436-437
 Caen 391-392, 476
 Cafarelli 484, 616-617
 Cahier de Gerville 285
 Calais 542
 Caldiero 595-596
 Calonne 72-79, 108, 113, 238-239

Calvi 387
 Cambrai 127
 Cambré 496
 Cambrei 137
 Cami-i Kebir 629
 Camille 161-162, 197, 264, 268-269, 348, 382, 403-405, 407, 409-410, 542, 545, 692, 733
 Camille Desmoulins 8, 161-162, 264, 268-269, 348, 382, 403-405, 407, 409-410, 733
 Camille Jordan 542, 545
 Camille Jourdan 692
 Campo-Formio Anlaşması 548, 635
 Campre-Doon 611-612
 Camus 156, 270-271, 274, 349, 460, 462, 470-471, 671, 758
 Canclaux 390
 Canin 610
 Cannes 608
 Cap 611, 800, 810
 Capet 47, 357, 359-360, 394
 Capitol 639, 687
 Capusen Rahipleri Manastırı 305
 Carcassonne 105
 Carignan 498
 Carluq 499
 Carnot 314, 382-383, 407, 422, 425, 428, 432, 436, 472, 486-487, 489, 491-492, 496-497, 499-500, 516-519, 534, 543-545, 574, 608, 643, 698, 712, 749, 757, 759, 767, 771, 773, 784
 Carnot-Fulen 499
 Caroline 466, 638
 Carpentras 286
 Carrier 389, 428-429, 431
 Carteaux 384, 386
 Casabianca 621
 Cassala 645
 Cassano 12, 591, 643-644
 Cassina Grossa 645
 Castelnau 676
 Castiglione 594
 Castlebar 11, 613-614
 Castricum 652
 Catherine Théot 415
 Catilina 420, 424
 Cavaignac 525
 Çavuş Frikas 575

- Cazalés 213, 215, 273, 278
 Cebelitank 520, 615
 Cebri İstikraz 11, 556, 565, 750
 Cémontville 506-507, 510
 Ceneviz 446, 603
 Ceneviz Cumhuriyeti 603
 Cenova 467, 482, 514, 576, 590-591, 599, 603, 636, 645-646, 652, 787-790, 792-793
 Centre 688
 Centron 468
 Ceracchi 769
 Cerdagne 525
 ceza kanunları 12
 Ceza Muhakemeleri Usûlü 12, 664-665, 667
 Cezzar Ahmed Paşa 623-626
 Chabot 408, 751, 773
 Chadieu 768
 Chaillot 201
 Chales 433, 492
 Chalon 246, 253
 Châlons 679
 Châlons 345-346
 Chambéry 448, 724
 Chambon 355, 365, 436
 Chamfort 731
 Champagne 95, 106, 133, 345-346, 454
 Champ-du-Mars 8, 162, 174, 187, 234, 236, 257-259, 261-264, 268, 278, 285, 293, 335
 Champelier 189
 Champollion 630
 Champs-Élysées 162-163, 197
 Chantilly 32
 Charbonnier 515
 Charette 389-390, 534-536
 Charles de Lameth 275, 277
 Charles Duvall 421
 Charles Emmanuel 481, 636, 647
 Charlotte Corday 391-392
 Chartier 418
 Chartres 189, 455, 473, 538, 684
 Chartres Piskoposu 189
 Chartroux 636
 Châteauneuf-de-Randon 385
 Châteauneuf Alayı 297
 Chaumette 321, 337, 355, 410, 681, 769
 Chauvalier 769
 Chauvelin 464-465
 Chazal 571, 751
 Chazeaux 346
 Chénier 462, 562, 682, 698-699, 704, 720, 730-731, 751
 Cherbourg 296
 Cheren 608
 Choderlos de Laclos 255, 723
 Choiseul Gouffier 506
 Cholet 388, 394, 740
 Chouan isyanı 388-389
 Çiçeron 420, 766
 Cienne 693
 Çin 505
 Cinayet Mahkemeleri 227
 Cısalpin Cumhuriyeti 599, 604, 636, 639, 798, 814
 Civita Castellana 638
 Cizvit 27, 124
 Clark 311, 600, 604, 608
 Claviere 296, 303, 327, 372, 375, 377, 393, 396
 Clemens Vencheslaus 450
 Clément de Ris 769
 Cleo 523, 527
 Clérmont-Ferrand 748
 Clermont Tonnerre 270, 273
 Cléry 361
 Clichy 246
 Clonitz 480
 Cluny 67-68
 Cobentzil 476-477
 Coffinhal 423
 Colbert 29, 89, 742
 Colli 589-591
 Colliore 524
 Collot d'Herbois 348, 350, 382, 385, 403, 415, 419, 428
 Colorado 468
 Commune 144
 Compiègne 24, 32, 41, 52
 Concorde 42
 Conde 106, 502, 731
 Condé 35, 238-240, 475, 496, 518, 521, 633, 718, 766, 781
 Condorcet 12-13, 62, 67, 130, 255, 281, 283, 288, 296, 299, 313, 349, 354, 362-363, 379, 382, 396, 497, 698-701, 704, 706-710, 717, 721
 Conea 652

- Conta-Vanessen 675
 Conti 30, 35, 58, 86
 Conventione nationale 9, 256, 317, 326, 330, 336, 348
 Cooburg 468-470, 472-473, 476, 496-497, 499, 515-518
 Cordelia Manastırı 112
 Cordelier Manastırı 268
 Cordeliers Kulübü 255
 Corneal 607
 Cornet 566
 Corneto 728
 Corte 388
 Couppé 683
 Courier de l'Égypte 630
 Courtois 566
 Couthon 375, 382, 385, 409-410, 412, 418, 421, 423-424, 686
 Couville 735
 Crawford 246
 Crébillon Fils 723
 Cremona 592
 Crétet 760
 Croix-au-Bois 346
 Cromwel 206, 424, 446, 470, 478, 562, 568
 Crosot 740
 Cumhuriyet 8-9, 13, 20, 255, 258, 272, 303, 327, 349, 384, 389, 421, 429-431, 441, 447, 464, 470, 491, 494, 505, 507, 520, 522, 526, 529-530, 535, 537, 569, 608, 645, 655, 683, 689, 702, 718, 750, 757, 766-767, 769, 784
 Cumhuriyet Takvimi 718, 757
 Cuneo 598
 Curbois 307
 Curée 783-784
 Currié 630
 Cürümler ve Mücazat Kanunu 12, 667
 Curvér 794
 Custine 393, 450-452, 454, 460, 463-464, 466, 473-475, 480, 489, 495-498
 Dagobert 524
 Dalbarad 514
 d'Alembert 59, 97-98
 Dalphonse 569, 761
 Damarten 386
 Dampierre 455, 472-473
 Dağ Muharebelerinde Temel Kaideler 590
 d'André 251, 254
 Danican 440
 Danton 341
 d'Argenson 28-29, 35, 102
 Darmstadt 816
 d'Artois 39-40, 49, 71, 79, 140, 143, 151, 176, 238-240, 390, 534, 781-782, 818
 Daubenton 715, 761
 d'Augny 29, 60
 Dauphine 83, 104, 117, 125, 132, 157, 186, 209-210, 224, 268, 302, 379, 633
 David 348, 419, 424, 698
 Davidovich 594-595
 De Boilley 194
 Décade égyptienne 630
 Décan 14, 797, 813, 818
 De Castry 241
 de Chartres 455, 473, 538
 De Chatelle 158
 de Conté 30
 Decrés 759
 de Ditrich 311
 De Doville 608
 Dego 590-591
 Delaunay 408
 De Launay 8, 169, 172-173
 De La-Voix-Quignon 39
 Delbrel 497, 524-525, 570, 750
 De Lessert 285
 Delessert 295-297, 345
 De Lumiere 630
 Demenhur 618
 Demerville 769
 Demosten 766
 Dendlis 611
 Deon 30
 departman mektepleri 697, 710
 Deport 480, 506-507
 d'Eprenil 79-81, 87
 De Quesnoy 434-436, 487, 492, 499
 De Ranton 296
 Derebeylik hukuku 118-119
 Derebeylik Hukukunun Mahzurları 662
 de Rouilly 325
 Desaix 311, 578, 586, 616, 622, 624, 767, 793-794, 806-807
 Desalin 812
 Descartes 188, 278

- Descorches 506-507
 Desforgues 509
 Desgennets 616, 627, 630
 Desjardin 515
 Desmoulins 161-162, 264, 268-269, 348, 382,
 403-405, 407-410, 733-734
 Destang 202
 Destrem 558, 570, 572, 750, 768
 Desvres 287, 676
 Detiyol 37
 de Valori 246-247
 Devlet Şûrâsı 751-752, 754-755, 760, 768,
 770, 773, 776-777, 780, 783-784
 Dezebek 507
 Diderot 96-98, 725
 Diersheim 587
 Dijon, 41
 Dijon Akademisi 98-99
 “Diligence” (Dilijans) 60
 Dış İlişkiler Komiseri 519
 Dillon 301, 345-346, 447
 Diplomasi Encümeni 461
 Direktör 531
 Direktuar 11-12, 531-532, 534, 536-537,
 539-558, 561, 564-566, 568, 572-574, 577,
 582-583, 587, 591, 598-600, 602-604, 606-
 609, 611-613, 615, 624, 631, 634-636, 638-
 640, 642, 646, 652, 656, 692-694, 727, 740,
 743, 745-749, 756-757, 769, 785, 814
 Divan-ı Muhasebât 48
 Döbu 91
 dö Damas 249
 Dokuzuncu Charles 462, 720
 Dombrowskiy 633, 639
 “Donsuzlar Kabinesi” 295
 Doppet 386, 524
 Dö Ran 248
 Dordrecht 468
 Dormans 253
 Dormson 72, 165
 Dö Romof 251
 Dorsch 452
 Dortrecht 522
 Dösi 721
 Douai mebusu Merlin 393, 429, 519-520, 534,
 545
 Doubs 398, 690
 Doğu Dilleri Mektebi 715
 Doue 117
 Dourand-Maillane 702
 Dourdan 136
 Dragon 31, 158, 162-163, 247, 498, 541, 793
 Drôme 384
 Drouet 8, 247-248, 539-540, 558
 Drouo 616
 Dubarran 422
 Dublin 612, 614
 Dubois-Crancé 10, 115, 228, 275, 384, 422,
 486, 489, 492, 520, 556
 Du Chastellet 395
 Ducos 362-363, 395, 553-555, 566, 569, 572,
 702, 747-749, 753, 761
 Düşes d’Anguoleme 71
 Düşes Danville 50
 Dufour 636
 Dufriche-Valaze 395-396
 Dugommier 386, 524-525
 Duhem 433
 Dük de Bourbon 32, 238
 Dük de Burguny 25
 Dük de Charter 34
 Dük Demont 182
 Dük d’Enghien 13, 238, 781-782
 Dük de Polignac 73
 Dük de Sundermany 482
 Dük Dö Lavugion 160
 Dük d’Orleans 8, 24, 44, 80, 141, 155, 162-
 163, 175, 208, 242, 255-258, 348, 397
 Dulona 499
 Dumberbion 580
 Dümyat 617, 806
 Dundales 634, 639
 Dunkerque 300, 476-478, 496-500
 Dupoi 623
 Dupont 270, 450, 480, 506, 533
 Duport 80, 254, 267, 270, 274, 285, 302, 345
 Duport-Dutertre 302
 Dupuis 448, 722
 Durand 274, 419, 671
 Durand-Maillane 274, 419
 Duroy 435-436
 Dusez 358
 Düsseldorf 581-582
 d’York 255, 496-497, 499, 515, 563, 641, 652
 Ebersberg 796
 Ebersberg ormanı 796

- Ebukır 11, 561, 619-621, 623-624, 626-628,
 637, 800, 807-808
 Eckmeier 452
 Ecole de Marcé 711-712
 Ecole de Mars 574
 Écouchard Lebrun 720
 Eddington 803, 809, 811, 818
 Edinbuorgh Üniversitesi 101
 Ehramlar 11, 617
 Eclair 538
 El-Ariş Mukavelenamesi 14, 806, 808
 Elbée 389-390
 El-Cezire 514
 Emekli Sandığı 84
 Emile 99, 283
 Emma Hamilton 620, 638
 Ems 802
 Engizisyon 334, 365, 413
 Ens 797-798
 enstitü 13, 697, 700-701, 707, 710, 717-718,
 758, 766
 Erkrath 582, 587
 esham 68
 Eski Roma 420
 Eski Yunan 284
 Essert 390
 “Etat” 82-83
 Etats Généraux 77-81, 84-87, 103-104, 107,
 113, 122-123, 125-126, 128-133, 135, 137-
 142, 144-146, 149, 151, 153-154, 156-157,
 159, 196, 269, 273
 Etienne de La Rivière 181
 Etôile 209
 Etroria Krallığı 799
 Ettenheim 782
 Eure 379
 Fabre d’Eglantine 268, 321, 348, 405, 407-
 408, 710, 721, 734
 Faipoult 534, 603
 Faublas’nın Maceraları 723
 Fauriel 773
 “Fıçı” 272
 “federalizm” 9, 210, 378-379, 381, 383, 386,
 392
 “federasyon” 8, 187, 210, 233, 241, 317, 399
 “federe” 209, 234, 303-304
 “federe”(fédéré) 209
 Feldkirch 648, 651
 Felemenkli banker 406
 Félix Le Peletier 558, 750, 768
 Féraud 434
 Ferrand 455, 499, 748
 Ferrara 601, 603
 Fersen 246
 Feuillant 266
 Fevkalade Cinayet Mahkemesi 667
 Figuier 525
 File 624
 Firavunlar 629
 “fızyokrat” 60, 63
 Flajiyeri 664
 Flander 9, 37, 117, 194, 197-198, 204-205,
 300, 302, 312, 346, 455-456, 460, 476, 496,
 515, 519, 528
 Flander Alayı 197-198, 204-205
 Flesselles 8, 164, 171, 173
 Fleurus 10, 414, 445, 517-518, 520, 529, 576,
 719
 Fleurus Muharebesi 10, 517, 529
 Fleury 26, 36-37, 72
 Florent Guiot 761
 Floué 169
 Foche 395, 410
 Foligno Mütarekesi 795, 799
 Fontanes 784, 819
 Fonte 207, 331
 Fonteneblou 32, 41
 Forcé 343-344
 Forfait 759
 Forkû 76-77
 Forster 452-453, 508
 Fouché 385, 392, 555-556, 566, 568, 580,
 680-682, 750, 759, 768, 780, 783
 Fouquier-Tinville 395-396
 Fourcroy 490, 698, 705, 711-712
 Fournier 268, 319, 781
 Fox 515
 Fra Diavolo 645
 Franche-Comté 105, 122, 210, 224, 300, 311,
 379, 501, 633, 647-648
 François 56, 246, 291, 450, 480, 507, 513,
 543, 545, 550, 553, 673, 740, 761, 785-786,
 798-799, 816
 Frankenthal 473
 Frankfurt 452, 460, 463, 473, 582, 587, 816
 Frankonya 583

- Fransa 17, 19, 21, 23-24, 30-32, 35, 38, 41-43, 46-48, 54, 60, 62-66, 69-73, 75, 77, 85, 90-92, 94-97, 101-107, 110, 115-117, 120, 122, 124, 129, 131-132, 136, 138-139, 141, 143, 146, 152, 155, 160-161, 164, 179-180, 183, 185-188, 190-191, 194-195, 197-198, 208-212, 217-220, 223-224, 228, 233, 237-244, 249, 251-252, 254-258, 264-266, 268-269, 272, 276, 278-279, 281-283, 286-295, 297-303, 309, 312-313, 316-317, 320-321, 327-331, 333-336, 339, 341, 345-347, 349-353, 355, 358-361, 363-364, 366-371, 378-379, 381, 383-388, 390-391, 393-395, 397, 400-402, 404, 406, 410-411, 413-417, 424, 426-427, 432, 434, 436-438, 440-441, 443, 445-450, 452-454, 456-467, 470, 472, 475-484, 486-487, 489-491, 495-496, 500, 503-512, 515, 517-520, 522, 526-530, 535-538, 542, 545, 547-549, 552, 555, 558-565, 568-569, 572-573, 577, 581-583, 586-589, 591, 593, 598-599, 601-611, 613-616, 621-622, 630-642, 645-646, 651-653, 655-660, 662-663, 668, 671-675, 677, 679-681, 684, 691-694, 697, 699-700, 707, 709, 715, 717-720, 723-725, 727-728, 732-739, 741-747, 750-751, 753-754, 756-757, 762, 765, 767-769, 774-775, 779-782, 784-785, 788, 792, 798, 800-803, 805-820
- Fransa Akademisi 91, 95
- Fransa Cumhuriyeti 388, 461, 480, 482, 507, 528, 572, 599, 633, 639, 653, 798, 805, 810, 814, 820
- Fransa Cumhuriyeti Konsülü 572
- Fransa Millervekillerinin İcraî Vâsıtaları 727
- Fransa ve Brabant İnkılapları 733
- Fransız 9, 11-12, 16, 18-20, 50, 56, 64, 73, 89, 92, 105, 120-121, 126, 139-140, 148, 150, 167, 169, 172, 175, 177, 190, 210, 228, 230, 236-237, 239-240, 243, 261, 269, 272, 288-289, 292, 294, 299, 301, 306, 317, 326, 330-332, 347, 352, 363-365, 374-376, 387, 394, 396, 398, 403, 414, 427, 436-438, 440, 446-448, 450-453, 455, 458, 460-462, 466-468, 470, 473-474, 476-477, 479, 481-482, 486, 488-489, 491-493, 495, 497, 502-503, 506-508, 511-523, 525-526, 548, 573-574, 586-587, 591-597, 599, 601-602, 607-611, 614, 616-622, 624, 626, 629, 632-633, 635-639, 641, 644-646, 649, 652, 658-659, 668, 671, 673-675, 681, 686-687, 720, 722, 724, 726, 731, 733, 738-739, 744, 746, 755, 774, 784, 786-789, 791-796, 799-801, 806-809, 811-815, 818, 820
- Fransız Enstitüsü 587
- “Fransız Kavminin Vekilleri” 148
- Frégeville 560
- Freitag 496-497
- Fréjus 561, 727
- Frenig [veya: Fernig] 456
- Fréron 268-269, 386, 421-422, 428-429, 431, 580
- Freschviller 502
- Fréteau 80
- Frey biraderler 408
- Friedrich Carl d’Erthal 450
- Friedrich Wilhelm 240, 290, 479-480, 526
- Friola 595
- Frontignan 676
- Frotté 536, 564, 756-757
- Füyyan 266-267, 272, 280, 285-286, 305, 310, 332
- Füyyan Kulübü 267, 305, 332
- “Füyyanlar” 271
- Füyyanlar 8, 266-267, 271, 282, 292-293, 305, 314, 733
- Füyyan Vekiller Heyeti 286
- “Gallikan” 397, 668
- Gallikan Kilisesi 397
- Galois 676
- Galya 447
- Garat 156, 353, 713, 751, 761
- Gard 546
- Garde constitutionnelle 229
- Garde d’honneur 229
- Garde Française 57, 158, 162, 170, 172, 197, 203, 207, 229, 262
- Gardien 382, 395
- Garessio 523
- Garnier 421
- Garonne 43, 117, 383, 559
- Garran Coulon 761
- Garrau 525
- Gaudar 742
- Gauge 463
- Gaultier de Biauzat 130
- Gauteaunne 284, 370

- Gay-Vernon 683
 Gazette de France 761-762
 Gazze 624, 806
 Geçici Konsüla 13, 747-749, 751, 759, 761, 766
 Geertruidenberg 468-469
 Geisberg 502
 Genç Hindli Kız 731
 Genç Kahraman 564
 genel emniyeti ihlal cürmü 679
 Genel Meclis 148
 genel oy 272, 320, 380, 400, 531, 547
 Genel Savunma Komitesi 365
 "General Mustache" 451
 General Travo 536
 Génissieu 551
 Gensonné 283, 287, 320, 362-363, 375, 382, 392, 395, 676
 Gent 456, 516, 518
 Geofroy Saint-Hilaire 630
 Georges Cadoudal 782, 818
 Georg Forster 452-453
 Gerdanlık Meselesi 73
 "Germanik" 498
 Germersheim 503
 Gers 559, 684
 Gertruvi 522
 Gex 63
 Gien 108
 Gironde 282-283, 383, 392, 398
 Givet 300
 Glacière 287
 Glarus 635, 650
 Gobel 682
 Göç 288, 736
 göçmenler 240-241, 289, 291, 293, 332, 347, 452, 477, 545, 657, 774, 781
 göçmenlik 8, 238, 292, 511, 657
 Goço 810
 Godoy 466, 511, 529, 817
 Goethe 447
 Gogella 249-250
 Gohier 553, 555, 566, 568-569
 Goislard d'Monsabert 81
 Golois 287
 Goltz 527
 Gönüllüler 8, 230, 299-300, 483, 485, 489, 574
 Gossuin 462, 470
 Goujon 435-436
 Goupilleau 572
 Gournay 100-101
 Gouvion 251, 573, 575, 579, 586, 787, 815
 Gouvion Saint-Cyr 573, 575, 579, 586, 787, 815
 Gözetleme Encümeni 339, 341-343, 345, 356
 Graau 528
 Graauw 521
 Grand-Jean 796
 Grandpère 346
 Grand-Reng 517
 Granet 422
 Granile 490
 Granville 83, 390, 395, 606, 610, 786
 Grau 296
 Gravis 610, 620
 Gregoire 156, 270, 274, 458, 681, 683, 688, 690-691, 698, 717, 761
 Gremur 689
 Grenadier 121, 569-572
 Grenelle Ordugâhı 11, 539
 Grenier 796
 Grenville 41, 152
 Gres 640
 Gréve 171, 212, 260-264, 322, 423-424
 Gréve-Caillou 260-261, 263-264
 Grey Dupré 337
 Grisel 540
 Grois 514
 Guadelope 515
 Guadet 283-284, 310, 320, 362-363, 375, 379, 382, 396
 Guillaume 248
 Guillotin 130, 151
 Guise 733
 gümrük resmi 89, 742-744
 Güneş kıtaları 436-437
 Güney Ordusu 524
 Gusten 297
 Guyana 677, 680, 768, 800
 Guy de La Brosse 715
 Guyenne 379, 693
 Guyton de Morveau 366, 490, 712, 719
 Güzel Philippe 78
 Habsburg 597, 637
 Hak Mezhebi âyini 686

- Hak Mezhep 12, 680, 682-685, 687, 689, 694
Hannover 520, 527, 613, 802, 820
Hanriot 371, 373-375, 419-422, 424, 580
Harabeler yahut İmparatorlukların İnkılapları
Hakkında Mülahazalar 722
Harbiye Mektebi 13, 164, 234, 574, 580, 711
Harlamof 637
Hausstatt 788
Haut-Garonne 559
Haut-Poitou 390
Haut-Rhin 763
Havre 687
Hawana 520
Hébert 9, 268, 337, 342, 355, 369-370, 393-394, 397, 403-407, 409-410, 417, 497, 668, 681-682, 684-686
Hébert taraftarları 403-406, 682, 684-685
Hédouville 497, 756-757
Heliopolis 14, 806
Helly 173
Helvetya Cumhuriyeti 12, 635, 639
Henriade 94
Henry 74, 94, 175, 177, 201, 436, 480, 545, 810
Hérault de Séchelles 370, 375, 382, 407-409
Herman 409
Hermann 637, 641
Heruven 691
Hesmart 421
Hess 330
Hesse-Cassel 299, 438, 466, 523
Hesse-Cassel Prensliği 438
Hessen 816
Hesse Prensliği 530
Hier 514
Hilair 795
Hillion Cinayet Mahkemesi Reisi 748
Hindistan 14, 405, 515, 615-616, 626, 719, 800, 803, 811, 813, 818
Hindistan Kumpanyası 405
Hissî Seyahat 724
Hoche 10-11, 207, 311, 390, 492, 495, 497, 499-502, 535-536, 543, 547-548, 562, 565, 578, 587-589, 607-609, 611-615, 756
Hoguet 540
Hohenlohe 330, 332
Hohenlohe Kirchberg 330
Hollanda 10-12, 14, 160, 329, 360, 363, 435, 457, 462, 464, 466-469, 478, 496, 511, 516, 518, 520-522, 526, 528, 563, 575, 578, 606, 609-612, 634-635, 637, 641-642, 651-652, 785, 800, 811, 814-815, 817, 820
Hondschote 10, 496-498
Honoré Gabriel Riqueti de Mirabeau 724
Hôtel de Menus 141, 152
Hôtel Demoinaux 140, 200
Hotham 514
Houchard 10, 475, 495-499
Howe 512
Hıristiyanlığı kaldırmak 404, 681
Hıristiyan ordu 389
Hububat Ticareti Serbestisi 54
Hudömironille 48
Huguenin 337-338
Hukuk Beyannamesi 202, 204-205
Hukuk Mektebi 13, 713-714, 781
Hukuk Üniversitesi 714
Hükümdar Muhibbi 269
Hükûmet darbesi 568
“hükûmetin resmî dini” 122
Humbert 11, 608, 613-614, 769
Humpch 616
Hurâfelerin Astronomi Vâsıtasıyla İzahı Hakkında Muhtıra 722
Hür Fransa 733
Hür İnsanlar Gazetesi 537, 558, 767
hürriyet ağacı 305, 448
“Hürriyet Muhyîsi” 190
Hürriyet ve Eşitlik Sevenler 349
Hürriyet ve Müsavat Muhipleri Cemiyeti 558-559
Husar 158, 471-472, 641
Husman 453
I. Alexander 803, 809
İbrahim 618-619, 623, 625, 807
İbrahim Beğ 619, 623, 625, 807
I. Charles 206, 244
İcra Güçleri Geçici Kurulu 327, 335-336, 344, 347, 353-354, 364-366, 402, 410, 486
İcra Güçleri Heyeti 11, 532
İcra Gücü Geçici Kurulu 331
İcra Kuvvetleri 380-381, 534, 544-547, 550, 552-555, 559, 568, 572, 574, 576, 582, 587, 598-603, 633-634, 645, 754, 763, 777
İcra Kuvvetleri Kurulu 380-381, 534, 544-547, 550, 552-555, 559, 568, 572, 574, 576, 582,

587, 598-603, 633-634, 645
 İçtimai Mukavele [Toplum Sözleşmesi] 99
 İdare Komisyonu 566, 568
 İeper 516
 I. François 507, 673
 İhtilal Hükûmeti 9-10, 391, 400, 425, 427-428, 432, 434
 İhtilal Mahkemesi 9, 364-365, 368, 391, 393-394, 396, 399, 406, 408, 410-414, 417, 420, 425-427, 431, 471, 483, 493, 667, 734, 770
 İhtilal ordusu 393, 407
 İhtiyarlar Meclisi 531-533, 545, 550, 556, 558-559, 565-570, 572, 751, 761
 II. François 291, 480, 785-786, 798-799, 816
 II. Friedrich 95-96, 290, 447, 451, 480-481, 526
 II. Friedrich Wilhelm 290, 480, 526
 III. August 30, 34
 III. George 388, 464, 466, 606, 622, 803, 810, 819
 III. Gustave 240
 III. Victor Amadeus 481, 591, 598
 II. Jacques 244
 II. Joseph 70-71, 121, 198, 212
 II. Katherina 511, 580, 632-633
 II. Philippe Tarihi 725
 İkspii 675
 İktisatçılar 73, 100
 Île-de-France 56
 İlimler Akademisi 474, 717-718, 721
 İlmî Müesseseler 12-13, 695, 715
 İmtiyazlar Hakkında Kalem Tecrübesi 727
 imtiyazlı sınıflar 56, 117, 126, 135, 147, 452, 656
 İncil 480
 İngiliz 18, 90-91, 94, 96, 114, 117, 120, 125-126, 244, 269, 329, 385-386, 388, 398, 458, 465, 476, 478, 496, 498-499, 508, 510-516, 585, 601, 608-610, 612-615, 617, 619-621, 624-625, 631, 637, 641, 651-652, 738-739, 743-744, 786, 789, 801-804, 806-809, 813, 818-820
 İngiltere 43, 46, 60, 73, 78, 89-90, 92, 94, 96, 103, 117, 206, 244, 273, 277, 297, 312, 329-330, 360, 363, 387-388, 390, 438, 446, 464-466, 473, 476-479, 481-482, 496, 507, 510-511, 515, 519-521, 526-528, 530, 536, 549, 563, 581, 600, 606-613, 615-616, 619,

622, 624, 633, 635, 638, 660, 738, 742-744, 756, 768, 780-782, 785-786, 798, 800-803, 805-806, 808-813, 815, 817-820
 İngiltere Hakkında Felsefî Mektuplar 94
 İngiltere Ordusu 613
 İnkılap Takvimi 9, 397
 İnn 794, 796-797
 İnsan Hakları Beyannamesi 8, 191, 194, 205-206, 217, 221, 267-268, 405, 433, 447, 450, 508, 664, 670, 753
 İnsan Hakları ve Vatandaş Beyannamesi 191, 217
 İnsanlar Arasında Eşitsizliğin Menşee ve Esasları 99
 İnsan Sevgisi 724
 İnsan ve Vatandaş Hakları Cemiyeti 267
 “İntandan=Müfettiş” 50
 İptidai mektepler 697
 İptidai Tahsili Kanunu 699
 İran 92, 94, 102, 609, 815
 İriyart 529
 “İsa” kıtaları 441
 İsevî 682, 685
 Isidore-Stanislas Helman 395
 İskandinavya 660
 İskenderiye 11, 14, 617-618, 620-622, 628, 806-808, 811, 818
 İsko nehri 456, 528
 İskonto Bankası 725
 İskonto Sandığı 745
 İşlet 345-346
 Isnard 288-289, 293-294, 309, 363, 369-370, 374, 396, 429, 436-437, 771
 İspanya 66, 238, 244, 293, 295, 329, 360, 363, 385, 438, 466-467, 477, 482, 511, 520, 523, 525-526, 529, 534, 560, 599, 609-612, 659-660, 799-800, 809-811, 814, 817
 İsparta 501, 552
 İstanbul 4, 15, 19, 506-507, 616, 625
 İstihkâm ve Topçu Tatbikat Mektepleri 574
 İstikraz 556, 565, 750
 İsveç 240, 293, 297, 330, 467, 482, 507, 526, 802, 804
 İsviçre 96, 385, 446, 467, 473, 481, 527, 542, 551, 604, 606, 633-635, 637, 639, 641, 643, 647-650, 786, 790, 794, 811, 815, 817
 “İsyan Yolu” 24
 İtalya 92, 386, 449, 462, 482, 526, 530, 543,

- 555, 573, 576, 578-582, 584, 586-590, 592, 594-595, 597, 599-602, 604-605, 616, 627, 633, 635-637, 639-643, 645, 647, 650, 652, 762, 785-788, 791-792, 794-795, 801, 803, 809-810, 814-815, 817
- İtalya Seferi 11, 588
- İtibarlılar Meclisi 74-77, 86-87, 111
- İtirafılar 98
- IV. Charles Emmanuel 636
- IV. Ferdinand 637
- IV. Gustav 482
- IV. Henry 74, 94, 177, 810
- İyonien adaları 604
- İyyo 390, 534
- İzabu 383
- Jack Minaux (Jakmino) 656
- Jakoben 214, 255-256, 258-259, 261, 265-267, 271-272, 280, 282-285, 291, 309, 348-349, 384, 395, 402, 415, 426-429, 431, 500, 507, 524, 536-537, 548, 557-558, 676, 748, 750
- Jakoben Kulübü 255, 259, 265, 349, 395, 426, 428-429, 748
- “Jakobenler” 271-272
- Jakobenler Cemiyeti, Hürriyet ve Eşitlik Muhibbânı [Sevenleri] 266
- Janelle 29-30
- Jansenist 28, 49, 125, 668
- Jarpanville 784
- Jeanbon Saint-André 378, 382-383, 436, 511
- Jean de Barry 39
- Jean Debret 313, 698
- Jean de Müller 452
- Jean Dobry 641
- Jean Dubarry 538
- Jean Jacques Rousseau 68, 95, 98, 110, 129, 283, 428, 724, 733
- Jemappes 10, 454-456, 458, 469, 483, 497
- Jemappes muzafferiyeti 454
- Jerome du Ratcho 814
- Jesuite 27
- Jironden Kabinesi 295
- Jirondenler 282, 285, 294-295, 301, 304, 313-314, 340, 348-355, 358-359, 362, 364-365, 367-369, 373, 377, 381, 392, 394-395, 399, 429, 447, 452, 539, 728, 733
- Joly de Fleury 72
- Jomart 630
- José de Cordovay 610
- Joseph 57, 70-71, 121, 147, 198, 212, 562-563, 610, 630, 636, 682, 720, 724, 751, 798, 809
- Joubert 578, 593, 597, 637, 645-647, 652
- Jouennault 603, 625
- Journal de Pari 730
- Journal de la Montagne 497
- “Jüri” 751
- Jurien de la Gravière 514
- “jurnal” 120
- Kahire 618-619, 622-624, 628, 630-631, 806-808, 812
- Kaiserslautern 501
- Kalişi (Calichi) Cemiyeti 538
- Kandiye 620
- Kanunlar Akademisi 714
- Kanunlar Encümeni 356, 655
- Kanunların Ruhu 92-93
- Kanup 808
- Karadeniz 637
- “Kara Lejyon” 608
- Karanion 455
- karanlık oda 29, 60
- Karaorman 585, 587
- kardeş cumhuriyetler 599, 605, 638-639
- “Kardeşlik” 609
- Kardinal de Rohan 74
- Karim Hapishanesi 342
- Karlsruhe 515-518
- Karmelit Manastırı 34
- Katolik 59-60, 88, 91, 122, 215-216, 389-390, 397, 434, 541, 607, 636, 661, 668, 671, 680-682, 684-685, 688-692, 694, 728
- “Katolik ve Krallık Ordusu” 389-390
- kâğıt para 610, 741
- Kaunitz 298, 515
- kaydıhayat ile konsüla 13, 772-773
- kayme 477, 741, 745
- Kazak 644
- Kelime-i Şahadet 627
- Kentz 817
- Kessem 455
- Kilise ve Hükûmet’in ayrılması 757
- Killaloe 11, 613-614
- Kilmaine 435, 613
- Kinmeier 796
- Kinzig 643
- Kiremit Günü 84

kitap hafızı Bartélemy 716
 Kléber 14, 474, 517-518, 523, 582, 616, 618,
 622, 625, 631, 805-808
 Klebér 311
 Klenau 795-796
 “Kleopatras” gemisi 512
 Kloe 490
 Klopstock 329
 Kınıyaçeviç 639
 Koblenz 240, 292, 317, 450, 466, 523, 542,
 585, 612, 657
 Koch’un Raporu 9, 293
 Kościuszko 329
 Kolej 715, 758
 Kolej-dö-Frans 715, 758
 Kölemen 617-619, 623, 628, 807, 813
 Kölemen emirleri 813
 Kolonia 450
 Kolonya 450, 473, 523
 Komodor Waren 614
 Konkorda 123, 216, 673, 767, 775, 779
 “Konkorda” 767, 779
 Konsül 563, 600, 636, 656, 747-748, 753-755,
 759-760, 762, 764, 766-774, 776-784, 787-
 788, 790-791, 798-800, 802-803, 805, 809-
 810, 813, 815-820
 “Konsül dö Jur” 748
 Konsüllük 269
 Konta-Venesen 239
 Kont d’Antraigues 130
 Kont d’Artois 39-40, 49, 71, 79, 140, 143, 151,
 176, 238-240, 390, 534, 781-782, 818
 Kont de Guines 65-66
 Kont de Maui 47
 Kont de Mirabeau 272
 Kont de Montlosier 273
 “Kont de Saint Vincent” 610
 Kont de Ségur 72
 Kontes de Polignac 71-72
 Kontes de Toulouse 32, 36
 Konaşan Millet 269
 Konvansiyon 281-282, 348-351, 355, 357,
 367, 369-370, 372-373, 375, 378, 386-388,
 390-391, 396-397, 399-401, 405, 412, 423,
 427, 432, 438-439, 441-442, 445-446, 448,
 453, 457-458, 463-464, 469, 471, 478, 483-
 484, 488, 504, 507, 511, 515, 526-527,
 532-534, 539-541, 553, 555-556, 561, 570,

573-574, 580, 634-635, 655, 658, 667, 679-
 684, 686, 688-692, 697-699, 701-704, 706-
 708, 711-713, 715-719, 727-728, 736, 741-
 742, 744-745, 758, 763, 765, 770, 775, 784
 Kopenhag 1, 803-804
 Köprücülük Mektebi 714
 Kordelye (Cordelier) Kulübü 267
 Kordeserf 32
 Korfu 624, 633
 Körler Hakkında Mektup 96
 Korsakof 637, 641, 648-650, 801
 Korsika 383, 387-388, 398, 476, 515, 580
 Korsikalı 388, 579-580
 Kortre 516
 Kortrijk 312
 Köse Mustafa Paşa 627
 Kot-d’Or mebusu Prieur 382-383
 Kıptî 639
 Kral Bahçesi 715
 Kral Ferdinand 466
 Kraliyet Kütüphanesi 716
 “krallık celsesi” (Séance royale) 78
 Krallık Taraftarı Meşrutiyet Severler Kulübü
 274
 Kralın sırrı 30
 Kral Philippe Auguste 659
 Kray 585, 641, 643, 646, 652, 786-788
 Kırım 456
 “Küçük Koblenz” 542
 Kudüs 813
 Kulîçef 803
 Kur’ân-ı Kerîm 627
 “Kuru Giyotin” 545
 Kuruysar 714
 Kûse 540
 Kuzey Amerika Birleşik Cumhuriyetleri 446,
 512
 Kuzey Amerika Birleşik Hükümetleri 809, 812
 Kuzey Denizi 642
 Kuzey İtalya 482, 590, 602, 636, 641, 643, 801
 Kuzey Ordusu 10, 345, 473, 498-500, 515,
 523, 575
 Kıyafet 177, 779
 Kızıldeniz 629, 808
 Labourdonnais 455-456, 460
 Laboureau 406-407
 La Brède 91-92
 Labretech 456

- Lacépède 698, 715
 Lachalotte 695
 Laclos 255, 258-259, 723
 Lacoste 296, 492, 500
 Lacroix 333
 Lacuée 282, 486
 Lacuée de Sesak 486
 Lafayette 76, 176-177, 182, 194, 197, 201, 205-208, 210-213, 234, 236-237, 251-252, 256-258, 261-262, 264, 274, 282, 285, 294, 300-301, 304, 309-310, 312, 320, 328, 331, 335, 456, 604, 757, 775
 Lagrange 713, 719, 761
 Laharp 590-591, 713
 Lahey 522, 527-528, 611
 Lahey Muahedenâmesi 528
 Laignelot 769
 Lajolais 782
 Lakanal 698-699, 703, 705, 708, 712-713, 715, 717
 Lally 136, 190, 239, 273
 Lally Tollendal 136, 273
 Laloy 683
 Lamarck 211-212
 Lamart 470
 Lamberty 712
 Lameth 267, 270, 274-275, 277, 282, 286, 332
 Lamoignon 76-77, 80-82, 85, 110, 664
 Lamourette 9, 314
 "Lamourette Büsesi" 314
 Lancher Şirketi 652
 Landau 10, 453, 473, 480, 501-503
 Landermont, 499
 Lanfray 802
 Languedoc 120, 210, 379, 383, 731
 Lanjuinais 358, 373-376, 429, 671-672, 691
 Lannes 495, 579, 595, 601, 616, 618, 631, 793
 La Nouvelle Héloïse 99
 Lanthenas 374, 702
 Laon 675
 Laplanche 681
 Lapoyib 386
 L'Arche 82
 La Revelliere 458, 533-534, 543, 694
 La Rochefoucauld de Liancourt 757
 Larochejaquelein 389-390
 La Rochelle 42, 82, 124, 608-609, 750
 Larrey 616, 630
 Lasource 349, 382, 392, 395
 Latour 583-585
 La Tour de Verny 788
 La Tour-du-Pen 56
 La Tour-Maubourg 253, 757
 Laumur 406
 Laurent Lecointre 428, 433
 Laussat 751
 Lauter 499, 501
 Lauterbourg 502
 Lauze de Perret 395
 Lauzun 450
 La Valette 800-801
 Laverdy 29
 Lavoisier 110, 411
 Lavrière 28
 L'Avrilière 48
 Lavrilière 59
 Lazofsky 305, 319
 Le Brigan 788
 Le Brun 327, 329, 375, 377, 393, 396, 447, 457, 465, 482, 506-509, 754, 757, 761
 Lecco 643
 Lech 521
 Le Chapelier 270, 274
 Le Cointre 758, 769
 Lecourbe 648, 650, 787-788
 Le Coz 680, 690, 694
 Legasion 799
 Legendre 305, 307, 348, 424
 Légion d'honneur 13, 779-780
 Legnago 592
 Le Guen 189
 Leguinio 472
 Lehardi 395
 Lehistan 30, 33, 38, 291, 467, 477, 479-481, 507, 526-527, 605, 633, 637
 Lejyon (Légion) 230
 Lembach 502
 Lemerer 533
 Leniagio 795
 Leniello 682
 Leoben 597, 604
 Leonard Bourdon 422, 424, 433, 698
 Leopold 212, 240, 244, 290-291, 293, 295
 Le Pelletier 189
 Le Pelletier de Saint-Fargeau 189
 Le Père Duchesne 403, 500, 733

- Le Père Duchesne gazetesi 403
 Lesage 471
 Lescot-Fleuriet 411, 422, 424
 Lescure 389
 Lescuyer 286
 Le Tourneur 534, 542
 “Lettre de cachet” 59, 138
 “lettre de cashet” 133
 Lettres persanes) 92
 Leubel 30, 38
 Levasseur 433, 497-498
 Leveneur 456, 471, 500
 Le Vieux Cordelier gazetesi 403
 Lhulier 371
 Liamone 388
 Liancourt 175, 757
 Libourne 82
 Liège 456-457, 462, 468-469, 518
 Liguria 603, 634, 786, 789, 814
 Liguria Cumhuriyeti 603, 814
 Lille Kongresi 11, 610
 Lima 648-649
 Limoges 50, 83, 272, 546, 728
 Lindet 357, 365-366, 378, 382-383, 407, 428,
 432, 436, 489-490, 521, 539, 556, 680, 683
 Linet 649-650
 Linois 514, 808
 Lise 697, 700
 Livorno 599, 601, 619
 Liziyyö 722
 Loano 590
 Locke 90
 Lodi 592, 595
 Loire 355, 378, 385, 388, 390, 395, 756
 Loir-et-Cher 688
 Lombardia 792, 814
 Loménie de Brienne 109
 Lonato 594
 Londra 31, 65, 208, 297, 330, 388, 464-465,
 611-612, 633, 732, 809, 819
 Longwy 331, 335
 Lorch 473
 Lord Auckland 476, 606
 Lord Cornwallis 613-614, 809
 Lord Duncan 610
 Lord Hawkesbury 809
 Lord Hood 385
 Lord Liverpool 464
 Lord Windworth 817
 Lorient 73, 388, 689
 Lorraine 94, 104, 106, 346, 477
 Lot-et-Garonne 559
 Lotol 796
 Louchet 421
 Loudon 602
 Louis-Capet 357, 359-360, 394
 Louisiane 529
 Louis Racine 720
 Louis Stanislas Xavier 288
 Louvet 355, 362, 375, 379, 396, 429, 723
 Louvre 325, 716
 Loven 469
 Lovua 29
 Lozan 635
 Lozère 373
 Lucien 566-567, 569-572, 751, 759, 783
 Luckschesini 481, 527
 Lue 684
 Luisina 809
 Lüliler 408
 Lunéville 574, 767, 798-800, 805, 810, 815
 Lunéville Barış Anlaşması 14, 798-800, 805
 Luxembourg 300, 326, 422, 456, 480, 519,
 523, 568
 Luzer 239
 Luzern 635
 Lyon 9, 14, 42, 314, 373, 378-379, 383-386,
 394, 436, 447-448, 476, 503, 523, 546, 561,
 679, 687, 740, 742, 748, 770, 814
 Lysandros 284
 Maarif 15, 19, 78, 123, 558, 695-698, 701-
 706, 708-709, 712-713, 716-718, 760
 Mably 97, 129, 275, 664
 Machaux 29
 Machecole 389
 Machien 517
 Mack 468, 470, 479, 516, 637-638
 Madam de Barry 36, 38-39
 Madam de Brillon 56
 Madam de Châtelet 95
 Madam de La Motte 74
 Madam de Mailly 29, 36-37
 Madam de Marsan 36, 39
 Madam de Mirepoix 36
 Madam de Montbarry 67
 Madam de Polignac 70

- Madam de Pompadour 30, 32, 34-36, 38-39,
41, 47, 94, 97, 100
Madam d'Estrades 36
Madam de Tensen 36
Madam Detiyol 37
Madam de Ventimille 36
Madam Louise 34
Madam Necker 69
Madam Roland 283, 296-297, 354, 375, 396
Madam Tallien 429
Madeniyat Mektebi 714
Maes 454
Magendie 514
Magenthies 415
Magnano 12, 643, 648
Mahe 768
Mahlendrof 480
Mahmel-i Şerif 623
Mahzar 8, 258
Mailhe 356
Maillard 8, 201-204, 206
Maillebois 589, 591-592
Main vadisi 574
Mainz 389, 393, 450, 452-453, 474-475, 481,
492, 497-499, 523, 575, 582, 642, 785, 794,
816
Mainz Gazetesi 452
Maisonsville 737
Makdonald 516
Malcény 236-237
Malin (Mechelen?) 456
Mallarmé 373, 375, 417, 750
Mallet Du Pan 119
Malmesbury 11, 600, 606-607, 610-611
Malouet 108, 115, 133, 211, 273
Malsch 583
Malsheribes 58-59, 66, 101, 358, 411
Malta 11, 14, 615-617, 619, 633, 646, 785,
800-802, 810-811, 818
Manş 615
Manche 398
Mandat 321-322
Manège 208, 265, 280, 349, 533, 558-559
Manheim 480, 523, 581-582
Manstein 446
Manto 510, 594, 645-646, 795
Mantua 592-597
Manuel 285, 314, 321, 323, 339, 353, 396
Marais 166, 263
Marat 268-269, 278, 284, 299, 334, 339, 341-
342, 344-345, 348-349, 351-352, 356, 368,
373, 375, 391-392, 428, 431-432, 500, 664,
703, 769
Marbeau 780, 790
Marcel 630
Mare 390, 465, 506, 510, 611
Marengo 13, 793
Maresco 791
Maret 759
Marie Antoinette 39-40, 45-46, 58, 65-66, 70-
72, 74, 199, 207-208, 210-212, 239, 242,
244-245, 251, 298, 310, 322-323, 329, 393-
395, 466, 638, 726, 731
Marie Caroline 466, 638
Marie de Medici 78
Marie Joseph Chénier 562, 682, 720, 751
Marie Josephe 34
Marie Theresa 39, 450
Marigni (Marinyi) 474
Marius 605
Marki d'Agoult 82
Marki de Bouvier 126
Marki de Castries 72
Marki de Faure 210
Marki de Lusignan 174
Marki de Mirabeau 272
Marki de Poterat 507
Marki dö Pezey 65, 67
Markiz de Laturnel 37
Markiz de Marbeuf 737
Markiz de Pompadour 28, 37
Markof 477, 816
Marly 41, 151-152
Marmont 595-596, 616, 628, 631, 792-793
Marmontel 56, 67, 97
Marol 675
Marsellaise 55, 319, 396, 448, 455, 491, 499,
720-721
Marsilya 9, 42, 120, 184, 319-320, 323, 383-
384, 437, 684, 721, 725, 801
Martin 514
Martinik 515, 606
Mary Lesçinska 33
Masséna 311, 563-564, 579, 588, 590-591,
593, 595-597, 636, 638-639, 642-643, 647-
651, 756, 785, 787-790, 792, 794

- Matheus 507, 510
 Mathieu de Montmorency 108
 Mathieu Dumas 281-282, 533
 Matmazel de Charolet 36
 Mattenbue şosesi 796-797
 Maubeuge 304, 497-499, 515
 Maulon 512
 Maurepas 28, 35, 40, 46-49, 51, 56, 59, 65, 67, 70-72
 Maurice de Saxe 451
 “Maviler” 389
 Maximillien François 450
 Mayon Denvu 29
 Mazerin 27
 Meaux 253, 679
 Meclis-i Tekâlif (Cour des aides) 79
 Medenî Kanun 12, 654-655, 770, 781
 Méhée de La Touche 782
 Mehmed Ali Paşa 630, 808
 Meier 528
 Mektep 125, 711-712
 Melas 652, 786-787, 789-794
 Melun 687
 Menne 496-498, 516
 Menou 14, 275, 435, 440, 629, 807-808
 “Mentor” 47
 Mercy 46, 70, 212, 244-245, 476
 Mercy d’Argenteau 212
 Merkez mektepleri 709
 Merkür 98
 Merlin 270, 284, 299, 393, 426, 429, 463, 470, 474-475, 492, 519-520, 534, 545, 553, 555-556, 663, 667
 Merlino 758
 Meşrutiyetçi Krallık Taraftarları 281-282
 Meşrutiyet Sevenler Cemiyeti 265-267
 Merveilleux 430
 Meryem-i Betül 683
 Messcirch 787
 Messieres 715
 Metge 769
 Metternich 452
 Metz 23, 37, 126, 194, 210-211, 238, 345, 450, 480, 659, 715, 730, 748
 Meudon 202, 204
 Mevlüt 622
 mezheplerin serbestisi 688-689
 Michel Adam Petit 702
 Michelangelo Alessandro Colli-Marchi 590
 Michélet 18, 55, 311, 448
 Milan 573, 592-593, 596, 601, 636, 645, 792
 Millau 519
 Millet Şûrâsı 269, 273, 380-381, 438, 440, 531-534, 536-545, 547, 549-554, 556-557, 563-569, 571-572, 603-604, 634, 679, 696
 Millî Askerler 8, 177-178, 182-183, 207, 215, 229-231, 251, 256, 261-264, 285, 300, 305, 315, 321-322, 333, 344, 373-374, 389, 419-422, 433, 462, 483, 522, 544-545, 580
 Millî emlak 214, 551
 Millî Gazete 269
 Millî Kütüphane 715-716
 “Millî Meclis” 137, 148-149
 Millî Meclis 137, 156, 195, 227, 236, 242, 299, 304, 327, 336, 357, 363, 365, 372, 392, 394, 398, 404, 426, 458, 507, 663-664, 676, 678-679, 683, 691, 716-717, 746
 Millî Ruhanî Meclisi 12, 693
 “Millî Terbiye Layihası” 703
 Millî Terbiye Planı 704
 Miloraduvitz 637
 “Ministère sans-culotte” 295
 Minorka 786, 800
 Mirabeau 8, 30, 74-75, 104-105, 107, 140-141, 145, 148, 154-156, 159-160, 175, 181, 198, 200, 208, 210-214, 236, 238, 268, 270, 272, 275-278, 562, 668-669, 671-672, 697, 717, 724-726, 728, 730-731, 766
 Mirande 467-469
 Miraumenil 76
 Mississippi 812
 Mitau 632, 803
 Modena Dukalığı 604
 Molans 132
 Moliteur 648, 650
 Moloq (Malakka?) 611
 Momoro 268, 406, 682
 Monck 470
 Monçotin 346
 Mongé 327, 490, 562, 600, 616, 630-631, 712-713, 719, 761
 Moniteur 561, 762, 813
 Monjova 470
 Mons 301-302, 454-456, 469, 516, 518
 Montansiye 462
 Montanyarlar 282, 314, 348-352, 356, 358-

- 359, 363-364, 367, 378, 432-433, 435-436, 460, 483, 537, 703, 765
- Montauban 79, 214-216, 239, 335
- Mont-Cenis 523
- Montcenis 791
- Montebello 13, 793
- Montelejino 591
- Montenotte 591
- Montesquieu 90-93, 95-97, 101, 273, 448-449, 478, 483
- Mont Medy 244
- Montmorency 108, 189, 274
- Montpellier 189, 255, 546, 574, 636, 684, 709, 714
- Montrougu 127
- Mora 620
- Moreau 499, 515-516, 522, 544, 558, 562-563, 566, 568, 574-576, 578-579, 582-587, 594, 602, 616, 618, 625, 628, 631, 642-646, 652, 780-782, 787-788, 790-791, 795-798
- Morelly 97
- Morfonten Muahedenamesi 809, 812
- Moselle nehri 466
- Moskof 628
- Mösyö Necker'e Mektuplar 732
- Moulhouse 636
- Moulin 553, 566, 568-569
- Mouscron 516
- Moyse Bayle 422, 769
- Mısır 129, 549, 555, 561-564, 613, 615-620, 622-625, 627, 629-631, 633-637, 639, 642, 652, 721, 785, 793, 800, 805-808, 810-813
- Mısır Enstitüsü 630
- Mısır Seferi 615
- Mısır ve Suriye'de Seyahat 721
- Muhasebat Divanı 754
- "Mukaddes Roma İmparatorluğu" 466
- Mulnien 815
- Mülteciler 288, 290, 633
- Münich 583-584, 788, 796
- Mur 597
- Murat 311, 579, 601, 618-619, 622, 624, 793, 795, 807
- Murat Beğ 618-619, 807
- Muret 560, 751
- Muret mebusu Pollet 751
- Müruriye 120
- müruriye resmi [geçiş vergisi] 741
- Musavver Dairetü'l-Maarif 19, 78
- Museum 713, 758
- Museviler 125, 658-659
- "Muskaden" (Muscadin) 428
- Mustafa ve Cihangir 731
- Mutediller 378, 428, 556
- Müttefik Piskoposlar 690
- Muvakkat Konsül 748
- Nahe (Nah) 453
- Namur 300, 455-456, 522, 533, 724
- Nantes Belediye Meclisi 389
- Nantes Fermanı 658
- Nantes mebusu France[François?] 553
- Napoleone Bonaparte 386, 440, 507, 554, 563, 625, 627, 727, 774, 778, 783-784
- Napoli 394, 466, 506, 530, 578, 581, 601, 620, 633, 637-638, 642, 645, 723, 785, 795, 799-801
- Narbonne 286, 294-295, 489
- Nâsıra 625
- Nasuh Paşa 807
- Navarre 105, 218, 438, 525, 529
- Nebatat [Botanik] Bahçesi 715
- Necker 56, 65, 67-70, 72, 75-77, 85-87, 97, 108, 113, 120, 137-138, 143-144, 147-148, 152-157, 159-164, 177, 182, 194, 197-198, 211, 213, 732, 735, 738, 745
- Neerwinden, 363, 365, 445, 468-469
- Nefir-i Âm 487-489, 491, 495, 515, 556, 559, 573-574, 639, 781
- Nelson 610, 616, 619-622, 637-638, 803-805, 809
- Neresheim 583
- Neufchâteau mebusu François 545
- Neumarkt 584, 597
- Neuried 587
- Neustadt 503
- Neuwied 582
- Nevers 681, 687
- Nev'-i Beşer Cumhuriyeti Anayasası 508
- Newton 95
- New York 512
- Ney 311, 517, 579, 796-797
- Nice 448-449, 481-482, 506, 520, 599, 789
- Nievre 688
- Nil 618-619, 622, 629-630, 808
- Nimeg 521
- Nimes 146, 189, 214-216, 239, 335, 384, 676

- Nizam-ı Cedit 625
 Noel 359
 Nor 591
 Normandiya Dukalığı 104
 Notre Dame Kilisesi 140, 212, 257, 683-684, 686, 693-694
 Nouveillon 159
 Novi 12, 645-646, 652, 793
 Oberhausen 788
 O'Connor 607
 Odanın Etrafında Seyahat 724
 Odeon 545
 Oesan 513
 Oglio 643
 Oise 499, 545
 Oise mebusu Bourdon 545
 Okyanus Ordusu 608
 Oléron 693
 Onbeşinci Louis Meydanı 162
 “On Birler Encümeni” 556
 On Birler Komisyonu 706
 Onelia 523
 Orange 384, 411, 426, 634, 651
 “Orange” 634, 651
 Orange Ahali Encümeni 426
 Orangérie 198, 569, 571
 Orbetello 815
 Öğretmen 13, 703, 712
 Öğretmen Okulu 13, 712
 Ori 635, 650
 “Orient” 621
 Orleanist 538
 Orleans 24, 34, 44, 80, 108, 122, 124-125, 137, 141, 155, 162-163, 175, 208, 227, 242, 255-258, 342, 345, 348, 363, 367, 397, 544, 674, 681
 Orleans Üniversitesi 125
 Osmanlı 15-16, 18, 20, 94, 330, 467, 479, 507, 526, 580, 615, 617-618, 624, 627-628, 630, 633, 637, 806, 808-810, 812-813
 Osmanlı Devleti 330, 467, 507, 526, 580, 615, 617-618, 624, 630, 633, 637, 809-810, 813
 Otranto 799, 815
 Ötügen Büyük Türkçe Sözlük 663
 Oudinot 648-649
 Öşür 669
 Ourt 522
 Özel Mahkemeler 13, 769-770
 “Özel Mektepler” 711
 Pache 10, 321, 355, 368, 371, 405, 484-486, 682
 Palais 35, 157-158, 161-162, 168, 173, 193, 196, 199, 712
 Palais Bourbon 712
 Palais Royal 157-158, 161-162, 168, 173, 193, 196, 199
 Palasne-Champeaux 419
 Panis 341, 343, 356, 417, 422
 Panteon 257, 264, 278, 391, 428, 432, 537, 539, 557, 716
 Paoli 387-388, 476
 Papa 78, 216, 243, 530, 599-601, 603-604, 636, 647, 671-673, 675, 693, 799
 Papalık 39, 78, 216, 239, 242-244, 286, 397, 601, 603, 636, 671-675, 690-691, 693, 767, 772, 774, 779, 802
 Papa X. Leon 673
 Paris 23-25, 37-39, 41-42, 46, 48-49, 54, 57-58, 60-61, 65, 68, 70, 72, 76-80, 82, 91-94, 96, 98, 101-102, 107-108, 111, 115, 122, 124, 127-128, 130, 136-137, 140-141, 149, 151, 156-166, 174-177, 179-184, 187, 190, 194-197, 199-204, 206-210, 212-215, 223-224, 231, 233-234, 236, 238, 244-245, 249-259, 262, 265, 267-269, 275, 277-278, 280, 283, 285, 295, 297, 301-302, 304-306, 309-311, 314-322, 327, 329-330, 332-333, 335-336, 338-342, 344-346, 348-355, 359, 363-366, 368-373, 375-376, 378-382, 391, 393-394, 398-399, 405-406, 410-411, 413-414, 423, 426-429, 432-435, 438-440, 446-448, 453, 462-463, 470-471, 482, 485, 487-488, 490, 493, 496, 499, 501, 506, 515, 522, 526-529, 532, 537, 540-541, 543-544, 547-549, 558, 561, 565, 567-568, 572, 574, 580-581, 587, 589, 591, 598-601, 603-604, 606-607, 611, 616, 647, 662, 669, 675, 679, 682, 684-686, 690, 693-695, 697, 699-700, 704, 708-709, 712-714, 716-718, 720-722, 725, 728, 733, 747-748, 756, 758, 761-762, 764, 767, 770, 773, 775, 779, 782-784, 787, 791, 802, 809, 816-818, 820
 Paris Akademisi 92
 Paris Başpiskoposu 176, 190, 669, 728
 Paris Belediye Reisi 256, 283, 304-305, 309, 319, 368, 371

- Paris Departmanı 278, 305, 314, 322, 371, 532, 699, 704, 708
- Paris Harbiye Mektebi 580
- Paris “Karbonari” cemiyeti 380
- Paris komünü 351, 353, 366
- Paris Mektebi 580
- Paris Muahedenamesi 809
- Paris Parlamentosu 48, 115, 662
- Paris Seçiciler Meclisi 349-350
- Paris Tıbbiye Mektebi 714
- Paris'te Jakobenler Manastırında Mukim Meşrutiyet Sevenler Cemiyeti 265
- Park-au-serf 38-39
- Parlamento 27-28, 48-49, 58, 62, 69, 73, 77, 79-83, 85-86
- Parma Dukası 530, 599, 601
- Parsdorf Mütarekesi 13, 787
- Parthénopé Cumhuriyeti 12, 637-638
- Pascal 721
- Passerina 604
- Pasthéréngo 643
- Pau 83
- Paul Baudry 392
- Pavia 592, 601
- Payan 422, 424
- Pays-Bas 481, 634
- Pays-Bas Birleşik Eyaletleri 634
- Pechan 517
- Pelliard 616
- Père Duchesne 403, 497, 500, 733
- Pergana 602
- Périgeux 546
- Perignon 311, 524-525
- Peron Muahedesi 105
- Perpignan 105, 239, 476, 482, 503, 524, 684
- Peshiera 592-593, 595
- Petiet 543
- Pétion 9, 156, 253, 267, 270, 275, 278, 283, 285, 296, 304-305, 309-310, 314, 319, 321, 344-345, 348-349, 355, 358, 362, 375, 379, 396
- Phelippo 28
- Philadelphia 608
- Philinte 721
- Philippeaux 403, 407-409, 492, 625
- Philipsbourg 503, 648
- Picardia 476
- Pichegru 433, 492, 499-503, 515-516, 518, 520-522, 541-542, 544-545, 575-576, 578-579, 581-583, 633, 642, 757, 781-783, 814
- Pichéry 609
- Picigetone 591-592
- Piecenza 589
- Pillnitz 240-241, 290
- Pillnitz Beyannamesi 241
- Pillnitz Mülakatı 241
- Pinet 525
- Pirene 43, 448, 476, 492, 503, 520, 523-524
- Pirene Ordusu 10, 503, 523
- Piskopos Royer 267
- Piyemonte 475, 481-482, 503, 506, 511, 523, 590-591, 598, 636-637, 639, 645, 802, 811, 814, 817
- Pléville-Pelley 543
- Plezans 591, 793, 814
- Plezans (Piacenza) 793
- Po 582, 589, 591, 645, 793
- Poitou 148, 388, 390, 559, 676
- Polignac biraderler 782
- Pollio 11, 589-592
- Polteknik Mektebi 574
- Pompadour 25, 28, 30, 32, 34-39, 41, 47, 94, 97, 100
- Pondichery 813, 818
- Pontoise 57
- Pont-Saint-Esprit 384, 546
- Portalis 105, 533, 545
- Portekiz Kumandanı Niça 801
- Portoprens 515
- Port Vender 524
- Potemkin 456
- Prag 637
- Précy 384-385
- Prefe 13, 762-763
- Prens Bagration 637
- Prens de Bouveau (Bovü) 35
- Prens de Condé 35, 238-240, 633, 781
- Prens de Conti 30, 35, 58, 86
- Prens de Cooburg Salfeld 468
- Prens de Guéméné 68, 73
- Prens de Hesse 768
- Prens de Lambesk 163
- Prensens de Lamballe 40, 58, 71
- Prensens de Savoy 25
- “Prens İtalinski” 647
- Priestley 329

- Prieur 275, 379, 382-383, 435-436, 486, 489, 511, 519, 521, 558, 698, 712
- Primaluna 594
- “Proclamateur-électeur” 751
- Protestan 68, 124, 146, 166, 215, 658
- Provensal 104
- Provera 590-591, 596-597
- Prusya 28, 95, 240-241, 290-292, 297, 299-301, 316-317, 330-332, 345-347, 355, 370, 437, 446-447, 454, 466, 473, 477-481, 499, 502, 506-507, 511, 520, 526-528, 565, 633, 640-642, 725, 798, 802, 816
- Prusya Krallığı’nın Esas Teşkilatına Dair 725
- Puancé 756
- Poussielgue 616, 806
- Puy-de-dôme 385
- Puységur 159
- Quasdanovich 593
- Quercy 132, 239
- Quesnay 100, 735
- Quiberon 390, 438, 526, 607
- Quiévrain 301
- Quimper 676, 684, 689
- Quinette 470
- Quinze-Vingts 320
- Quise 499, 515
- Quotidienne 538
- Rabaut Saint Etienne 105, 110, 375, 382
- Radepont 396
- Rahip Audrein 690
- Rahip Chappe 718
- Rahip Clément 690
- Rahip d’Espagnac 408
- Rahip Edgeworth 361
- Rahip Maury 273
- Rahip Montesquieu 273
- Rahip Prevost 723
- Rahmaniye 11, 617-618, 628
- Rambouillet 32, 73
- Ramel 370, 417, 541, 545
- Ramon 282, 310
- Rampon 591
- Rapina 551
- Rarécour 106
- Ratisbon 312, 467, 506, 584, 788, 795, 816
- Ratisbon Diyet Meclisi 467, 506
- R. Dodd 620
- Rebinder 637
- Redange köyü 331
- “Regalien” 188
- Regnaud 567
- Reichstadt Kongresi 640, 798
- Reims 26, 59, 123, 253, 681
- Reinhard 556
- Renemuro 499
- Ren-et-Moselle 576, 582-583, 585-586
- Rénier 751, 759-760
- Rennes 41, 83, 107, 112, 388, 679, 690, 738, 780
- Ren ordusu 319, 523, 575
- Ren Palatinası 816
- Renschen 583
- Reubell 474-475, 492, 519, 528, 534, 543-544, 551-552, 556, 576
- Rhône-et-Loire 378
- Rhône nehri 384
- Rhône 384
- Rich 796-797
- Richard 199
- Richelieu 35, 38, 520
- Richer de Sérizy 431
- Richou 374
- Ricord 492
- Rimenik 644
- Rimsky Korsakof 637
- Rivarol 731-732
- Rivoli 593, 595-596
- Roanne 42-43, 104, 165, 211, 238, 436
- Roberjot 640-641
- Robert de Saint Vincent 80
- Robert Lindet 357, 366, 378, 382-383, 407, 428, 432, 436, 489-490, 521, 539, 556
- Robespierre 168, 197, 204, 255, 257, 261, 266-267, 275, 278, 282-284, 292, 294, 299, 301, 304, 312, 321, 334, 339, 343, 348-352, 355-358, 360, 367, 370, 372, 376-378, 381-383, 394, 399, 403-405, 407-428, 432, 446, 473, 492, 505, 508-510, 516, 518-519, 521, 542, 550, 562, 571, 580, 664, 667, 685-688, 698, 704, 706, 723, 728, 730, 733-734, 769
- Rochambeau 300-301
- Rocheftort 613, 682, 684, 688, 715, 808
- Rocquancourt 126
- Rodos 624-625
- Rodos Mutasarrıfı Muhsin Paşa 625
- Rogasiyon 215

- Roger Ducos 553-555, 566, 569, 572, 747-749, 753, 761
- Roland 283, 296-297, 303, 327, 336, 340-342, 344, 350, 354-355, 375, 396, 501, 695
- Roma 12, 116, 123, 420, 461, 466-467, 470, 600-601, 616, 633-636, 638-639, 645, 647, 654, 672-673, 681, 693, 728, 795, 799
- Roma Cumhuriyeti 12, 633, 635-636, 693
- Roma kanunları 116
- Romani 603, 799
- Ronsin 389, 406
- Ros 648
- Roseburg 496
- Rosenberg 58, 637
- Rotterdam 467, 522
- Roubaix 42
- Rouget de Lisle 311, 313, 319, 720
- Roux 393, 552, 676
- Roveredo 594
- Ruamps 433
- Ruhanî Tarikatlar 12, 677
- Ruhban 49, 55, 59, 73-74, 76, 84, 123, 132, 141, 145-146, 150, 214, 243, 287, 388, 656, 668, 671-672, 675, 689, 736
- Ruhr 467-468, 522
- Ruhr nehri 467
- Ruo 454
- “Russel” 804
- Rusya 17, 30, 240, 291-293, 330, 466, 473, 477, 479, 482-483, 506-507, 520, 526-527, 575, 580-581, 622, 624, 632-633, 637, 642, 645-647, 653, 785, 798, 801-803, 805, 809-810, 813-816, 818
- Sablons 711
- Sağ cenah 419, 582
- Sach 793
- Saclot (Saklo) 790
- Saint 30, 42, 72, 80, 90-91, 100, 105, 110, 117, 126-127, 136-137, 140, 146, 152, 158, 166, 169, 171, 175, 189, 196-197, 199, 201, 215, 244-245, 258, 263, 265-266, 270, 274, 278, 304-307, 311, 321-322, 324, 356, 362, 370, 372, 375, 378, 380-384, 387, 392-393, 396, 398, 405, 407, 409-411, 419, 421, 423-424, 431, 435-437, 439, 463, 490, 492-493, 500-501, 511-512, 515-518, 520, 523-524, 533, 537, 542, 546, 554, 557, 567, 569, 571, 573, 575, 577, 579, 586, 595, 597, 601-602, 609-610, 612, 630, 648, 650, 675-676, 680, 682, 689, 699, 713, 715, 723, 725, 747, 767-769, 787, 791-792, 796, 800-802, 809-812, 815
- “Saint-Ampul” 682
- Saint-Antoine 42, 127, 166, 169, 263
- Saint-Augustine 680
- Saint-Barthélemy 175
- Saint-Bernard Geçidi 791
- Saint-Brieuc 689
- Saint-Claude 72
- Saint-Cloud 244-245, 567, 569, 571, 577, 747
- Saint Denis 199, 393
- Saint-Dominigue 512, 515
- Saint Donan 398
- Sainte Dennis 40
- Sainte Florentine 28
- Sainte Geneviève 34
- Sainte Houbert 32
- Saint Elme 524
- Sainte-Menehould 247-249
- Saint Enfrerior 398
- Saint-Fargeau mebusu Le Peletier 699
- Saint-Florent 387
- Saint Genevieve Kilisesi 278
- Saint-Germain 137
- Saint Gudula Büyük Kilisesi 463
- Saint-Huruge 304, 306
- Saint-il-défoncée Muahedesi 809
- Saint-Jean Şövalyeleri 801-802
- Saint-Just 356, 370, 381-383, 392, 405, 407, 409-411, 419, 421, 423-424, 493, 500-501, 516-518, 542, 676
- Saint Louis 140
- Saint Nicaise 767-769
- Saint Nicholas Kilisesi 152
- Saint Pierre 90-91, 713
- Saint Réjant 767-769
- Saint-Roch Kilisesi 439
- Saksonya 30, 34, 530
- Saliceti 386, 492, 580, 602
- Sağlık Mektepleri 714
- Salle 182, 258, 396
- Salo 593-594
- Salpetriere 305
- Saltanat hakkı 219
- Salvadori 603
- Salza 797

- Sambre-et-Meuse Ordusu 10, 517, 522, 575, 585, 718
 Sambre nehri 499, 515
 sanayi-i nefise [güzel sanatlar] 702
 “Sanayi Konservatörü” 717
 San-ildefons Muahedenamesi 609
 Santerrere 261, 304-306, 309-310
 “Santisima Trinidad” 610
 Saorcio 523
 Saray ve Şehir Gazetesi 318
 Sardinya 448
 Sardunya 239, 449, 466, 477, 482, 520, 581, 589-591, 599, 636-637, 785, 802, 814-815
 Sart 519
 Sartène 48, 72
 Sauret 524
 Savona 590
 Savua 384, 447-448, 457-458, 462, 481-482, 506, 520, 599, 652, 724
 Sax 583
 Scarpe 496
 Schaffhaus 635, 642
 Schaffhausen 786
 Schopenhauer 731
 Schwyz 635, 650
 Sébastiani 14, 812-813, 818
 Sedan 328, 331, 345-346, 456, 740
 Sediman 624
 Segur 480, 794
 Seine 532, 567-568, 680, 769
 Seine-et-Marne Piskoposu 680
 Senato 420, 603, 751-755, 761, 768-774, 776-781, 783-784
 Sen-Loran-Delamoga 525
 Sen nehri 56, 369
 Sens 85, 674
 Sent-Lucia 606
 Serahs 609
 Serf 657
 Sergeant 343, 769
 Serme 691
 Servan 296, 302-303, 327, 344, 484, 523-524, 664
 Seu d’Urgell 524
 Seva 591, 598, 793
 Sever 41, 201
 Seylan 611, 800, 810
 Seyr-i Sefâin [Gemicilik] Mektebi 715
 Sezar 470, 568, 766
 Sicilya 620, 638
 Sidney Smith 625-626, 631
 Siena 815
 Siéyes 110-111, 129, 131, 141, 147-149, 154, 156, 176, 196, 270, 274, 480, 519-520, 528, 534, 549, 552, 554-556, 562-566, 569, 571-572, 633, 669-670, 682, 694, 698, 703, 710, 727-728, 731, 747-749, 751-753, 761
 Siyen 795
 Silezya 520
 Siluet 29
 Silvestre de Sacy 715
 Siméon 533, 545
 Siraküza 620
 Sir George Cortina 512
 Sir Gilbert Elliot 388
 Skipion 766
 Soab 583, 786-788
 Soisson 37, 159, 179, 302, 675
 Sol cenah 455, 582
 Sombreuil 165, 167
 Sophie 34
 Sorbonne 674
 Soubrany 436, 492
 Souche 789-790, 792
 Soult 311, 517, 579, 648-649, 789-790, 799
 Sous 248-249, 251
 Speyer Piskoposu 450
 Spezia 789
 Spielmann 479
 Spirien Renodin 513
 Splügen 794
 Stanhop 608
 Stanislas 33, 201-202, 282, 288, 395
 Star Burnu Muharebesi 512
 Stern 724
 Steyer Mütarekesi 14, 797-798
 Stramberg 476
 Strasbourg 311, 313, 447, 493, 500, 502, 574-575, 587, 643, 684, 714, 721, 786-787, 794
 Strasbourg savcısı Schneider 493
 Stuart 818
 Sûfiye Mektuplar 725
 Süleyman 15, 807
 Sultan III. Selim 507, 622
 Sure 593
 Suresnes 126

- Suriye Seferi 11, 624
 Süveyş 615, 629
 Süveyş Kanalı 615
 Suvorof 12, 555-556, 563-564, 637, 641, 643-647, 649-651, 724, 785, 801
 Sydney Smith 806
 Sylvain Maréchal 129
 Tabiat Tarihi Müzesi 715
 Taborude Reo 68
 Tagliamento 597, 795
 tâli mektepler 124, 697
 Tallien 337, 383, 419-420, 422, 426, 428-429, 431
 “Tamise” 512
 Tarafsızlar İttifakı 802
 Tarafsızlar Kulübü 273
 Target 110, 130, 202, 274
 Tarn 559
 Tıbbiye Mektebi 545, 714, 758
 Te 524
 Tech 524
 Tedrisat 12-13, 15-16, 124, 695, 702, 704, 707, 709-710
 Tehlikeli İlişkiler 723
 Telemak 47
 Telgraf mühendisi 718
 Teminat Kanunu 557
 Temple 326, 333, 336, 344, 360, 438, 676
 Temple Hapishanesi 360, 438
 Tende boğazı 523, 590
 Tenerife 610
 Teofilantropi 694
 “teofilantropi” (Theophilanthropy) 553
 Terciére 30
 teşrifat nâzırı Mösyö de Drobze 725
 Teşriî kuvvet 380, 660
 Terray 48-49, 52
 Terrör 391, 395, 410, 425, 431, 436-437, 526, 536-537, 540, 555, 564, 657, 663, 707, 727, 731, 750
 Texel 522, 611-612, 651
 Theatre France 440
 Thermidor İnkılabı 402
 Thevénin 172
 Thibaudeau 391, 429, 704
 Thionville mebusu Merlin 474, 492
 Thomas Paine 464
 Thorillon 168-170, 340
 Thouret 252, 274
 Thugut 473, 476, 479-480, 644, 647, 798, 801
 Thuriot 334, 382, 421, 433
 Tibaudeau 539, 790
 Tiber 720
 Tipu Sahip 615
 Tirol 578, 592, 594-595, 597, 602, 641-642, 648, 795, 798
 Tissot 566
 Toircoing Muharebesi 10, 516
 Tonneau 446, 455, 473
 Tonnerre 176, 270, 273
 Topino-Lebrun 769
 Torino 239, 506, 590-591, 636, 645, 647, 790
 Torné 313
 Tortona 598, 645
 Toulon 121, 383, 385-387, 393-394, 404, 437, 476, 492, 502, 515, 523, 580, 611, 615-616, 619, 715, 786, 808
 Toulouse 32, 36, 39, 41, 215, 559-560, 684, 691, 709, 748
 Toulouse Piskoposu Serme 691
 Touraine 769
 Tourcoing 42
 Toure 270
 Tournai 301, 471, 516
 Tours 43, 137
 Trablus 812
 Trebia 12, 643, 645
 Treilhard 366, 378, 458, 463, 470, 519, 550, 553, 611
 Trento 594
 Tréves Elektörü 293
 Trianon 205
 Trinite 606, 611, 800, 810
 Tronchet 254, 274, 358
 Tronson-Ducoudray 545
 Troyes 77-79
 Troy-Koron kalesi 804
 Truguet 385-386, 534, 543, 608
 Tuein 680, 713
 Tuileries 162-164, 208, 234, 252, 256, 302, 305-306, 317-319, 321-325, 328, 332-333, 335, 349, 356-357, 372-373, 533, 567, 766, 779
 Tülû 269
 Tuna 574, 582-583, 587, 642-643, 645, 787, 795, 817

Turenne 766
 Turgot 45, 48-69, 76, 97, 101, 109, 119, 130, 662, 695, 721, 728, 735, 737
 “Turgotine” 60
 Turgot’nun Hayatı 130, 721
 Turingen 816
 Turreau 524, 791
 Tusen Lövertur 812
 Üçte İki Emirnamesi 439
 üçüncü sınıf 144-145, 155, 656, 727, 731
 Üçüncü Sınıf Kimdir? 727, 731
 Udine 604
 Şuemberg 499
 Ullis 47
 Ulm 788
 “Umûmî Hizmet Mektepleri” 710
 Umûmî Maarif Encümeni 558, 696, 698, 701-704, 708-709, 712-713, 717-718
 umûmî mahzar 258-259, 261, 263, 268, 294, 305, 367, 371, 373, 558
 umûmî terbiye 677, 697
 Umûmî Terbiye Hakkında Layiha 697
 Un Muharebesi 56, 58
 Unterwalden 635
 Urban 628, 806
 Üstad-ı Azam 616
 Utrecht 467, 521
 Vadier 417, 420, 422, 432-433, 539, 757
 Valais 506, 635
 Valance 455-456, 467-469, 473
 Valazé 356
 Valence 209, 384, 580
 Valenciennes 302, 312, 346, 376, 393, 454, 475, 496, 498, 515, 518, 521
 Valenza 591, 645, 693
 Valet 594, 603
 Valmy 9, 266, 319, 345, 347, 352, 446, 454-455, 473, 480, 483, 793
 Valréas 728
 Valtellina 604, 794
 Vandame 497, 516
 “Vanjor” 513
 Vannes 689
 Van Stanel 512
 Varennes 247-250, 253, 280, 290, 657, 726
 Varlet 393
 Varşova 30, 526
 Warwick 492

Vatandaşın Hakları ve Vazifeleri 129
 Vatan Mıhrabı 234, 257-263, 311, 317, 634
 Vatan Müdafileri Gazetesi 767
 “vatan öğrencileri” 707, 709
 Vatignie 10, 498, 576
 Vauban 518
 Vaucuse 384, 398
 Vaugirard 540
 Vendôme 162, 540, 589
 Venedik 11, 174, 365, 446, 467, 526, 592, 596, 600, 602-605, 642
 Venedik Engizisyon Mahkemesi 365
 Venezuellalı 456
 Venlo 528
 Ventôse Kararnamesi 690-691
 Vergennes 47, 66, 75, 527, 742
 Vêridique 538
 Vermont 46, 70
 Verninak 482
 Verona 438, 592-593, 595-596, 602, 794
 Versailles 23-25, 31-34, 37-40, 55, 57-58, 63, 74-75, 78, 80, 82, 95, 101, 111, 137-138, 140, 149, 151, 154, 156, 158, 164-165, 175-177, 186, 194, 196-199, 201-202, 205-208, 265, 345, 395, 450, 500, 574, 588, 728, 748
 Vesta 681
 “Veto” 195-196, 242, 273
 Veycer 769
 Vicenza 596
 Vicq-d’Azyr 177
 Victoire 34
 Victor 311, 481-482, 591, 598, 793
 Vidal 525
 Viéville Piskoposu Savin 674
 Viger 395
 VII. Charles 48
 VIII. Boniface 78
 Vijk-Anzee 612
 Vikont de Mirabeau 272
 Vikont de Noailles 189
 Villach 597
 Villaret-Joyeuse 512-514, 608-609
 Ville Affranchi 385
 Villefrancher 524
 Villeroy 25, 27
 Villetart 603

- Vincent 80, 98, 268, 405-406, 484, 609-610, 612, 783
- VI. Pie 636, 647, 673, 693
- Vis-Amiral Morard de Galles 609
- Vital 800
- Vivaraïs 209-210
- Viyana 40, 291, 297-298, 476, 479, 582, 584, 587, 597, 602, 612, 642, 644, 647-648, 788, 790, 798, 801
- Vizille 84
- Voltaire 55, 63, 65, 90, 93-97, 101-103, 122, 241, 257, 264, 278, 283, 664, 668, 721
- Voltaire'in Hayatı 721
- "Volteriyen" 96
- Voltri 590
- Vorarlberg 641, 788
- Vou 635, 639
- Vouje 499
- Vucud-ı azam 683
- Vücud-ı Azam Mezhebi 685, 689
- Vücüd-ı Azam Mezhebi âyini 687
- Vuglen 712
- Waldenfer 585
- Walenstadt 648
- Walkruth 480
- Walpole 45
- Waltersleben 582
- "Wanguard" 638
- Wartensleben 584
- Wattingnies 486
- Wetzlar 578
- Wilberforce 329
- William Pitt 478, 625
- Willot 541-542, 544-545, 633
- Windheim 606
- Winter 611
- Wissembourg 499, 502, 576
- Wittelsbach 817
- Witworth 633
- Wolfe Tone 607-609, 611-612, 614-615
- Worms 451, 453, 473
- Wortzburg 582
- Wurmser 473, 499-500, 502, 581-582, 584, 592-595, 602
- Württemberg 480, 583, 785, 816
- Württemberg Dukalığı 480
- Würtzburg 584
- Würtzburg 796
- Xavier Audouin 558
- Xavier de Maistre 724
- XIV. Louis 26-29, 32, 88, 91, 107, 464, 467, 518, 520, 522, 658, 715
- XVI. Louis 45-47, 49, 51-52, 56-58, 62-65, 71-72, 74-75, 77, 80, 85, 101, 105, 107, 109-110, 117, 138-139, 142-143, 149, 154, 156, 159, 164, 175, 177-179, 188, 193-194, 198, 204-206, 208-209, 212, 219, 232, 235, 237, 239, 241-245, 247-250, 253-259, 266, 268, 272-273, 275, 279-280, 282, 284-285, 287, 289-290, 292-293, 296, 298, 300, 302-304, 307-310, 313-314, 316-320, 322, 325, 327-329, 331, 336, 342, 356-363, 385, 411, 438, 446, 464-467, 481-482, 506, 529, 534, 539-540, 579, 657-658, 673, 675-676, 695, 698, 703, 718, 740, 754
- XV. Louis 23-43, 46-49, 73, 100-101, 111, 163, 296, 615
- Yafa 624, 626, 628, 813
- Yale-Royal 723
- "Yediler Encümeni" 556
- Yedi Sene Muharebesi 31, 331
- Yeminli ve Yeminsiz Rahipler 674
- Yeni Jakobenler 558
- "Yirmide bir" denilen vergi 114
- Yollar ve Köprüler Tatbikat Mektebi 714
- Yukarı Mısır 619, 622, 624, 807
- Yukarı Normandiya 56
- Yüksek Harp Meclisi 644, 648
- Yüksek tedrisat 710
- Yunan 16, 47, 98, 284, 604, 810
- Yusuf Paşa 806
- Yüzbaşı Şapoi 575
- Yüzbaşı Kotel 718
- Yüz Sene Muharebesi 48, 476, 810
- Zeeland 528
- Zip 651
- Zulüm ve İstibdat Altında Ezilen Almanya'ya Beyanname 452
- Zürich 563, 635, 648-649, 651, 653, 790, 802
- Zürich muharebeleri 651